

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

IRAK GAZETELERİNDE TÜRKİYE (1960-1980)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
SHERZAD S. FATTAH

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. ÖMER OBUZ

VAN-2022

KABUL VE ONAY SAYFASI

Sherzad S. Fattah tarafından hazırlanan IRAK GAZETELERİNDE TÜRKİYE (1960-1980) adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.		
Danışman: Doç. Dr. Ömer Obuz Tarih, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum		
Başkan: Doç. Dr. Mehmet Pınar Tarih, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum		
Üye: Doç. Dr. Güneş Şahin Tarih, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum		
Üye: Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum		
Üye: Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum		
Tez Savunma Tarihi:		14/01/2022
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü		

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 14.01.2022

(imza)

SHERZAD S. FATTAH

Yüksek Lisans Tezi
SHERZAD S. FATTAH
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
OCAK, 2022

IRAK GAZETELERİNDE TÜRKİYE (1960-1980)

ÖZET

Ülkeler arasındaki ilişkiler; siyasi, ekonomik, sosyal ve yönleri de dahil olmak üzere bu komşu ülkeleri birbirine bağlayan çeşitli ilişkiler ve bağlar nedeniyle özellikle modern ve çağdaş tarih alanında akademik çalışmalarda araştırmacıları çalışmalara yöneltmektedir. Bu konudaki araştırmanın önemi, materyalini yayınladıkları ülkelerdeki hükümetlerin, resmi kurumların, partilerin ve siyasi akımların sesini temsil eden basından aldığından daha da artmaktadır. İki komşu ülke olan Türkiye ve Irak arasındaki ilişkileri ve bağları konu edinen bu çalışmanın 1960-1980 dönemi için Irak yerel gazeteleri aracılığıyla önemini görmekteyiz.

Bu çalışma, konunun esası ve çeşitli yönleriyle ilgilenen bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Önsöz, Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilerin tarihsel çerçevesini netleştirmeye, yirminci yüzyılın ikinci on yılının sonunda kurulan iki ülke arasındaki ortak bağları incelemeye, 1958 yılına kadar Türkiye ile Irak arasındaki en belirgin ortak noktaları göstermeye ayrılmıştır. Birinci bölüm, Türkiye ve Irak'taki darbelerin gazetelere yansımalarını ele alıyor. İkinci bölüm ise: 1960-1980 Yılları Arası Ekonomik İşbirliği Alanında Türkiye-Irak ilişkilerini değerlendirmektedir ve iki konudan oluşmaktadır: Üçüncü ve son bölüm ise, Irak basınında Türkiye ve dış ilişkilerinin incelenmesine ayrılmıştır. Bu da iki konudan oluşmaktadır. İlki Kıbrıs sorunu ve bunun Türk-Yunan ilişkilerine etkisi olup İkinci konu: Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri ve NATO'ya yönelik dış politikası başağındadır. Bu, çalışma ve analiz modelleri olarak, Irak yerel basınında, özellikle El-Cumhuriyet gazetesi, El-Savra gazetesi, El-Attaakhi gazetesi, El- Irak gazetesi, El-Zaman gazetesi ve El-Beled gazetesi gibi Irak basını okumaları ile yapılmıştır.

Böylece çalışmada Irak basınında Türkiye hakkındaki haberler, Türkiye ile Irak arasındaki ilişkiler ve Türkiye'nin dış politikası ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Türkiye, Gazete, Irak, İlişkiler, Kıbrıs, NATO.

Sayfa Sayısı : VII+121

Tez Danışmanı : DOÇ. Dr. ÖMER OBUZ

Master Degree Thesis
SHERZAD S. FATTAH
VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

January, 2022

TURKEY IN IRAQI NEWSPAPERS 1960-1980

ABSTRACT

Relations between countries have always attracted the attention of researchers. The newspapers of the countries are very important in revealing these relations. Because the press represents the voice of governments, official institutions, parties and political movements in countries. We tried to analyze this study, which deals with the relations and ties between the two neighboring countries, Turkey and Iraq, through Iraqi newspapers.

This study consists of an introduction and three main titles that deal with the essence and various aspects of the subject. In the introduction part, the historical framework of the relations between Turkey and Iraq is analyzed. At the same time, brief information about the newspapers used in the study is given. The first main title, which constitutes one of the three main parts, is coups from the perspective of the Iraqi press. Both Turkey's approach to the coups in Iraq and the 27 May 1960 and 12 March 1971 coups were discussed through the Iraqi press. The second title was devoted to economic news about Turkey in Iraqi newspapers between 1960 and 1979. Some news that are considered important about oil, gas, agriculture and animal husbandry are evaluated in this section. However, since the subject of the study is Turkey, important visits from Turkey to Iraq and some discourses between the two countries have also been conveyed. However, relations between the two countries have not always been positive. In order to show this, some news about the water crisis are also discussed in this section. The third and last part is devoted to Turkey's foreign relations in the Iraqi press. In this title, the Cyprus dispute in the Iraqi press, Turkey's intervention in Cyprus and its effect on Turkish-Greek relations, Turkey-US relations and news about NATO are discussed.

The main part of this study consisted of Iraqi newspapers such as Al-Joumhouria, Al-Thawra, Al-Attaakhi, Al-Iraq, Al-Zaman and Al-Beled. For this reason, the perception of Turkey in the Iraqi press has been tried to be revealed, mostly on the axis of the news in the Iraqi newspaper.

Keywords : Turkey, Iraqi Press, Iraq, Cyprus, NATO.
Quantity of Page : VII+121
Scientific Director : Assoc Prof. ÖMER OBUZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ.....	1
1. Türkiye ve Irak'ta Yaşanan Darbeler	6
1.1. Irak Basınında 14 Temmuz 1958 Irak İhtilali ve Türkiye'nin Tutumu	6
1.2. 8 Şubat 1963 Darbesi: Irak Basınında Türkiye'nin Tutumu	8
1.3. 17 Temmuz 1968 Irak Devrimi: Irak Basınında Türkiye'nin Tutumu	11
1.4. Irak Basınında 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi.....	13
1.4.1. Siyasilerin Tutumu	17
1.4.2. Basının Tutumu.....	17
1.5. Irak Basınında 12 Mart 1971 Darbesi	21
2. IRAK BASININDA TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ	25
2.1. Ekonomik İlişkiler: Petrol ve Gaz	25
2.2. Ticaret, Tarım ve Hayvancılık.....	35
2.3. Türkiye'den Irak'a Yapılan Ziyaretler	44
2.4. Irak-Türkiye Arasında Söylemler	55
2.5. Irak basınında Türkiye İle Yaşanan Su Krizi	58
3. TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASI	65
3.1. Irak Basınında Kıbrıs Krizi ve Türkiye'nin Müdahalesi	65
3.2. Irak Basınının Bakışından Türkiye'de Amerikan Karşıtlığı.....	81
3.3. Türk-Amerikan İlişkileri.....	87
3.4. ABD Ambargosu, Nato ve Sovyetler Birliği ile İlişkiler.....	90
SONUÇ	100
KAYNAKÇA	104
EKLER.....	108
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

ÖNSÖZ

Irak, komşu Türkiye ile kökleri çok eski dönemlere uzanan güçlü ilişkilere sahiptir. Her iki ülke de kültürel, sosyal, ekonomik ve dinî birçok önemli bağı bir arada toplayabilmiştir. Bu ilişkiler, özellikle iki ülkeyi yöneten birçok ortak paydanın varlığı ile karakterize olmuştur. Zamanla Türkiye ve Irak arasında kardeşlik ilişkileri ve dostluk bağları gelişmiştir. İki komşu arasındaki bu güçlü bağlar ve ilişkiler, zaman zaman ortaya çıkan bazı siyasi olaylar ve sorunlar dışında bozulmamıştır. Bu araştırma da bu ilişkilerin 1960-1979 arası dönemine odaklanmaktadır. Çalışmayı özgün kılabilmek adına bu dönem, büyük oranda Irak gazeteleri üzerinden incelenmeye çalışıldı. Paylaşılan haberler arasında ise daha ziyade Türkiye merkezli olanlar kullanılmaya özen gösterildi. Bu çalışma kapsamında temelde şu gazeteler kullanıldı: El-Cumhuriyet gazetesi, El-Savra gazetesi, El-Attaakhi gazetesi, El- Irak gazetesi, El-Zaman gazetesi ve El-Beled gazetesi.

Ancak bu çalışma, diğer akademik çalışmalar gibi, bazı zorluklar ve engellerle karşılaştı. En temel problem, 2003 Amerikan işgali sırasında maruz kaldığı yıkım nedeniyle Irak'ın tüm ulusal gazete ve belgeleri içeren ulusal arşivini kaybetmesi ve özellikle Irak Ulusal Kültür ve Enformasyon Bakanlığı'nın işgal otoritesi ve yeni Irak hükümeti tarafından kaldırılmasıydı. Ayrıca ülkenin kurumları ve genel olarak altyapısı, 2014 yılında tekrarlanan yağmalara maruz kalmıştı. Irak'ın üçte biri aşırılıkçı terör örgütü IŞİD eline geçtiğinde, Musul Üniversitesi kütüphanesi, merkez kütüphane ve şehirdeki halk kütüphanesi gibi halk kütüphaneleri yakılmış, yağmalanmış ve imha edilmişti. 2003 olayları sırasında dahi çalınmayan ve yağmalanmayan pek çok Irak gazetesi zarar ve ziyana uğramıştı.

Bu bağlamda, bazı Irak gazetelerinin sayılarına ve yıllarına dair bir uyarıda bulunmamız gerekir. Bu gazeteler arasında El-Cumhuriyet gazetesinin 1960, 1961, 1966, 1970 tarihlerindeki tüm sayıları kayboldu. El-Savra gazetesinin 1967 yılına ait sayıları kayboldu. El-Zaman gazetesinin 1963, 1970 yıllarına ait sayıları da aynı şekilde kayıp. El-Attaakhi gazetesinin 1969 yılına ait sayıları kayıp. El-Irak Gazetesinin ise neredeyse kuruluşun yasaklamasına kadar tüm sayıları kayıp durumda. Bu eksikliklerin yanında bir o kadar önemli bir diğer zorluk ise bir buçuk yılı aşkın süredir hayatı felç eden korona salgınıdır. Dünyanın her yerinde insanlar

karantinaya alındığından bu durum, gazete ve belge elde etmek için halk kütüphanelerini ve ulusal belge merkezlerini ziyaret etmeyi bazen çok zor ve bazen de imkansız hale getirdi. Bu durum danışmanımızla olan iletişimimizin verimini ve onun bilimsel deneyiminden istifade etme şansımı düşürdü. Yine de türlü olumsuzluklara rağmen gereken çalışmalar koordineli bir şekilde imkanlar ölçüsünde yürütülerek eksiklikleriyle birlikte bu çalışma ortaya çıkarıldı.

Bu ilmî çalışmada beni onurlandıran herkese en içten teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunmak benim için bir vefa ve minnet borcudur. İlk olarak teşekkürlerimi sunduğum kişi, bu tezin danışmanlığını yürüten değerli hocam Doç. Dr. Ömer Obuz'dur. Değerli bilimsel gözlemleri ve desteğiyle, bu tezin yazımı ve uygulanması üzerinde büyük bir etkisi oldu. Ayrıca, bu mütevazı çalışmanın seviyesini yükselten ve ona olgun bir akademik çalışma özelliği kazandıran gözlem, görüş ve düzeltmeleri için değerli hocalarıma, jüri üyelerime teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunuyorum.

SHERZAD S. FATTAH

GİRİŞ

Irak ve Türkiye arasındaki ilişkiler, birden fazla boyutu olan özel bir seyir izlemiştir. İki komşu ülke sadece siyasi anlamda değil, aynı zamanda medeni anlamda da özel ve iyi ilişkiler geliştirmenin ana faktörlerinden biri olarak göz ardı edilemeyecek ortak bir tarihe ve mirasa sahiptir.¹ Hiç şüphe yok ki iki ülke arasındaki mevcut ilişkilerde din en büyük ve etkili faktördü.² Aynı şekilde, Türkiye'nin coğrafi önemi ve komşu ülkelerden biri olarak Irak'ın kuzeyindeki stratejik konumu, Arap dünyası ile Batı arasında arabulucu bir bağlantı noktası ilişkileri daha da önemli kılıyordu.³

16. yüzyılın başlarından itibaren Irak, Osmanlı Padişahına bağlılığın dini ve kalıtsal olduğu İslami dini bir temel üzerine kurulan Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolü altında olmuştur.⁴ Yaklaşık dört asırdır Arap dünyasına hükmeden Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Irak, Türkiye ile Arap dünyası arasında siyasi olarak bölündü. Bir çok ülke Osmanlı'nın kalıntıları üzerine kurulmuştur. Nitekim 1921 yılında Faysal bin Al Hüseyin önderliğinde kurulan Irak Haşimi Krallığının kuruluşundan bu yana Irak-Türkiye ilişkileri, gerilim ve istikrarsızlıkla nitelendirilmiştir.⁵ Bu ilişki, özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, Irak üzerindeki İngiliz ve Fransız mandaları altında önemli kırılmalara sahne olduktan sonra⁶ Bu dönem, iki taraf arasında sınır sorunları ve Musul başta olmak üzere birçok soruna sahne oldu.⁷

¹ Bay Aliwa ve Andrew Mango, *El-Alakat El-Arabiyye-Et'Turkiyye Fi Zıl Eş'Şark Evsatiyye Arap Araştırmacı Dergisi*, Arap Araştırmaları Merkezi, Londra 1995, 8.

² Abdulmajeed Farid, "Türkiye ve'l Arab", *Üçüncü uluslararası sempozyumu*, London, Arap Geleceği Dergisi, sayı 45, Beyrut 1982, 159.

³ Nassif Jassim Ali Al-Mutalibi, *Mevki' Türkiye El-Cyostratici ve Ehemmiyyetihi Li'l Irak*, siyasi coğrafya üzerine bir çalışma, doktora tezi, Bağdat Üniversitesi, 1986, 9.

⁴ Avni Abdurrahman el-Subavi, *el-Alakat El-Irakiiyye Et'Turkiyye 1932-1958*, Musul 1986, 15.

⁵ el-Subavi, *Alakat Türkiye El-Hariciyye*, 220.

⁶ Sim Çakmak Mevki, *Türkiye Fi'l Hilfi'l Atlası ve Eser Zalike Ala'l Vatan El-Arabi*, İngiliz Durham Üniversitesi ve Londra Arap Araştırmaları Merkezi işbirliğiyle düzenlenen uluslararası sempozyuma sunulan araştırma, *Arap Geleceği Dergisi*, ss. 45, Beyrut, 1982, 102.

⁷ Mahdiya Saleh Hassan Al-Obaidi, *el-Alakat El-Irakiiyye Et'Turkiyye 1968-1980*, Yüksek Lisans Tezi, Bağdat Üniversitesi - Hukuk ve Siyaset Fakültesi - 1986, 5.

Irak-Türkiye ilişkilerinin ortaya çıkışı ve gelişimi dostluk, iyi komşuluk ve ikili çıkarların iç içe geçmesinden kaynaklanan bir dizi faktör ile tarihi, ekonomik ve kültürel temeller tarafından şekillenmişti.⁸ Modern Türkiye, 29 Ekim 1923'te kuruldu. Atatürk liderliğindeki cumhuriyet rejimi, sosyal, ekonomik ve siyasi hayatın her alanında yeni bir yüz ile geldi.⁹ 1923'te Cumhuriyet ilan edildikten sonra Türkiye, kendisini, tehlikelerden ve zorluklardan korumak olan genel hedefleri içeren dış politikasının parametrelerini belirledi. Bunu da, Türkiye'yi çatışma nedenlerinden uzak tutmak, uluslararası ve bölgesel sorunlardan kaçınmak ve Doğu ile Batı arasında tarafsızlık politikası izlemekle yaptı. Türkiye, Atatürk'ün modern ve laik bir devlet kurma arzusu, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve topraklarının yabancı güçler tarafından işgali ile sonuçlanan şartlar nedeniyle İslam dünyasıyla bağlantısını keserek Batı'nın ayak izlerini takip etmeye çalışsa da bazı etkenler Türklerin Irak yönelik hedefler koymasına neden oldu. Bu faktörlerin en öne çıkanları arasında belirttiğimiz gibi coğrafi yakınlık, stratejik hususlar, ortak tarihi bağlar, etnik ve dini faktör yer almaktadır.¹⁰

Irak ile ilişkilerde dönüm noktasıysa Musul sorununun çözülüp, 1926 antlaşması ile sınırlar belirlenmesinden sonrası olarak tarihlendirilebilir. Türkiye, 1927'de Irak'ı tanıdığını açıklamış, ardından Irak ile Türkiye arasında diplomatik ilişkiler kurulmuştu.¹¹

Türkiye ve Irak, 10 Kasım 1932'de bir ticaret anlaşmasına imza atmışlardı.¹² 1937'de Irak ve Türkiye; Irak, Türkiye, İran ve Afganistan'ı içeren Sadabad bölgesel paktına girdi.¹³ 1946 yılında Türkiye ve Irak, iki ülke arasında güvenlik, eğitim, kültür, posta ve telefon iletişimi konularında karşılıklı işbirliğinin düzenlenmesi

⁸ Avni AbdalRahman al-Subawi, "El-Alakat El-Irakıyye Et'Turkiyye ve Afak Tatavvuriha", *Çağdaş Türk Gazeteleri Dergisi*, ss. 1, 1987, Musul Üniversitesi, 6.

⁹ Raad Abdul Jalil Mustafa, *Et'Tatavvurat Es'Siyasiyye Fi Turkiya ve Kıyam El-Cumhuriyye El-Hamise, Asya ve Afrika Araştırmaları Enstitüsü*, Türkiye Araştırmaları Dizisi, No.12, Bağdat -1984, 5.

¹⁰ Ra'd Abdulcelil, "Siyasetu'l Hukm Fİ Türkiye 1950-1960", *Türk İşleri Dergisi*, (6), Afrika-Asya Araştırmaları Enstitüsü, Al-Mustansiriyah Üniversitesi, Bağdat 1986, 333.

¹¹ Al-Subawi, *Alakat Turkiya El-Hariciyye*, 224.

¹² Asya ve Afrika, *Araştırmaları Enstitüsü (Arşivler ve Belgeler)*, Türkiye Üzerine Çalışmalar, Cilt 4, Al-Mustansiriya Üniversitesi, 694.

¹³ Al-Subawi, *Alakat Turkiya El-Hariciyye*, 224.

konusunda olduğu gibi Dicle ve Fırat nehirlerinin sularının ve yan kollarının düzenlenmesine ilişkin ekler ile dostluk ve iyi komşuluk antlaşması imzalamıştı.¹⁴

Türkiye, CENTO'nun (diğer adıyla Bağdat Paktı) kurulmasında önemli bir rol oynadı. Bu ittifakı kurma fikri 1951'e kadar uzanabilir. O yıl Mısır, 1936'dan beri İngiltere ile imzaladığı İttifak ve Karşılıklı Savunma Antlaşması'nı iptal ettikten sonra, Batılı ülkeler Arap dünyasını ve komşu ülkeleri savunmak için ortak bir askeri teşkilat kurmayı amaçlayan bir proje sundular. Türk diplomasisi, Arap bölgesinde Orta Doğu Komutanlığı Projesi olarak bilinen bu savunma projesini kabul etmeye elverişli bir atmosfer yaratmak için aktif olmuştu. Ancak bu proje 23 Temmuz 1952 devriminden önce ve sonra Mısır tarafından reddedildi. Orta Doğu Komutanlığı Projesi başarısız olduktan sonra, Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki Batılı güçler, bölge ülkeler ve batılı ülkeler arasındaki ikili ittifaklar setini bütünleştirmeye ve koordine etmeye çalışan bir savunma sistemi bulma çabalarını sürdürdüler.¹⁵ Yeni ittifak projesinin hayata geçirilmesine yönelik ilk adım, 1954 yılı Şubat ayı başlarında Türkiye ile Pakistan arasında bir savunma paktı imzalanmasıyla başladı. Ankara'daki siyasi çevreler, Irak ve İran'ın bu pakta katılımını bekliyordu. Şubat 1955'te Irak ile Türkiye arasında benzer bir pakt imzalandı. Bu tüzüğün imzalanmasının ardından, Nisan 1955'te İngiltere, daha sonra Temmuz 1955'te Pakistan ve Ekim 1955'te İran katıldı. Bu ittifak Bağdat Paktı olarak tanındı.¹⁶ Bağdat Paktı, Batılı askeri ittifaklar zincirinin bir halkasıydı. Bu ittifak, Arap dünyasını ve coğrafi komşularını, Türkiye ve İngiltere'nin NATO'ya, Pakistan'ın Güneydoğu Asya İttifakına S.E.A.T.O. bağladı.¹⁷ Bağdat Paktı, Irak-Türkiye ilişkilerinde ikili işbirliği ve iyi komşuluk aşamasından bölgede kolektif, bölgesel ve uluslararası işbirliği aşamasına geçtiği niteliksel bir sıçrama sağlamaya çalıştı.¹⁸

Arap-Irak ilişkileri, özellikle Arap Maşrık'taki komşu ülkelerle, bir kısmı sömürge dönemine kadar uzanan tarihi ve jeopolitik nedenlerden ötürü 1950-1958 döneminde uyum ve işbirliğinden yoksundu. Aksine, bu ilişkiler bazen Filistin

¹⁴ Al-Subawi, *a.g.e.*, 225.

¹⁵ Halil Ali Murad, *Türkiye ve'l Ehlafe'l-Askeriyye*, 215.

¹⁶ Murad, *a.g.e.*, 215.

¹⁷ Murad, *a.g.e.*, 216-217.

¹⁸ Al-Subawi, *El-Alakat El-Irakiyye Et-Türkiyye ve Afak Tatavvuriha*, 9.

meselesindeki duruş, İsrail ve küresel Siyonizm ile olan çatışmanın yönetimi gibi Arap iç anlaşmazlıklarının nedeniydi. Doğal coğrafya, Irak ile Türkiye arasındaki uzun süredir devam eden ilişkileri ilerleme ve gelişme gerçeğiyle şekillendirmişti. Arap milliyetçiliği hareketinde ve Arap birliği eğiliminde somutlaşan fikri ve siyasi bir çerçeve içinde ortaya çıkan ve gelişen ilişkilerde istikrarsız rotalar vardı. Bu hedeflere ulaşmak için çalışan ülkelerin başında Irak geliyordu.¹⁹

Aksine Türkiye'nin dış politikası, hükümetlerin değişmesiyle değişmeyen sağlam temellere dayanıyordu. Bu nedenle, İslami eğilimlere sahip Adnan Menderes hükümeti (1950-1960), Türkiye'nin İsrail'i tanımasını geri çekememişti.²⁰ Menderes hükümetinin, ezanı tekrar Arapçaya çevirmesi ve ortaokul müfredatına din dersi eklemesinde olduğu gibi Araplara ve Müslümanlara yaklaşmak için birçok adım atmış olmasına rağmen Arap-Türk ilişkileri yolundaki bu olumlu adımlar, Türkiye'nin İsrail'i tanıması, Batı ile artan bağı, Arap ülkelerini Batı savunma sistemlerine bağlama girişimi ve Ayrıca Türkiye'nin rolüyle Arap ülkelerini Batı ittifaklarına ve projelerine bağlama ve yönlendirme görevini de üstlenmesi ile çatışıyordu.²¹ 50'li yıllar, Irak-Türkiye ilişkilerine yön veren birçok olay ve değişime sahne oldu. Bu da, iki ülke arasındaki ticari ilişkilere ve genel olarak ekonomiyi özel olarak ticareti doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen siyasi olayların örtüşmesine yansdı. Irak ve Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin önündeki en önemli dış engellere ışık tutulmuştur; Birincisi: Türk-Siyonist yakınlaşması İkincisi: Irak-Arap yakınlaşması.

14 Temmuz 1958 Irak devrimi sonrasında Irak'taki durumun istikrara kavuşmasından sonra Türk basını Irak'taki devrime karşı tavrını ve tonunu değiştirmeye başladı. Türk gazeteleri Sovyetler Birliği'nin başını çektiği dünyanın birçok ülkesinin Irak'taki yeni rejimi tanıdığına dair haberler yayınladı. Türk muhalefet güçleri ile Bağdat Paktı üyesi İran ve Pakistan'ın uyguladığı iç baskılar sonucunda Türk hükümeti Irak'ı tanıdığını duyurdu. Bağdat'taki Türk büyükelçisi, hükümetinin Irak Cumhuriyeti hükümetini resmen tanıdığını 31 Temmuz 1958'de

¹⁹ Hasip Arif Al-Obaidy, *El-Irak ve Duvel'ul Civar Gayr'ul Arabi*, Bağdat 1997, 9-10.

²⁰ Mecellet'ul Vahdet, *Turkiya Devle Ilmaniyye Ala Ard İslamiyye*, ss. 1920, Abu Dabi, 8 Aralık 1979, Ulusal ve Sosyalist Araştırmalar Enstitüsü Arşivi, Dosya 312 "Türkiye Genel" sayısı.

²¹ Orhan Koloğlu vd., *El-Alakat'ul Arabiyye ve't Turkiyye, Gelecek söyleşisi*, Beyrut 1995, 527.

Irak Dışışleri Bakanı'na sundu.²² Yeni hükümete, onu Bağdat Paktı'nda tutması için yapılan baskılara rağmen, bunu başaramadı. Irak, Abdülkerim Kasım hükümetini bunu yapmaya zorlayan vatansever ve milliyetçi güçlerin baskısı altında Mart 1959'da Bağdat Paktı'nın dışında kaldı. Irak-Türkiye ilişkileri dostluk ve düşmanlık arasında gidip geliyordu.²³

²² Koloğlu vd., *a.g.e.*, 214.

²³ Al-Subawi, *El-Alakat El-Irakiyye Et'Turkiyye ve Afak Tatavvuriha*, 11.

I. BÖLÜM

1. TÜRKİYE VE IRAK'TA YAŞANAN DARBELER

1.1. Irak Basınında 14 Temmuz 1958 Irak İhtilali ve Türkiye'nin Tutumu

14 Temmuz 1958'de Irak'ta ulusal bir devrimin yaşanması resmi Türk çevrelerinde büyük bir şaşkınlıkla karşılandı.²⁴ Ancak yine de Türkiye, Irak'taki ayrıntılardan tam olarak haberdar olmadığı için belirli bir pozisyon alamamış veya net bir görüş belirtmemişti. Türk hükümeti, devrimin ilk gününden beri Irak'ta yaşananları gözlemliyordu ve gelişmeleri endişeyle takip ediyordu. Türk hükümetinin Irak devrimiyle ilgili ilk resmi ifadesi, ilanından bir gün sonra, NATO ülkelerinin Amerikan heyetinin isteği üzerine devrim sonrası durumu incelemek üzere 15 Temmuz'da bir toplantı yaptıkları sırada geldi. Görüşmede Türkiye temsilcisi Selim Sarper, Irak'ta yaşananların sorumluluğunun Bağdat Paktı ülkelerine destek vermeyen NATO ülkelerine ait olduğunu belirterek Irak'taki yeni rejimin tanınmamasını önerdi. Türkiye delegesi, aktif komünist unsurların devrimdeki rolü konusunda da uyardı.²⁵

Türk hükümeti, 17 Temmuz 1958'de Ankara'da düzenlediği basın toplantısında, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu aracılığıyla resmi tutumunu şöyle belirtti: “Bizim için yeni Irak hükümeti meselesi tartışılmaz. Irak-Ürdün Federasyonu'nun bugünkü başkanı Kral Hüseyin'dir. Meşru hükümet Kral Hüseyin yönetimindeki hükümettir. Türkiye Irak'taki yeni rejimi tanımaya hazır değil.” Kimi

²⁴ Bay Aliwa ve Andrew Mango, “El-Alakat El-Arabiyye -Et'Turkiyye Fi Zıl Eş'Şark Evsatiyye”, *Arap Araştırmacı Dergisi Arap Araştırmaları Merkezi*, Londra-1995, 8.

²⁵ Semir Abdulvahhap Abdulkarim Al-Tikriti, *El-Alakat El-Irakiyye Et'Turkiyye 1958-1968*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bağdat Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 1998, 50-51.

Türk gazeteleri ise yeni rejimi kuşkuyla karşılamakla birlikte rejim değişikliğini tehdit olarak görüyorlardı.²⁶

Türk gazeteleri Irak'ta olup bitenlerle ilgili ülkenin birçok yerinde karşı-devrimci bir tepki yaşandığını, ordunun bazı birimlerinin, liderlerin emirlerine uymayı reddettiğini, devrim yanlısı ve karşıtı askeri birlikler arasında çatışmalar yaşandığına dair pek de doğru olmayan haberler yaymaya başladı. Radyo Ankara, Arapça ve Türkçe haber bülteninde, Irak'taki devrimci hükümeti "paralı çete hükümeti" olarak nitelendirdi.²⁷

Türkiye, iç durumun kötüye gitmesi nedeniyle Irak'a müdahale konusunda istekliydi. 1957 seçimleri ise iktidardaki Demokrat Parti ile muhalefet partileri arasında uzun süredir devam eden endişeli bir birlikte yaşama dönemine son vermişti. Seçimlerle birlikte, hükümet ile muhalefet arasındaki her türlü anlayışın kaybolduğu şiddetli siyasi mücadelenin yeni bir aşaması başlamıştı.²⁸ Türkiye'nin tutumu ve Irak'taki devrime karşı bölgesel ve uluslararası düzeydeki muhalefet hareketleri, Türk muhalefetini özellikle en güçlü muhalefet partilerinden biri olarak kabul edilen Cumhuriyet Halk Partisini kışkırtmıştı. Parti Genel Başkanı İsmet İnönü düzenlediği basın toplantısında partisinin Türk hükümetinin izlediği dış politikaya ilişkin görüşlerini aktararak Türk Hükümeti'nin Irak'taki yeni rejim konusundaki tutumunu eleştirdi. İnönü düzenlediği basın toplantısında, Türk hükümetinin Irak'taki yeni rejimi tanıması gerektiğine dair kanaatini belirtti.²⁹

Bu arada Türk güvenlik makamları bazı muhalefet üyeleri ve muhalefet partisi gazetelerinde çalışan gazeteciler hakkında soruşturmalar yürütmüştü. Soruşturma, Türkiye'de okuyan Iraklı öğrencileri de içermiş, bunlardan biri tutuklanmıştı. Bu, Irak büyükelçiliğini Türk güvenlik yetkilileriyle temasa geçerek

²⁶ Awni Abdurrahman Al-Subawi, *El-Alakat El-Irakiyye Et'Turkiyye 1932-1958*, Bağdat 1978, 209.

²⁷ el-Zaman Gazetesi,, Bağdat, 8 Ocak 1960, ss.7337; Ahmed Nuri Al-Naimi, *Es'Siyase El-Hariciyye Et'Turkiyye Ba'de'l Harb El-Alemiyye Es'Saniye*, Dar'ul Hurriyya basımevi, Bağdat 1975, 28.

²⁸ Muhsin Hamza Al-Obaidy, *Et'Tatavvurat Es'Siyasiyye Ed'Dahiliyye Fi Türkiye 1946-1960*, Yayınlanmamış Master Tezi, Musul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Musul 1989, 152.

²⁹ Al-Naimi, *Es'Siyase El-Hariciyye Et'Turkiyye Ba'de'l Harb El-Alemiyye Es'Saniye*, 262; Al-Subawi, *Türkiye ve Kadaya El-Maşrik El-Arabi 1945-1967*, 92.

Iraklı öğrencilere karşı alınan önlemlerin gerekçelerini sormaya sevk etti.³⁰ 26 Temmuz 1958'de Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk muhalefet partilerinin; Irak'taki yeni durumu, devrim olaylarını ve Türkiye'nin Irak'taki yeni rejim hakkındaki tutumuna değinmeden tüm bunlarla ilişkisini inceleme talebi üzerine olağanüstü toplandı.³¹

Irak'ta siyasi durumun istikrar kazanmasının ardından Türk basını devrime karşı tavrını ve dilini değiştirmeye başlayarak Irak'taki güvenlik durumunun istikrarı ve iç işlerin normal seyrinde ilerlediği hakkında haberler yaymaya başladı. Türk basını, Irak'ın Ankara Büyükelçiliği'nin Irak'taki devrimin amaçlarının belirttiği ve ulusal hareketin, bir iç hareket olduğunu ifade ettiği açıklamalara da yer verdi. Türkiye, Irak'taki yeni rejimi başını Sovyetler Birliği'nin çektiği dünyanın birçok ülkesinin tanıdığına dair haberler yayınladı.³² Türk muhalefetinin iç baskıları ve Irak devriminin Batı ülkeleri de dahil olmak üzere dünyanın birçok ülkesi tarafından tanınması sonucu Türk hükümeti, Bağdat Paktı ülkelerinin yeni rejimle ilişkilerinin geleceğini ve yeni rejimin tanınmasını tartışmak üzere 28 Temmuz 1958'de Londra'da düzenlenen Bağdat Paktı ülkeleri ve ABD'nin toplantısına kadar Irak rejimini resmen tanıdığını açıklamadı.³³ Burada Türkiye, Irak'ı tanıdığını duyurdu. Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Behçet Ekremkan, 31 Temmuz 1958'de Irak Dışişleri Bakanı Abdul-Jabbar Al-Jumard'a hükümetinin Irak Cumhuriyeti Hükümetini resmi olarak tanıdığını belirtti. Türk hükümetinin Irak rejimini tanımasına rağmen, Başbakan Adnan Menderes, Irak'ta yaşananlardan duyduğu memnuniyetsizlikten dolayı önceki tutumunu değiştiremedi. Lider Abdülkerim Kasım, Türkiye'nin yeni kararını “Türkiye'nin Irak Cumhuriyeti'ni tanımasının kaynağının Türk halkı olduğuna inanıyoruz” diyerek açıkladı.³⁴

1.2. 8 Şubat 1963 Darbesi: Irak Basınında Türkiye'nin Tutumu

³⁰ Yönetim Konseyi belgeleri, *Dar'ul Kutub Al-Wataniyyah*, 288/411, Kitab Es'Sefare İla Vizaretî'l Hariciyye El-Muarakkam Ş/1170/6/27792, 28.08.1958, 57-63.

³¹ Nuri Abdulhamid Al-Ani vd., *Tarihu'l Vizarat El-Irakiyye Fi El-Ahd El-Cumhuri*, Al-Hikmah Yayınevi, Bağdat-2001, II, 320.

³² Al-Subawi, *Turkiya ve Kadaya El-Maşrik El-Arabi*, 185.

³³ Dar'ul Kutub Al-Wataniyyah, 288/411, *Kitab Es'Sefare El-Irakiyye Fi Vizaret El-Hariciyye* 9/8/1958, s18,107.

³⁴ Al-Ani ve Diğerleri, *Tarihu'l Vizarat El-Irakiyye*, 157.

Abdülkerim Kasım rejimi, 8 Şubat 1963'te gerçekleşen bir askeri darbeye devrildi. İlk açıklama, bu hareketin 14 Temmuz 1958 devriminin muzaffer yürüyüşünü sürdürmek için halk ve ordu tarafından yürütüldüğüne yönelikti.³⁵ Ayrıca yapılan açıklamada devrimin; halka Arap birliğini tamamlama, Arap dünyasındaki sömürgecilığe, sömürge koşullarına karşı silahlı mücadelenin birliğini sağlama ve işgal altındaki Filistin'i yeniden inşa etme yolunda çalışma sözü veriliyordu.³⁶

Dışişleri Bakanlığı yeni hükümetin ulusal, milli ve uluslararası hedeflerini dile getirmeye başladı. Irak diplomatik servisleri, hareketin hedeflerini açıklamakta aktif görev alarak 10 Şubat'ta, Irak'ın Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne devrim hükümetinin kontrolü elinde bulundurduğunu ve hükümetin uluslararası anlaşmalara, Birleşmiş Milletler Sözleşmesine ve Irak'ın bağlı olduğu sözleşmelere saygı duyduğunu söyledi.³⁷ 11 Şubat 1963'te Dışişleri Bakanı, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bir grup ülkenin diplomatik misyon başkanlarını kabul ederek darbenin ilk açıklamasındaki ifadelere uygun olarak onlara Arap ve uluslararası düzeyde Irak politikasının genel çerçevesini sundu. Hükümetin resmi sözcüsü olan Cumhurbaşkanlığı İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Hazem Jawad, 17 Şubat 1963'te düzenlediği basın toplantısında Irak'ın Araplarla ve uluslararası ilişkilerine değinerek ülkelerle ilişkilerinin karşılıklı menfaat ve Arap mücadelesinin bağlarını güçlendirmeye dayandığını söyledi.³⁸ Ardından, Irak'ın Ankara Büyükelçisi Talib Mushtaq, Irak'taki yeni siyasi durumu Türkiye'nin tanımasını sağlamak için harekete geçti. Bu, Türkiye'nin bölgedeki öneminden ve bölgesel rolünden kaynaklanmaktaydı. Irak'ın Ankara Büyükelçisi Talib Mushtaq, 11 Şubat 1963'te Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin ile görüştü. Görüşmede, Bağdat'ta gerçekleşen devrimin, önceki koşulları düzeltmek için gelen bir Arap ulusal hareketi olduğuna, Birleşmiş Milletler ilkelerine saygı duyulacağına, uluslararası sözleşmelere uyulacağına ve tüm dünya ülkeleriyle dostane ilişkiler kurmak için

³⁵ Ali Kerim Said, *Irak 8 Şubat 1963 Min Hivar El-Mefahim İla Hivar Ed'Dem Muracaat Fi Zakireti Talib Şebib*, Dar'ul Knouz Al-Edebiyyah, Beyrut 1999, 157.

³⁶ Salih Hüseyin Al-Cbouri, *Sevretu Şubat 1963 Fi'l Irak, Genel Kültür İşleri, Bağdat 1990*, 161.

³⁷ Mushtaq, *Müzekkirat Sefir Iraki Fi Türkiya*, 372.

³⁸ Cafer Abbas Humaidi vd., *Tarihu'l Vizarat El-Irakkiye Fi El-Ahd El-Cumhuri*, Al-Hikmah Yayınevi, 2002, d.m., III, 45.

çalışacaklarına dair güvence verdi. Irak büyükelçisi, yeni Irak hükümetiyle ilişkilerin güçlendirilmesinde Türkiye'nin Irak'ı tanımmasının önemini de dile getirdi. Açıklamada, Türkiye'nin hükümetinin Irak'taki devrimci hükümeti tanımmasının, iki ülke arasında dostane ilişkiler kurulmasında etkisi olacağı belirtildi. Türk bakan, yeni Irak hükümetinin tanınmasını sağlamak için Türkiye Başbakanı İsmet İnönü ile görüşmek üzere temasa geçeceğine söz verdi.³⁹

Bütün bunlarda bizi ilgilendiren, siyasi duruştur. Türkiye yeni hükümeti destekleyen ülkeler arasında yer almıştı. Türk Bakanlar Kurulu aynı gün 11 Şubat 1963'te toplanarak yeni Irak hükümetinin tanınmasına karar verdi. Türk hükümeti Dışişleri Bakanı Feridun Erkin bunu TBMM'de açıkladı.⁴⁰ Aynı gün Irak Dışişleri Bakanı Talib Shabib, Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisini kabul etti. Bağdat'taki büyükelçilikleri, ortak çıkarlara ve dünya barışına hizmet etmek adına Irak ile aralarındaki dostluk ve işbirliği bağlarını güçlendirme umutlarını ifade ederek yeni Irak hükümetini resmi olarak tanıdıklarını bildirdiler.⁴¹

Türk Parlamento üyeleri, Türk hükümetinin kararını memnuniyetle karşılayarak, iki ülke arasındaki ilişkilerin her alanda güçlendirilmesi gereğini vurguladı. Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, TBMM'de yaptığı konuşmada işbirliğine ve başta Irak olmak üzere Arap devletleriyle yakın ilişkilere değindi.⁴² 13 Şubat 1963'te Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndaki temsilcisi ülkesinin tutumunu teyit etti.⁴³

Türkiye'nin yeni Irak hükümetini tanınması Irak tarafından memnuniyetle karşılandı. Irak hükümeti, Irak ve komşuları arasında iyi komşuluk ilişkileri ve işbirliğine dayalı Şubat Hareketi ilkelerinden hareketle iki taraf arasında işbirliği ve dostluk umutları geliştirmek için iki ülke arasındaki gerilimi sona erdirmek ve ilişkileri eski dostane doğasına döndürmek adına çalışmak istediğini açıkladı. Şubat hareketi; iki ülke arasında tam işbirliği, iki ülkeyi ilgilendiren bazı sınır sorunlarının

³⁹ Mushtaq, *Müzekkirat Sefir Iraki Fi Türkiya*, 480-481

⁴⁰ Salih Hüseyin el-Cubûri, *Sevretu Şubat 1963 Fi'l Irak*, 165.

⁴¹ Humaidi, III, 50-51.

⁴² Kemal Al-Manofi, "Et'Tatavvurat El-Cedide Fi's Siyase El-Hariciyye Et'Turkiyye", *Uluslararası Siyaset Dergisi*, 44, Al-Ahram Stratejik Araştırmalar Merkezi, Kahire 1976, 148.

⁴³ Mushtaq, *Müzekkirat Sefir Iraki Fi Türkiya*, 481-482.

ele alınması ve bunlara uygun çözümler bulunması arzusunun dile getiren ve Türk hükümeti tarafından desteklenen bir hareketti.⁴⁴

Şubat 1963 devriminin ardından iki ülke arasındaki ilişkiler yeniden başladı. Adalet Partisi'nin programında Arap ülkeleriyle daha yakın ilişkiler ve Türkiye'nin Arapların ve Müslümanların meşru meselelerinde yanında yer aldığına dair açık işaretler vardı. Bu, devlet başkanları, başbakanlar ve dışişleri bakanları da dahil olmak üzere Türkiye ve Irak devletlerinin resmi yetkilileri arasındaki ziyaret alışverişinde de artışa yol açmıştı. Bu olumlu gelişme, her iki ülkenin de çıkarına olmuştu.⁴⁵

1.3. 17 Temmuz 1968 Irak Devrimi: Irak Basınında Türkiye'nin Tutumu

Irak'ta 17-30 Temmuz 1968 hareketinin kurulmasından sonra, Türk hükümeti Irak'taki yeni yönetimi hemen tanıdı. Bu durum Irak'ta memnuniyet ile karşıladı.⁴⁶ Türk hükümetinin yeni Irak hükümetini derhal tanıdığını açıklamasıyla dostluk ve komşuluk ile pek çok açıdan ortak çıkarları birleştiren Türkiye-Irak ilişkilerinin niteliğinde bir değişim meydana geldi. Irak'ın yeni cumhurbaşkanı Ahmed Hassan el-Bekr (1968-1979), aynı yılın 20 Temmuz'unda Irak ve Türkiye'nin güçlü işbirliği ilişkileri kurması gerektiğini söylemesiyle bu tanımayı memnuniyetle karşıladığı görülüyor.⁴⁷

Irak'ta 17-30 Temmuz 1968 devrimi ve siyasi sistemin değişmesinin ardından Türkiye, Türkiye Dışişleri Bakanlığı resmi sözcüsü aracılığıyla ülkeler arasındaki diplomatik ve dostane ilişkilerin sürdüğünü ve Türkiye'nin yaşananları Irak'ın iç meselesi olarak kabul ettiğini duyurdu.⁴⁸ Irak Cumhurbaşkanı Ahmed Hassan el-Bekr, Irak hükümetinin bir yanda Türkiye ile Irak, diğer yanda Türkiye ile Arap

⁴⁴ Mushtaq, *Müzekkirat Sefir Iraki Fi Türkiye*, s481-482.

⁴⁵ El-Beled Gazetesi,, Bağdat, ss. 414, 28 Eylül 1965; Muhammed Tarık Fahri Al-Beyati, *Et'tagalul Es'sıhyuni Fi Türkiye Ve Eserihi Fi'l Emn El-Kavmi El-Arabi Hatta 1967*, Yayınlanmamış master tezi, Arap Tarihi ve Lisansüstü Çalışmalar için Bilimsel Miras Enstitüsü, Bağdat 2000, 111.

⁴⁶ Merve Ali Hasan Al-Ramili, *Es'Siyase El-hariciyye Et'Turkiyye Ticah EL-Maşrik El-Arabi Fi Ahd Hizb EL-Adale ve'tTenmiye*, Yayınlanmamış Master tezi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Al-Mustansiriyah Üniversitesi 2013, 177.

⁴⁷ Hamid muhammed Taha Al-Suwaydani, *El-Alakat El-Irakiyye Et'Turkiyye 1980-1990*, Yayınlanmamış Master Tezi, Musul Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 2003, 18.

⁴⁸ El-Attaakhî Gazetesi,, Bağdat, ss.319, 24 Temmuz 1968.

lkeleri arasındaki ilişkileri yakınlaştırmaya istekli olduğunu açıkladı. Irak'ın Türk halkıyla siyasi, ekonomik, kültürel ve teknik ilişkilerini anlayış ve ciddi işbirliğine dayalı olarak sürdürmeye çalıştığını sözlerine ekledi.⁴⁹

Takip eden günlerde yakın ilişkiler sürdürülmeye çalışılıyordu. İki lke arasındaki ikili ilişkilerin eskisinden daha güçlü bir şekilde devam ettiğini ifade eden her iki ülkenin de milli günlerini kutlayan mesajlar paylaşıldı.⁵⁰ Irak'ın Türkiye'ye ilk resmi ziyareti, Türk Dış İşleri Bakanı İhsan Sabri ağlıyangil'in davetlisi olarak Irak Dışışleri Bakanı Abdulkerim Al Sheikhli'nin 12-17 şubat 1969 tarihlerinde beş günlük bir ziyaret için Ankara'yı ziyareti olmuştu. Görüşmenin amacı; Türk yetkililerle iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesini, aralarındaki verimli işbirliğinin genişletilmesini, Siyonist saldırganlık konusunu görüşmek ve iki ülke arasındaki dostluk ve kardeşlik bağlarını ifade etmek, ortak arzuyu teyit etmek, bu bağları geliştirmek ve özellikle verimli işbirliğini genişletmekti.⁵¹

Abdulkerim Al Sheikhli, Ankara'da Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel ve Türkiye Dışışleri Bakanı İhsan Sabri ağlıyangil tarafından kabul edilmişti. Al-Sheikhly ve beraberindeki heyet onuruna düzenlenen akşam yemeği ziyafetinde konuşan ağlıyangil, Türkiye'nin pozisyonunu ve politikasını başka ülkelerin içişlerine karışmama ve ilişkileri güçlendirme olarak açıkladı.⁵²

Al-Sheikhly ve beraberindeki heyet, Cumhurbaşkanı Ahmed Hassan el-Bekr'in Türk mevkidaşı Cevdet Sunay'a Temmuz 1968 devriminden sonra ilk resmi Türk yetkili olarak Irak'ı ziyaret etme davetini içeren bir mesaj taşımıştı. Görüşmelerin sonunda iki taraf, iki hükümetin Türkiye-Irak ilişkilerini geliştirme ve güçlendirme niyetini teyit eden ortak bir bildiri yayınladı.⁵³ Irak'ın Türk hükümetine karşı tutumunu açıklamak için Irak'ın Ankara Büyükelçisi Talib Al-Shabib, Türk gazeteleri ve uluslararası haber ajanslarının temsilcilerinin katıldığı bykelilikte

⁴⁹ El-Cumhuriyet Gazetesi,, Bağdat, ss.232, 5 Eylül 1968.

⁵⁰ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 291, 13 Ekim 1968.

⁵¹ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 365, 13 şubat 1969.

⁵² El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 366, 14 şubat 1969.

⁵³ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 374, 24 şubat 1969; El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 159, 23 şubat 1969.

bir basın toplantısı düzenledi. Toplantıda Irak'ın iç ve dış politikasını ve iki ülke arasındaki ilişkileri anlattı.⁵⁴

1.4. Irak Basınında 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi

Irak gazeteleri, ülkede yaşanan bu önemli hadiselerle ilgili yayınlarının yanında Türk kamuoyunun pozisyonunu da takip ederek ele almıştı. Aynı zamanda bu gazeteler Türkiye'de gerçekleşen darbelere de kayıtsız kalmayarak Türkiye'deki durumu ayrıntılarıyla değerlendirmişti. Irak'ta gerçekleşen 1958 devriminin ardından nispeten soğuk başlayan iki ülke arasındaki süreç bir süre sonra yumuşamaya başladı. Ancak 1960 yılında Türkiye'de bir darbe gerçekleşmişti ve Irak ile Türkiye arasında yeni bir durum söz konusuydu.

1.4.1. Siyasilerin Tutumu

Irak'ta 14 Temmuz 1958 devriminin patlak vermesinin ardından Türk-Irak ilişkilerindeki durgunluğa ve Irak'ın 24 Mart 1959'da Bağdat Paktı'ndan çekilmesine rağmen, Türk ve Irak hükümetleri, ilişkilerini güçlendirmek için uygun bir fırsat arıyorlardı.⁵⁵ Öyle ki Irak Cumhurbaşkanı Abdülkerim Kasım, düşen uçaktan sağ kurtulan Türkiye Başbakanı Adnan Menderes'e mesaj göndermişti. 7 Ekim 1959'da lider Abdülkerim Kasım'a yönelik suikast girişimi gerçekleştiğinde ise Menderes maruz kaldığı tasfiye girişiminden kurtulduğu için lidere bir tebrik mesajı göndermişti.⁵⁶

Irak hükümeti, askeri darbe öncesinde Türkiye'deki çalkantılı siyasi durumu takip etti. Al-Thawra gazetesi gibi resmi Irak gazeteleri, üniversite öğrencilerinin Adnan Menderes hükümetine karşı gösterilerini, sıkıyönetim, sokağa çıkma yasakları, telgraf, posta ve telefona sansür uygulamalarını ve de Ankara'da bazı üniversitelerin kapatılmasını manşetten yayınlamıştı.⁵⁷ 25 Mayıs 1960 Çarşamba

⁵⁴ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 503, 18 Temmuz 1969.

⁵⁵ Kahtan Ahmed Suleyman, *Es'Siyase El-Hariciyye El-Irakiyye Min 14 Temmuz 1958 İla 8 Şubat 1963*, Yayınlanmamış master tezi, Bağdat Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, 1978, 406.

⁵⁶ Nasır Mahmud Al-Cbori, *Es'Siyase El-Hariciyye El-Irakiyye Fi Dav'i Mukarrarat Meclis'il Vuzera 1958-1963*, yayınlanmamış master tezi, Ibn Rüşd, Bağdat Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Bağdat 2004, 83.

⁵⁷ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 460, 24 Mayıs 1960.

günü, darbeden sadece iki gün önce, iktidardaki Demokrat Parti'den milletvekillerinin TBMM'nin oturumlarının 20 Haziran'a ertelenmesi yönünde oy kullanmasıyla Türkiye'de durum iyice kızıştı. Hükümet tarafından sunulan bu öneri parlamento tarafından şiddetli tepkilerle karşılandı. Konu hükümet milletvekilleri ile muhalefet milletvekilleri arasında sözlü ve fiili çatışma noktasına geldi.⁵⁸

27 Mayıs 1960 Cuma sabahı Türkiye'de askeri darbenin gerçekleşmesinin ardından Irak'ın tutumu hızla darbenin parametrelerini anlamaya yöneldi ve Irak hükümeti Türkiye'deki askeri darbe hareketini Türkiye ile ilgili bir iç olay olarak gördüğünü açıkladı. Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi, Irak Başbakanı Abdülkerim Kasım'ın tutumu üzerinden darbenin nedenlerini ve gerekçelerini açıkladığı bir basın toplantısı düzenledi. Al-Thawra gazetesi de onu tüm dünyada Türkiye'deki askeri darbe hakkında yorum yapan ilk politikacı⁵⁹ olarak duyurdu. Yarbay Jassem Al-Azzawi'nin⁶⁰ söyledikleri bunu doğruluyordu. Bağdat'ta Arap Hukukçular Konferansı'nın açılışına gittiklerini ve şoförün açtığı radyoda spikerin Türkiye'de askeri darbe olduğunu duyurduğu söyledi. Haber netleşince başkan Abdülkerim Kasım ayağa kalkıp Irak'ın Türkiye'de gerçekleşen darbeyi bilgi ve belli bir doktrin olmadan tasdik ediyor dediğini aktardı.⁶¹

Darbe günü öğleden sonra saat dörtte Abdülkerim Kasım, düzenlediği basın toplantısında darbeye desteğini içeren bir konuşma yaparak darbeye ilgili iyimserliğini ifade etti. Attaakhi gazetesinde bu konuşmada şu satır başlıkları veriliyordu. Kasım, Türkiye'deki darbenin bir iç mesele olduğunu, Türkiye'nin dost ve komşu olduğunu ve Türkiye'ye yönelik her türlü dış baskıyı ve müdahaleyi kınadığını söyleyerek Türkiye'nin demokrasi mücadelesini desteklediklerini aktardı.⁶² Irak Başbakanı, lider Abdülkerim Kasım, Korgeneral Cemal Gürsel liderliğindeki silahlı kuvvetlerin kontrolünü ve başarısını teyit ediyordu. Lider

⁵⁸ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 462, 26 Mayıs 1960.

⁵⁹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 664, 29 Mayıs 1960.

⁶⁰ Daha sonra Irak Başbakanı AbdulKarim Kasım'ı korumak ve refakat etmekten sorumlu olan ve daha sonra tuğgeneral rütbesine ulaşan bir Iraklı subay. Bkz: Hasan Latif Kamil Al-Zubaidi, *Mevsuat'us Siyase El-irakiyye*, (2. Baskı), Al-Arif Şirketi Basımevi, Beyrut, 2013, 385.

⁶¹ Al-Zubaidi, *a.g.e.*, 372.

⁶² El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 464, 29 Mayıs 1960.

Abdülkerim Kasım, Türk askeri darbesini Irak'taki 14 Temmuz 1958 devrimine benzetmişti.⁶³

Irak Bakanlar Kurulu, Irak'ın Türkiye'deki darbe hükümetine yönelik iyi niyetinin kanıtı olarak Cemal Gürsel başkanlığındaki Türk hükümetini tanımak için 30 Mayıs 1960'ta toplandı.⁶⁴ Böylece Irak, yeni Türk hükümetini tanıdığını açıklayan dünya ülkeleri arasında İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nden sonra dördüncü devlet oluyordu.⁶⁵ Bakanlar Kurulu'nun kararı, çoğu Irak gazetesinin ön sayfalarında öne çıkan bir yazı tipiyle "Irak Cumhuriyeti yeni Türk hükümetini tanıyor" başlığıyla yayınlandı. O sırada Irak Dışişleri Bakanlığı sözcüsü de Türkiye ile dostane ilişkileri açıkladı.⁶⁶ Irak'taki siyasi partiler de doğal olarak 27 Mayıs ile ilgili pozisyon almıştı.

Bunlardan biri olan Irak Ulusal Demokrat Partisi,⁶⁷ Türkiye'deki iç olaylar ve gelişmelerle ilgilenerek görüşlerini sözcüsü konumundaki Ahali gazetesi aracılığıyla yayınladı. Gazete ayrıca Menderes hükümetinin politikasına yönelik uluslararası tepkilere geniş yer vermişti.⁶⁸ Irak Komünist Partisi ise her şeyden önce mevcut Türkiye'nin iç ve dış politikasına, Türkiye'nin Batı politikasının yörüngesinde olması ve en büyük iki anti-komünist ittifak olan NATO ve CENTO'ya üye olmasına eleştirel bakıyordu. Görüşlerini yayın organı olan Halk Birliği gazetesinde⁶⁹ dile getirdi. Irak Komünist Partisi⁷⁰ 1960 darbesine ilişkin tutumunu halkın rolüyle ilgili

⁶³ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 464, 29 Mayıs 1960.

⁶⁴ El-Zaman Gazetesi, Bağdat, ss. 6852, 1 Haziran 1960.

⁶⁵ El-Akhbar Gazetesi, Bağdat, ss. 5430, 1 Haziran 1960.

⁶⁶ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 476, 1 Haziran 1960.

⁶⁷ Irak siyasi partilerinden biridir. Kökenleri, kültürlerini Irak dışında alan genç Iraklılar tarafından 1931 yılında Bağdat'ta kurulan Al-Ahali Cemaati'ne kadar gitmektedir. Siyasi Hareket için İçişleri Bakanlığı'ndan 2 Nisan 1946'da onay aldı. İlk kuruluş konferansı 26 Nisan 1946'da yapıldı. Kamel Chadirji, Eylül 1960'ta parti liderliğinden ayrılana kadar parti başkanlığına seçildi. Bakınız: Kamel Chadirji, *Müzekkirat Kamil El-Cadirci ve Tarih'ul Hizb'id Demokrati*, (2. Baskı), El-Gamal Yayınları, Almanya, 2002, 146.

⁶⁸ El-Ahali Gazetesi, Bağdat, ss. 438, 26 Mayıs 1960.

⁶⁹ Irak Komünist Partisi adına Bağdat'ta yayınlanan günlük bir gazete olup, yazı işleri müdürü AbdulKadir İsmail Al Bustani'dir. 25 Ocak 1959'da yayınlanmaya başladı. 30 Eylül 1960'a kadar devam etti. Bkz: Al-Zubaidi, *a.g.e.*, 485.

⁷⁰ Güney Irak'taki komünistlerin faaliyeti, geçen yüzyılın yirmili yılların başlarında, Basra'dan ve İran'a komşu sınır şehirlerinden seyahat eden Kumintan temsilcileri tarafından başladı. Bunların en ünlüsü, kendisine çok sayıda Iraklı genci getirmeyi başaran Boutros Vasili'dir. 1927'de Basra'da ilk Marksist çevreyi kuran kişi aynı zamanda 1929'da Basra'da komünizmi benimseyen ilk kişi

bir yazıda paylaştı. Halkı sindirme politikasıyla Menderes ve Bayar'ın yanlış yaptığı vurgulanıyor ve Türk halkının durumunu düzeltmek için milli bir mücadele ettiğini, diktatörlüğü yıkmaya çalıştığı öne sürülüyordu.⁷¹

Parti, Türkiye'deki iç durumun gelişimine ve askeri darbenin gerçekleşmesine büyük önem vermiş ve bunu kendi adına yayın yapan Al-Bayan gazetesinde teyit etmişti.⁷² 29 Mayıs 1960 tarihinde yayınlanan sayısının ön sayfasında, kalın ve belirgin bir yazı tipiyle, "Gürsel yeni Türkiye bakanlığını oluşturuyor" manşetinin yanı sıra, lider Abdülkerim Kasım'ın basın toplantısında yaptığı açıklamaları ve Türkiye'deki askeri darbe ve gelişmelerle ilgili konuşmasını yayınlıyordu.⁷³

Ulusal İlerleme Partisi'nin⁷⁴ darbeye yaklaşımı, kendi adına konuşan Al-Bayan gazetesinde yer almıştı.⁷⁵ 29 Mayıs 1960 tarihinde yayınlanan sayısının ön sayfasında, kalın ve belirgin bir yazı tipiyle, Gürsel yeni Türkiye bakanlığını oluşturuyor manşeti atılmıştı.⁷⁶ Gazete, komşu ülkeye yapılacak her türlü müdahaleyi kınamakla birlikte Türk halkının refah ve barış içinde yaşayacakları sağlıklı bir

Abdülhamid el-Hatib'di. Özgür Dinsizler Partisi olarak da bilinen Liberaller Derneği'ni kurdu. Bağdat'ta, Irak'taki komünist hareketin öncüsü Hussein Al-Rahhal'ın gözetiminde, Özgür fikirleri öğrenenler adlı ilk entegre Marksist çevre kuruldu. Bkz: Salahaddin Al-Khorasan, *Safahat Tarih'il hareket'iş Şyuiyye Fi'l Irak*, Dar Al-Furat Matbaası, Beyrut 1993, 131.

⁷¹ Halk Birliği Gazetesi, Bağdat, ss. 105, 29 Mayıs 1960.

⁷² El-Bayan Gazetesi,, 8 Şubat 1963'e kadar Ulusal İlerleme Partisi'nin sözcüsü olarak yayınlanmaya devam etti. 27 Nisan 1960'ta gazetenin sahibi Muhammed El-Saadoun'a ve yazı işleri müdürü Süleyman Al-Azawi imtiyaz verildi. Bölünmeden sonra (10/Eylül 1960) sahibinin imtiyazı yeni partiye devretmesinin ardından çıkarılmıştır. Bkz: Faiq Butti, *El-Mevsuat'us Sahafiyye EL-Irakkiye*, Dar Al-Mada Kültür ve Yayıncılık, Bağdat, 2010, 340.

⁷³ El-Bayan Gazetesi, Bağdat, ss. 27, 29 Mayıs 1960.

⁷⁴ Muhammed Hadid'in 23 Nisan 1960'ta Ulusal Demokrat Parti'den istifa etmesinden sonra Hadid ve bir dizi destekçisi İçişleri Bakanlığı'na Ulusal İlerleme Partisi adında bir siyasi parti ve El-Bayan adında bir gazetenin kurulması için bir talepte bulundu. Partinin faaliyeti, askıya alındığı Eylül 1962'ye kadar devam etti. Bkz: Adel Taqi Al-Baldawi, *El-Hizb'ul Vatani Et'Takaddumi Fi'l Irak Fi'l Ahd El-Cumhuriyye*, Al-Hussam Basım Şirketi, Bağdat, 2000, 62-137.

⁷⁵ El-Bayan Gazetesi,, 8 Şubat 1963'e kadar Ulusal İlerleme Partisi'nin sözcüsü olarak yayınlanmaya devam etti. 27 Nisan 1960'ta gazetenin sahibi Muhammed El-Saadoun'a ve yazı işleri müdürü Süleyman Al-Azawi imtiyaz verildi. Bölünmeden sonra (10/Eylül 1960) sahibinin imtiyazı yeni partiye devretmesinin ardından çıkarılmıştır. Bkz: Faiq Butti, *El-Mevsuat'us Sahafiyye EL-Irakkiye*, Dar Al-Mada Kültür ve Yayıncılık, Bağdat, 2010, 340.

⁷⁶ El-Bayan Gazetesi, Bağdat, ss. 27, 29 Mayıs 1960.

demokratik yaşam kurma yönündeki milli emellerine ulaşacaklarına dair umutlarını ifade ediyordu.⁷⁷

1.4.2. Basının Tutumu

Bu dönemde Irak basını tüm enerjisini siyasi ve ekonomik kriz ve gelişmelerle ilgili Türk haberlerini aktarmaya, orada olup bitenler için analiz ve tahminler yapmanın yanı sıra askeri darbeyi ve gidişatını takip etmeye vermişti. Irak'ta yayın yapan ve Menderes hükümetinin son anlarında eleştirel bir tutum alan İstiklal Gazetesi 4 Mayıs'tan bu yana, Menderes hükümetine ve onun ekonomik ve siyasi sorunlarını çözmek için kullandığı yöntemlere karşı sert bir basın ve medya kampanyası başlatmıştı. Gazetede yer verdiği makale ve haberlerle halkların yenilmezliğine, özgürlüklerin önemine vurgu yapıyordu.⁷⁸

Gazete, Menderes hükümetinin son on yılda izlediği ve ulusal çıkarlarla çelişen iç politikalarının Türk halkı arasında giderek artan bir muhalefete yol açtığının belirtildiği bir başka makale daha yayınlamıştı. Bu makalede Menderes, Türkiye'yi bir Amerikan üssü haline getirmekle eleştiriliyordu.⁷⁹ Türkiye'de durum kötüleşmeye devam ederken gazete, Ankara Üniversitesi ve tüm yüksek enstitülerin Türkiye'de son dönemde maruz kaldıkları zorluklara dikkat çekiyordu.⁸⁰ 27 Mayıs 1960'taki Türk darbesinden sonra lider Abdülkerim Kasım'ın darbeyle ilgili açıklamalarını ve "kısaca darbe" başlıklı önemli bir makale daha yayınladı.⁸¹

El-Akhbar gazetesi⁸² ise darbe ve sonrası Türkiye'deki duruma ilişkin pek çok ayrıntıyı manşetlere taşıdı. Gazetenin darbeye tarafsızca yaklaştığı söylenebilir. Çünkü darbeyi bir iç mesele olarak değerlendirmişti. Ayrıca bu darbenin demokratik

⁷⁷ El-Bayan Gazetesi, Bağdat, ss. 30, 1 Haziran 1960.

⁷⁸ El-İstiklal Gazetesi, Bağdat, ss. 434, 4 Mayıs 1960.

⁷⁹ El-İstiklal Gazetesi, Bağdat, ss. 436, 6 Mayıs 1960.

⁸⁰ El-İstiklal Gazetesi, Bağdat, ss. 451, 24 Mayıs 1960.

⁸¹ El-İstiklal Gazetesi, Bağdat, ss. 455, 29 Mayıs 1960.

⁸² Siyasi günlük gazete, 17 Haziran 1938'de Bağdat'ta, 1929 Al-Bilad Gazetesi, kurucusu Cibran Melekun Ahmed ve Rafael Butti sahipliğinde çıkarılmıştır. 14 Temmuz 1958 devriminden önce ve sonra uzun bir dönem yaşadı. 8 Şubat 1963'te Diğer Gazetelerle birlikte imtiyazı iptal edildi. Ard arda gelen hükümetlerle aynı çizgideydi. Sahibi 1960'ta vefat ettikten sonra İdareyi Josef Melekun aldı. Irak gazeteciliğinin gelişiminde katkısı olan en eski gazete olarak kabul ediliyor. bkz: Butti, *a.g.e.*, 121.

olmayan her hükümet için kaçınılmaz son olduğuna değinerek Türk halkının egemenliğine, bağımsızlığına ve özgürlüğüne saygı gösterdiklerini ve değer verdiklerini belirtiyordu.⁸³ Söz konusu gazete, Irak'ın Türkiye'deki yeni durumu tanınmasının doğru yolda bir adım olduğunu kabul etmişti.⁸⁴

Türkiye'de meydana gelen haber ve olayları aktarmada rol oynayan diğer Irak gazeteleri arasında Al-Zaman gazetesi⁸⁵ de yer aldı. Genel yayın yönetmeni AbdulRazzaq Al-Zaher tarafından yazılan bir makalede gazetenin tutumunu açık ediliyordu. Buna göre Menderes'in basın özgürlüğünü bozması, parlamenter yaşamı tahrif etmesi, keyfi yasalar ve vatandaş özgürlüklerinin kısıtlanması gibi konularda sorumlu olduğunu belirtiyordu. Ayrıca Menderes'in dış politikası da eleştiriliyordu.⁸⁶

Gazete, darbenin ülkeye adalet, özgürlük, eşitlik ve doğru bir parlamenter yaşamı güvence altına alacak ve muhalefete siyasi haklarını garanti edecek güçlü bir demokratik hükümet sistemin kurulacağı yeni bir dönem getireceğini iddia ediyordu⁸⁷. Yine gazete genel yayın yönetmeni AbdulRazzaq Zaher aracılığıyla yeni Türk hükümetini Siyonist oluşuma yönelik politikasını gözden geçirmeye ve önceki hükümetin hatasını takip etmemeye çağırarak Türkiye ile Arap ülkeleri arasında derin ve yenilenmiş ilişkiler kurma fırsatına göndermede bulundu.⁸⁸

Türk darbesi ve gelişmelere kayıtsız kalmayan Irak gazeteleri arasında Al-Rai Al-Am⁸⁹ gazetesi de vardı. Gazete Türk darbesiyle ilgili önemli manşetler yayınladı. Hatta gazete, darbenin liderleri ile Batılı ülkeler arasında önceden bir koordinasyon olasılığının bulunduğu işaret ediyordu. Bunun yanında darbeyi Türk halkının bağımsızlık ve özgürlük mücadelesinde elde ettiği bir zafer olarak değerlendirmenin

⁸³ El-Akhbar Gazetesi, Bağdat, ss. 5427, 28 Mayıs 1960.

⁸⁴ El-Akhbar Gazetesi, Bağdat, ss. 5430, 1 Haziran 1960.

⁸⁵ 1973'te çıkarılan eski Irak gazetelerinden biri. 14 Temmuz 1958 devrim öncesi dönemleri boyunca yayınlanmaya devam etti. Bir ay süreyle askıya alınmasının sona ermesinin ardından devrimden sonra 8 Şubat 1963'e kadar yoluna devam etti. Ticari ve birbirini takip eden hükümetlerle birlikte devam eden bir yapıya sahipti. İmtiyaz, Avukat Kamel Kazanji'nin vefat etmesinin ardından 20 Nisan 1937'de sahibi Tawfiq Al-Samani'ye ve sorumlu yöneticisi Michael Kafi'ye verildi. Bkz: Butti, *a.g.e.*, 135.

⁸⁶ El-Zaman Gazetesi, Bağdat, ss. 6850, 29 Mayıs 1960.

⁸⁷ El-Zaman Gazetesi, Bağdat, ss. 6855, 25 Mayıs 1960.

⁸⁸ El-Zaman Gazetesi, Bağdat, ss. 6869, 25 Mayıs 1960.

⁸⁹ Ceridetu'l Arab, Bağdat, ss. 214, 18 Ekim 1958.

mümkün olduğu belirtiliyordu. Gazete, darbenin Türkiye'nin dış ilişkileri, NATO ile ilgili meselelerini ele almaktan daha çok iç durumla ilgili olduğunu başka bir makalede belirtmişti.⁹⁰ Al-Hurriya gazetesi,⁹¹ yine Türk darbesine ilişkin görüşlerde bulunmuştu. Bir yazıda, darbenin aslında sürpriz olmadığını belirterek Bayar ve Menderes yönetiminin devamını imkansız kılan bir takım sebepler olduğunu söyledi. Bu yazıya göre Demokrat Parti'nin on yıllık iktidarından sonra Türk halkı, Halk Partisi'nin "diktatörlüğü" ile Bayar ve Menderes'in "diktatörlüğü" arasında hiçbir fark olmadığına inanmıştı.⁹²

Bu bilgiler doğrultusunda Irak'ın genel anlamda 27 Mayıs darbesini Türkiye'nin bir iç meselesi olarak gördüğünü ve Irak gazetelerinin de bundan hareket ettiği söylenebilir. Nitekim 1960 darbesi sonrasında Irak'ın tutumundan Türkiye'nin de memnun kaldığı anlaşıyor. Türk gazeteleri, Irak'ın duruşunu değerli bulmuş ve Türk halkının her birinin Irak'a olan takdirini belirtmişti. Bu, iki komşu ülkeyi birbirine bağlayan sevgi bağlarının ve yakın ilişkilerin derinliğinin kesin kanıtı olarak sayılmıştı.⁹³

Irak'ın tutumu çeşitli Türk siyasi çevreleri tarafından da memnuniyetle karşılandı. Türkiye Dışişleri Bakanı Selim Sarper, Türk hükümetinin Irak ve lideri Abdülkerim Kasım'ın duruşu için takdir ve şükranlarını dile getirerek bunu takdire şayan ve samimi bir tutum olarak nitelendirmiş, Irak hükümetinin verdiği destekten dolayı hükümetinin şükranlarını dile getirmişti. Ayrıca bu yaklaşımın samimi, içten ve takdire şayan bir tavır olduğunu, Türkiye'nin politikasının tüm halklarla dostluk temelinde kalacağını, Türkiye'nin başta Irak olmak üzere Arap ülkeleriyle ilişkilerinin ise dostluk ve iyi komşuluğu en üst düzeye çıkarmak için dostluk, yakınlaşma ve gerçek anlayış temelinde inşa edileceğini vurgulamıştı.⁹⁴

⁹⁰ El-Rai Gazetesi, Bağdat, ss. 387, 29 Mayıs 1960.

⁹¹ Günlük siyasi sekiz sayfalık sabah Gazetesi,. 1953 yılında, sahibi Bağımsızlık Partisi liderlerinden Qassem Hammoudi tarafından kurulmuştur. 14 Temmuz 1958 devriminden sonra da 1968'e kadar yayınlanmaya devam eden tanınmış ulusal gazetelerden biridir. Bkz: Butti, *a.g.e.*, 241.

⁹² El-Hurriya Gazetesi, Bağdat, ss. 1591, 29 Mayıs 1960.

⁹³ El-Akhbar Gazetesi, Bağdat, ss. 5454, 28 Haziran 1960.

⁹⁴ El-Akhbar Gazetesi, Bağdat, ss. 5454, 28 Haziran 1960.

29 Haziran 1960'ta Irak Büyükelçisi Fuad Bayramoğlu, Irak'ın başkenti Bağdat'ta bir basın toplantısı düzenledi. Dost ve kardeş Irak hükümetine ve Irak basınına, 27 Mayıs'ta son darbe hareketinin ilk gününden bu yana gösterdikleri ilgiden dolayı yürekten teşekkür ederek sözlerine başlayan Bayramoğlu, iki ülke arasındaki tarihi, coğrafi ve derin kültürel bağlara vurgu yaptı.⁹⁵ Irak Büyükelçisi Talib Mushtaq, Haziran 1960'ta Türk Dışişleri Bakanı ile görüşmüş ve kendisine Irak hükümetinden General Cemal Gürsel başkanlığındaki yeni Türk hükümetini tanıyan bir muhtıra vermişti. Ardından Türk gazeteleri, Irak büyükelçisinin Türk yetkililere, Irak'ın Türk darbe hükümetinin diğer halklara karşı duyarlı ve anlayışlı bir politika benimsemesi ve onların meşru meselelerinde destek vermesi ümidini dile getirdiğini belirtti. Türk büyükelçisi ise ülkesinin politikasının tüm halklarla dostluk temelinde kalmak olduğunu açıkladı.⁹⁶

Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Fuat Bayramoğlu da tüm Türk ve Irak gazetelerinden delegelerin katıldığı bir basın toplantısı düzenleyerek dost Irak hükümetine ve Irak basınına, Türk rejimindeki değişim hareketine ilk günden beri gösterdikleri ilgiden dolayı teşekkür etti. Ardından Irak Başbakanı Abdülkerim Kasım'ın Türkiye'de meydana gelen darbeye sempati ve anlayış gösteren ilk kişi olduğunu vurguladı.⁹⁷ 12 Temmuz 1960'ta ise Cemal Gürsel, 14 Temmuz'un ikinci yıl dönümü kutlamalarına katılmak üzere Türk hükümetinden bir temsilci eşliğinde Irak hükümetine bir tebrik mektubu gönderdi ve mektubunun sonunda Irak'ı “kardeş Irak ulusu” olarak tanımladı.⁹⁸

Bu arada bu yıllarda iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrinde önemli bir gelişme daha yaşanmıştı. Bu Irak'ın Kuveyt'i ilhak etme girişimiydi. Aslında geçmişi eskiye dayanan Irak ile Kuveyt arasındaki bir sınır problemi vardı. 19 Haziran 1961'de Kuveyt üzerindeki İngiliz himayesinin kaldırılmasından sonra asıl kriz yaşandı.⁹⁹ Irak lideri Abdülkerim Kasım'ın Kuveyt'i Irak'a ilhak ettiğini açıklamasıyla birlikte iki ülke arasında kriz patlak verdi. Arap Devletleri Ligi, sorunu çözmek için

⁹⁵ El-Ahali Gazetesi, Bağdat, ss. 463, 1 Temmuz 1960.

⁹⁶ El-Zaman Gazetesi,, Bağdat, ss. 6870, 28 Haziran 1960.

⁹⁷ El-Zaman Gazetesi,, Bağdat, ss. 6873, 1 Temmuz 1960.

⁹⁸ El-Ahali Gazetesi,, Bağdat, ss. 472, 14 Temmuz 1960.

⁹⁹ Al-Tikriti, *a.g.e.*, 112.

diplomatik çabalar göstermeye başladı ancak bu çabalar başarısız oldu. Abdülkerim Kasım'ın Kuveyt üzerinde hak iddia etmesi krizi uluslararasılaştırdı.¹⁰⁰ Irak'ın attığı adım, bu olaya yoğun ilgi gösteren Türk basını başta olmak üzere siyasi çevrelerde ve Türk kamuoyunda büyük yankı uyandırdı. Kuveyt'in Irak'a ilhakının ilanının ertesi günü Türk gazeteleri, 29 Haziran 1961 akşamı ve ertesi günü Irak'ın ilan ettiği haberleri yayınlamaya başladı. Irak büyükelçiliği, Irak Dışişleri Bakanlığı'nın 26 Haziran'da Arap ve yabancı siyasi organlardan aldığı açıklama çerçevesinde konuyla ilgili elindeki tüm bilgileri vermeye başlayarak Irak'ın Kuveyt'in bağımsızlık ilanı konusundaki tutumunu özetledi. Türk hükümeti ise bu konuda tarafsız bir duruş sergileyerek Kuveyt konusunda Irak'ın işlerini etkileyecek bir açıklama yapmamayı tercih etti. 28 Haziran'da Türk gazeteleri, Türkiye Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in bir açıklamasını aktardı. Gürsel bunu Irak'ın iç meselesi olarak değerlendiriyordu.¹⁰¹

1.5. Irak Basınında 12 Mart 1971 Darbesi

Türk siyasi ilişkilerinde pek çok araştırmacı, 1971 yılında Türkiye'de meydana gelen askeri darbenin, diğer askeri darbelere benzemediğini ve 1960'da¹⁰² Türkiye'de gerçekleşen darbe ile kıyaslandığında kökten farklı olduğunu vurguluyordu. Bu temelde, özellikle Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ile askeri liderler arasında durumu kontrol etmek ve ülkedeki kaosu sona erdirmek için gerçekleştirilmiş bir girişimdi.¹⁰³

1971 yılındaki Türk darbesi Irak ile ilişkilere gölge düşürmedi, aksine ilişkiler eskisinden daha güçlü hale getirilmeye çalışıldı. Zaten 1970'lerden itibaren taraflar arasında süren yakınlaşmalar ve karşılıklı görüşme hali sürdürülüyordu. 26

¹⁰⁰ M.D Done lan, *international Disputes case Histories (1994-1970)*, *Expora pubications*, Lindon, 1973, 221.

¹⁰¹ Mushtaq, *a.g.e.*, 368-370.

¹⁰² 1960 darbesinde milyonların Adnan Menderes'i desteklemesine rağmen Menderes'in idam edildiğini ve sonunda Demokrat Parti'nin kapatıldığını görüyoruz. 1971 darbesinde ise Adalet Partisi dağılmadı ve Demirel etkisini kaybetmedi, aksine iktidardaki siyasi otoriteye gerekli reformları yapması için baskı yapan askeri müdahale olarak kabul edildi. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a bir muhtıra gönderilerek, Türkiye'de yayılan şiddet ve kaos ortamına son verilmesi ve Demirel hükümetinin istifası istendi. Bkz: Nawal Abdul-Jabbar Al-Tai, *Et'Tatavvurat Es'Siyasiyye Ed'Dahiliyye Fi Türkiye 1960-1980*, modern tarihte felsefe alanında doktora diploması almak için müzekkere, Eğitim Fakültesi, Musul Üniversitesi, 2002, 214.

¹⁰³ El-Attaakhi Gazetesi,, Bağdat, ss. 685, 16 Mart 1971.

Mart 1971’de Nihat Erim tarafından yeni Türk hükümetinin kurulmasından sonra Irak Dışışleri Bakanı Abdul Karim al-Sheikhli, yeni hükümette Türk Dışışleri Bakanlığına atanmasından dolayı Osman Olcay’ı tebrik ederek ilerlemenin devamını diledi. Irak Dışışleri Bakanı’nın gönderdiği tebrik telgrafına cevaben Türkiye Dışışleri Bakanı da bir teşekkür telgrafi gönderdi.¹⁰⁴

Irak Cumhurbaşkanı Ahmed Hasan el-Bekir’in 1971 darbesinden sonra Türkiye-Irak ilişkilerine ilişkin ilk açıklaması, 8 Nisan 1971 tarihinde Lübnan dergisi An-Nahar’a verdiği bir basın röportajında geldi. Irak Cumhurbaşkanı’na bir yanda Irak, diğer yanda iki komşu ülke olan Türkiye ve İran ile ilişkilerinin doğası sorulduğunda Türkiye ile ilişkilerinin iyi olduğunu, komşuluk ilişkilerinin iyi ve tarihi bağlara dayandığını söyledi.¹⁰⁵

1971’de Türkiye’deki askeri darbenin ilk anlarından itibaren Irak basını, Türkiye’de yaşanan olay ve gelişmelere eğilerek ve haberleri aktararak ışık tutmaya başladı. El-Cumhuriyet gazetesi Türkiye’deki darbeyi, Demirel hükümetini deviren askeri bir hareket olarak nitelendirildi ve Türk askerlerinin yeni ve güçlü bir hükümet istğine değindi.¹⁰⁶ El-savra gazetesi de konuyla ilgili bir makale yayınladı.¹⁰⁷ El-Attaakhi gazetesi ise ön sayfasının üst kısmında Türk hükümetinin ordu komutanlarından güçlü bir uyarı aldığını büyük bir manşetle yayınladı.¹⁰⁸ Türkiye’deki darbeyi değerlendiren bir diğer Irak gazetesi El-savra, 14-15 Mart tarihli sayılarında Türkiye’deki derinleşen siyasi krizi ve ülkedeki gelişmeleri aktarıyordu.¹⁰⁹

El-Attaakhi gazetesi, yayınladığı bir haber başlığı aracılığıyla, Cumhurbaşkanı Sunay ile ordu komutanları arasında önceden bir anlaşma olup olmadığını soruyordu.¹¹⁰ El-Cumhuriyet gazetesi ise Türkiye Cumhurbaşkanı’nın askeri liderlerin hareketini desteklediğini buna karşılık İnönü’nün buna karşı çıktığını

¹⁰⁴ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 793, 4 Nisan 1971.

¹⁰⁵ El-ttaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 1016 13 Adar 1971.

¹⁰⁶ El-Cumhuriyet Gazetesi,, Bağdat, ss. 1016, 13 Mart 1971.

¹⁰⁷ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 776, 14 Mart 1971.

¹⁰⁸ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 682, 13 Mart 1971.

¹⁰⁹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 776, 14 Mart 1971; El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 777, 15 Mart 1971.

¹¹⁰ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 685, 16 Mart 1971.

aktarıyordu. El-Attaakhi ve El-Cumhuriyet gazetelerinin bu haberleri, Cevdet Sunay'ın Ankara radyosundan yaptığı Türkiye'de yeni bir dönemin başladığı, Türkiye'deki tüm halk kesimlerinin yeni hükümete destek vermesini belirttiği açıklamasına dayanıyordu. Buna göre ordu liderleri istifa eden Süleyman Demirel hükümetinin yerine geçmek için yeni bir hükümetin kurulmasını talep etmişti. Yeni kurulacak hükümetin yapması gerekenler şunlardı: Ordunun kendilerini onaylaması, sosyal, kültürel ve ekonomik reformların uygulanması, ve hem sol hem de sağ grupların faaliyetlerine karşı alacağı tedbirlerde dürüst olmasaydı.¹¹¹

Neticede gün gün Türkiye'deki gelişmeleri aktaran Irak gazeteleri, Sunay'ın, Nihat Erim'i, askeri liderlerin memnun olacağı bir koalisyon bakanlığı kurma görevine atadığı manşetini de yazdı.¹¹² Bir dizi görüşmenin ardından Nihat Erim, toplam 450 sandalyeden 279 sandalyeye sahip üç Türk partisinin desteğini almayı başardı. Bu partiler şunlardı; Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisi.¹¹³ Bakanlık krizi sona erdikten sonra¹¹⁴ Nihat Erim, yeni Türk bakanlığının ehil ve teknik uzmanlardan oluşan bir bakanlık olacağını açıkladı.¹¹⁵

Ardından El-Cumhuriya ve El-Attaakhi gazeteleri, Türkiye'de istifa eden Süleyman Demirel'in kabinesinin yerine geçecek yeni kabinenin kurulduğuna dair haberlere manşetlerinde yer verdi. Türkiye'deki siyasi krizi sona erdirmek için yeni hükümette ülkedeki ana partileri temsil eden 24 bakan yer aldı. Belçika'daki NATO Karargahında Genel Sekreter Yardımcılığı görevini üstlenmeden önce görev yapan kariyerli diplomat Osman Olcay, Dışişleri Bakanlığı görevini üstlendi. Ayrıca,

¹¹¹ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 1018, 16 Mart 1971; El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 685, 16 Mart 1971.

¹¹² El-Cumhuriyet Gazetesi,, Bağdat, ss. 1022, 20 Mart 1971.

¹¹³ Ahmed Nuri Al-Naimi, *Es'Siyase El-Hariciyye Et'Turkiyye Ba'de'l Harb El-Alemiyye Es'Saniye*, Dar'ul Hurriyya Basım evi, Bağdat-1975, 202-203

¹¹⁴ El-Cumhuriyet Gazetesi,, Bağdat, ss. 1024, 23 Mart 1971; El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 690, 23 Mart 1971.

¹¹⁵ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 691, 24 Mart 1971.

bakanlık görevine gelen ilk Türk kadın olan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nı devralan Türkan Akyol da yeni bakanlıkta yer aldı.¹¹⁶

¹¹⁶ El-Cumhuriyet Gazetesi,, Bağdat, ss. 1028, 27 Mart 1971; El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 692, 27 Mart 1971.

II. BÖLÜM

2. IRAK BASININDA TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ

2.1. Ekonomik İlişkiler: Petrol ve Gaz

1960-1979 arası dönemde Türkiye ile Irak ilişkileri hem çok yönlü ve hem de çok karmaşıktı. Ekonomik ve siyasi ilişkiler, dış politikada yaşanan hadiseler, su krizi gibi başlıklar bu dönemde Türk-Irak ilişkilerinin seyrini belirledi. Irak basınında değişen yoğunluklarda konuyla ilgili haberler yer aldı.

Bunlar içerisinde ekonomi başlığı özel bir yer tutuyordu. Türkiye ile Irak arasındaki ekonomik ilişkiler 1920'lerden itibaren söz konusudur.¹¹⁷ Ancak 20. yüzyılın başlarında Türkiye-Irak ilişkileri; 1921'de Irak'ta monarşinin, 1923'te Türkiye'de cumhuriyetin kurulmasıyla beraber ve Musul sorunu sebebiyle büyük bir gerginlikle karşı karşıya kalmıştı. Bunun akabinde 1926'da Türkiye, Irak ve İngiltere arasında üçlü bir anlaşma imzalandı.

Bu anlaşmaya göre Türkiye, 25 yıl boyunca Irak'ın Musul bölgesinde bulunan petrol sahalarında çıkarılan petrol gelirlerinin %10'unun verilmesi ve iki ülke arasında iyi komşuluk ilişkilerinin kurulması karşılığında, Musul'u Irak'a bıraktı. Bunun neticesinde Türkiye-Irak ilişkileri bir dizi ikili anlaşmanın imzalanması ve geçen yüzyılın ilk yarısı boyunca iki ülkenin üst düzey yetkililerinin karşılıklı ziyaretleri ile sonuçlanan olumlu gelişmelere sahne oldu.

Nitekim bu ziyaretler iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlenmesine yardımcı oldu. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra 29 Mart 1946'da, Türkiye ile Irak arasında dostluk ve iyi komşuluk anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya altı protokol eklendi. Biri ekonomik alanla ilgili, Türkiye- Irak ilişkilerini yöneten 1946 anlaşmasına bağlı protokoller, 14 Temmuz 1958 devriminden sonra bile devam etti.

¹¹⁷ Qubais Saeed Abdu'l-Fattah, "El-Alakat El-İktisadiyye El-Irakiyye-Et-Turkiyye ve Mustakbeliha", *Umm Al-Maarik Dergisi*, ss. 22, Bağdad 2000, 59.

Bundan sonra her iki ülkenin de üzerinde mutabık olduğu ekonomik alandaki yeni anlaşma, 3 Ağustos 1965'te imzalandı ve 19 Ekim 1965'te yürürlüğe girdi. Temel görevi iki ülke arasındaki petrol işbirliği ile ilgili sorunların giderilmesi ve Türkiye'ye petrol ihracatının artırılması imkanlarının incelenmesi ve buna yönelik projelerin uygulanması olan Petrol Komitesi de dahil olmak üzere, dört alt komiteden müteşekkil ortak bir komite oluşturulması kararlaştırıldı.¹¹⁸

Anlaşılacağı gibi Türkiye ile Irak arasında özellikle petrol olmak üzere gaz konusu da bir gündem maddesiydi ve doğal olarak çeşitli Irak gazetelerinde gelişmeler haberleştiriliyordu. Burada her bir haberi paylaşmaktan ziyade Türkiye-Irak arasındaki gelişmeleri ve basında Türkiye'nin nasıl ele alındığını göstermesi açısından önemli haberleri değerlendireceğiz.

El-Savra gazetesinde, 25 Mart 1965 günü öğleden sonra saat on iki otuzda, Irak Petrol Bakanlığı ofisinde, Fransız danışmanlık şirketi "Bechtel" ile Irak'tan Türkiye'ye boru hatlarıyla doğalgaz ihracına yönelik proje için teknik ve ekonomik etütler için bir sözleşme imzalandığı belirtiliyordu. Sözleşme, Irak Petrol Bakanlığı adına Devlet Petrol Rafinerileri Dairesi Genel Müdürü Mishaal Hammoudat ve danışmanlık şirketi adına Fransız Bechtel Şirketi Genel Müdürü Bahram tarafından imzalandı. Benzer bir sözleşme Türk hükümeti ile üç gün önce Ankara'da bahsi geçen danışmanlık şirketi arasında imzalanmıştı. Irak hükümetinin Nisan 1967'de Türk hükümetini temsil eden bir heyet ile doğalgaz ihracat protokolü imzaladığı biliniyordu. Bu ortak anlaşmanın imzalanması, Irak Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı AbdulRahman Muhammed Aref'in Türkiye ziyaretinin ardından geldi. Bu anlaşma Türk tarafının Irak'tan fazla doğalgaz ithal etme arzusuna binaen sağlandı. Türk tarafı, Irak'taki projelerin finansmanı konusunu, Türkiye'ye ihraç edilen doğal gazın gelirlerinden en az 12 yıllık taksitler halinde bir kredi temelinde inceleme sözü verdi.¹¹⁹

Şubat 1967 tarihli bir habere göre Irak Cumhurbaşkanı AbdulRahman Aref'in Türkiye ziyareti sırasında Türkiye, Irak gazını satın almayı ve iki ülke arasında bir

¹¹⁸ Faruk Tefvik İbrahim, "El-Alakat El-Irakiyye-Et-Turkiyye Fi Mecal'in Neft v'el Miyah 1970-1983", *Arap Araştırmaları ve Çalışmaları Enstitüsü*, Bağdad 1986, 65-68.

¹¹⁹ El-Savra Gazetesi,, Bağdat, ss. 93, 26 Mart 1968.

doğalgaz boru hattı inşa etme projesini teklif etmişti. Irak heyeti, bir petrol boru hattının Türkiye topraklarına uzatılması teklifini de içeren bu öneriye karşı olumlu bir tavır sergiledi. Türkiye'nin onay alındıktan sonra Iraklı teknisyenlerle ortak çalışma yapmak üzere Kerkük'e bir teknisyen heyeti göndermesine karar verildi. Bu konuda iki ülke hükümetlerine sunulmak üzere bir rapor hazırlandı.¹²⁰

1967 yılında da Irak'ı ziyaret eden Başbakan Süleyman Demirel başkanlığındaki Türk heyetinin ziyaretinin ardından yapılan ortak açıklamada, petrol alanında uzman düzeyinde başlayan işbirliği görüşmelerinin devam etmesi için Irak heyetinin çok yakın bir zamanda Türkiye'yi ziyaret etmesi gerektiği vurgulandı. 2 Nisan 1967'de Irak, sıvı gaz dağıtım dairesi genel müdürü Mishaal Hammoudat başkanlığında, Irak hükümetini temsilen, Türkiye'ye doğalgaz ihracat projesinin uygulanmasını takip etmek ve petrol görüşmeleri yapmak üzere Türkiye'ye bir heyet gönderdi.¹²¹

Türk teknik heyetinin Gaz Dağıtım Dairesi'nde Türkiye'ye doğal gaz sağlama konusundaki görüşmeleri, 4 Nisan 1967 sabahı Türk teknik heyetinin Irak başbakanı Naji Talib tarafından kabul edilmesiyle başladı. Toplantıya Başbakan Yardımcısı, Türkiye Büyükelçisi ve Gaz Dağıtım Dairesi Genel Müdürü Recep Abdul Majeed katıldı. Irak delegasyonu başkanı, 1971 yılında Irak'ta tamamlanması beklenen proje işletmeye alındığı tarihten itibaren Irak'ta günde 300 milyon fit küp kapasiteli bir gaz kaynağı boru hattını genişleterek tüm Türk şehirlerine doğal gaz sağlamaya hazır olduğunu ve 10 yıl sonra bunun günde 600 milyon fit küpün iki katına çıkacağını belirtti. Bakan ayrıca, iki ülke arasında nihai bir anlaşmaya varılmasına hazırlık olarak bunlarla ilgili teknik ve ekonomik konuları da görüştü.¹²²

4 Temmuz 1968'de Kerkük'ün kuzey sahalarından Irak ile birlikte Türkiye'ye doğalgaz ihracatı projesi imzalandı. Ayrıca Ocak 1971'de Irak ile Türkiye arasında

¹²⁰ El-Beled Gazetesi,, Bağdat, ss. 837, 26 Şubat 1967.

¹²¹ El-Attaakhi Gazetesi,, Bağdat, ss. 141, 3 Nisan 1967.

¹²² El-Beled Gazetesi,, Bağdat, ss. 766, 5 Nisan 1967.

ekonomik ve teknik işbirliği protokolü imzalanarak petrol ve sıvı petrol gazları gibi karşılıklı ticaret listesine yeni paragraflar getirildi.¹²³

Irak gazeteleri incelendiğinde Türkiye ile Irak arasındaki gaz eksenli konuların önemli unsurlarından birisini de gazın ülkeye ulaştırılması meselesi oluştuyordu. 1969 yılındaki bazı gazetelerde bu konulara dair bilgiler yer alıyordu. Irak Ulusal Petrol Şirketi ile Petrol Planlama ve İnşaat Kurumu'ndan bir teknik heyet, Türkiye'ye doğalgaz ihracatı konusunu görüşmek üzere Bağdat'tan Ankara'ya hareket etti. Türkiye'ye gaz taşıma maliyetlerini incelemek üzere gönderilen heyet, Irak Ulusal Petrol Şirketi Pazarlama Müdürlüğü'nde çalışan Bay Fadel Abbas Mehdi ve Petrol Planlama ve İnşaat Departmanında mühendis olan Abdülelah Al-Tikriti'yi içeriyordu.¹²⁴ Ayrıca, Irak'tan Türkiye'ye demiryolu ile gaz taşıma maliyetlerini incelemek için Ulaştırma ve Petrol ve Maden Bakanlıklarından bir heyet oluşturuldu. Heyet, taşıma ücretleri için belirli bir tarife belirleyecek ve bu konuda gereğinin yapılması için tavsiyelerini on gün içinde Demiryolları Kurumu Yönetim Kurulu'na sunacaktı. İki taraf, 1968'de Türkiye'ye doğal gaz tedarikine ilişkin protokolü onaylamıştı.¹²⁵

Gaz ile ilgili haberlerden daha çok haber olansa petrol konusuydu. Petrol konusuyla ilgili gelişmeleri konuşmak üzere gerçekleştirilen görüşmelerin yanında Irak gazeteleri, Türkiye'nin tutumunu ele alıyordu. Ali Binkaya, 30 Aralık 1967'de Bağdat'ta ülkesinin büyükelçisi olarak görevini üstlenmiş ve yoğun çabaları, iki ülke arasında her düzeyde yakın işbirliğinin kurulmasıyla sonuçlanmıştı. Türkiye ve Irak, son iki yılda tüm siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda iyi bir işbirliğine imza attı. Türk büyükelçisi, bir Türk petrol misyonunun, petrol işbirliği tartışmasını tamamlamak ve iki ülke arasındaki petrol işbirliğine ilişkin Petrol Bakanlığı ve Ulusal Petrol Şirketi ile görüşmelere yeniden başlamak için yakında Bağdat'a

¹²³ Saib Hamudy Hudayr, *el-İktisad'ut Turki ve Tatavvur'ul Alakat'il İktisadiyye El-Irakiyye-Et'Turkiyye*, Ticaret Bakanlığı, vazarat al-ticaret , Mu'assat el-Ham'a lil'tasdir , Şarkat lil'tasdir El-Irak, 1976, 64; İbrahim, *El-Alakat El-Irakiyye-Et' Turkiyye Fi Mecal'in Neft v'el Miyah*, 17.

¹²⁴ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 58, 1 Kasım 1969.

¹²⁵ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 126, 22 Aralık 1969.

geleceğini belirtti. Heyet ile Iraklı yetkililer arasında yapılacak görüşmelerde ele alınacak konular arasında petrol arama ve petrol yatırımını koşulları da yer alıyordu.¹²⁶

Türkiye ile Irak arasında petrol sahasında işbirliğine ilişkin görüşmeler, 1968 Nisan ayının sonunda Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Bağdat'ı ziyaret ettiğinde gerçekleşti. Bu amaçla Türk Petrol Bakanlığı yetkililerinin de içinde bulunduğu bir heyet Irak temaslarda eşlik etti.¹²⁷ Türkiye Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Haziran 1968 başlarında Türkiye ile Irak arasındaki Petrol İşbirliği Anlaşmasıyla Irak'ı bu konuda çalışmaya davet etti.¹²⁸ Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Ali Binkaya, iki ülke arasındaki işbirliği bağlarını desteklemek için elde edilen başarılarından duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Binkaya, ayrıca Türkiye Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Irak Başbakanı Taher Yahya ve Dışişleri Bakanı İsmail Khairallah'ı Türkiye'yi ziyaret etmeye davet ettiğini duyurdu. Türkiye, Irak Ordusu Genelkurmay Başkanı Tümgeneral İbrahim Faysal Al-Ansari'nin belirlediği bir tarihte Türkiye'yi ziyaret etmesini memnuniyetle karşıladığını sözlerine ekleyerek Türkiye ile Irak arasındaki petrol işbirliği anlaşmasının Haziran ayı başında yürürlüğe gireceğini ve yıl sonunda üzerinde anlaşmaya varılan petrol ve diğer petrol türevlerinin ihracatını da kapsadığını ifade etti.¹²⁹

Türkiye ve Irak'ın petrol ve petrol türevleri tedariki konusunda vardıkları anlaşmanın uygulanmasına Haziran başında başlanması planlanıyordu. Bu anlaşma, Türkiye'ye 15000-20.000 ton arası yağ, 5000 ton mum, 5000 ton gres ve 30.000-40.000 ton arası asfalt tedarikini kapsamaktaydı. Türkiye Milli Petrol Şirketi Başkanı Korkut Özal, Türkiye'ye belirli miktarda petrol ve diğer petrol türevlerinin tedarik edilmesi konusunda anlaşmaya varılmasının iki ülkenin petrol ilişkilerinde ileriye doğru atılmış bir adım olduğunu açıklayarak Irak Ulusal Petrol Şirketi ile yakın zamanda kendisine tahsis edilmesi beklenen bölgelerde Türkiye'nin petrol arama ve

¹²⁶ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 44, 24 Ocak 1968.

¹²⁷ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 114, 22 Nisan 1968.

¹²⁸ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 116, 24 Nisan 1968.

¹²⁹ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 136, 19 Mayıs 1968.

işletme faaliyetlerine katılımı konusunda nihai bir anlaşmaya varılmasını umduğunu belirtti.¹³⁰

Türkiye-Irak işbirliğinin ilk adımları petrol alanında 1968 yılında olmuştu. Irak, Türkiye'nin ham petrol ihtiyacının üçte ikisini sağlayan önemli bir ülkeydi ve Türkiye'nin ham petrol ihtiyacını güvence altına almak için çeşitli ticari anlaşmalar imzalanmıştı.¹³¹ Görüşmelerse 1960'larda olduğu gibi 1970'lerde de sürdü. Örneğin Irak Ulusal Petrol Şirketi'nin 2 Ocak 1971 sabahı Bağdat'taki merkezinde, şirketten bir heyet ile Türk Petrol Şirketi heyeti arasında petrol görüşmeleri başladı. 1970 Ağustos'unda Ankara'da yapılan görüşmelerin devamı sayılan görüşmeler, petrol sahalarında işbirliği yollarını ve kuzey sahalarından üretilen doğal gazın ihracatını amaçlıyordu.¹³²

Türkiye-Irak görüşmeleri 17 Şubat 1971'de Ankara'da sonuçlandı. Bu görüşmeler, Türk hükümetinin daveti üzerine resmi bir heyetin başında gelen Irak Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Saleh Mehdi Ammash'ın Türkiye başkentine gelişinin ardından geçen Cuma günü başladı. Görüşmelerde Irak tarafına Bay Ammash başkanlık ederken, Türk tarafına Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlıyangil başkanlık etti. Irak heyeti, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Cevdet Sunay ve Başbakan Sayın Süleyman Demirel'i daha sonra belirlenecek bir davetle Irak'ı ziyaret etmeye çağırdı.¹³³

1970 yılında Türkiye'nin Irak'tan ham petrol ithalatının değeri 1.5 milyon dolar iken, 1971'de 15.85 milyon dolara yükseldi. Aynı yılın Ocak ayında, iki ülke arasında karşılıklı ticaret anlaşmasına petrol, sıvı gaz, kükürt ve kablolu ekipman gibi yeni başlıkların eklenmesini içeren ekonomik ve teknik işbirliği protokolü imzalandı.¹³⁴

¹³⁰ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 127, 8 Mayıs 1968.

¹³¹ Al-Obidy, 1968-1980 Türk-Irak İlişkileri, 131.

¹³² El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 721, 3 Ocak 1971.

¹³³ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 642, 18 Şubat 1971.

¹³⁴ Al-Obaidy, *El-Alakat El-Irakiyye Et-Turkiyye 1968-1980*, Yüksek lisans Tezi, Bağdat Üniversitesi, Siyasi Bilimler Fakültesi, 1986, 132.

1970'li yıllarda, Irak'ın petrolü millileştirmek kararı ve petrol boru hattı meselesi Türkiye'nin ilgi duyduğu konular oldu. 1 Haziran 1972'de Türk hükümeti Irak Petrol Şirketi'nin millileştirilmesi kararını destekledi. Dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Haluk Bayülgen, bu kararı överek ülkesinin Irak'ın petrol ve diğer maden kaynakları üzerindeki kontrolünü desteklediğini açıkladı. Aynı yıl, Türkiye ile Irak arasında özellikle petrol alanında ekonomik işbirliğinin genişletilmesi konusunu ele alan bir ekonomik protokol imzalandı.¹³⁵

Irak'ın petrolünün millileştirileceğini açıklamasının ardından, Cumhuriyet Halk Partisi lideri Bülent Ecevit, Haziran 1972'de Irak Petrol Şirketi'nin tekel operasyonlarını millileştirerek Irak'ın elde ettiği başarıdan sonra yaptığı ilk açıklamadan duyduğu memnuniyetini dile getirdi ve partisinin Irak petrolünün millileştirilmesi için çağrıda bulunan ilk parti olduğunu söyledi.¹³⁶ Türkiye Dışişleri Bakanı Haluk Bayülgen de ülkesinin, uluslararası ilke ve kurallara aykırı olmadığı sürece Irak hükümetinin millileştirme kararını desteklediğini açıkladı.¹³⁷ Adalet Partisi Genel Başkanı ve Türkiye'nin eski Başbakanı Süleyman Demirel ise Ankara'da verdiği bir röportajda Irak'ın millileştirme adımının Irak'ın bugünü ve geleceği için atılmış bir adım olduğunu ifade ederek Irak liderlerinin, halkının çıkarlarını elde etmek için yeterli önlemleri alabileceklerinden emin olduğunu beyan etti.¹³⁸

Millileştirme kararı, Türkiye-Irak görüşmelerine, ham petrol alımına ve ham petrolün Kerkük'ten Türkiye kıyılarına taşınması için önceki boru hattı döşeme görüşmelerine engel olmadı. Türkiye, bir miktar ham petrol alımı için Bağdat'ta görüşmek üzere Türkiye Milli Petrol Anonim Şirketi'ni temsil eden bir heyeti derhal göndermeye ve Türkiye kıyılarındaki petrol projesinin şartnamesini hazırlamaya karar verdi. Şirket tarafından imzalanan özel bir sözleşme kapsamında, projenin mühendislik hizmetlerini İtalyan şirketi Sanam Progetti uygulayacaktı.¹³⁹

¹³⁵ Al-Subawi, *El-Alakat El-Irakiyye Et-Turkiyye 1932-1958*, 21.

¹³⁶ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 1436, 7 Temmuz 1972.

¹³⁷ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 1471, 6 Temmuz 1972; El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 1053, 6 Temmuz 1972.

¹³⁸ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 1981, 9 temmuz 1972.

¹³⁹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 1325, 15 Aralık 1972.

İki ülke arasındaki engelleri aşmak için Cumhurbaşkanı Ahmed Hassan Al-Bekr, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e Irak'ı ziyaret etmesi için resmi bir davetiye gönderdi. Davet, Irak Dışışleri Bakanı Murtada Saeed Abdul-Baqi tarafından Ankara'da Türk Cumhurbaşkanı ile bir araya geldiğinde iletildi. Irak Dışışleri Bakanı, gerçekleşen görüşmenin ardından iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerini ele aldığını açıkladı. Bunu, Türkiye Başbakanı Naim Talu ile Irak petrolünü Kerkük'ten Türkiye'nin Akdeniz'deki limanlarına pompalamak için Türkiye ve Irak arasındaki petrol boru hattını için resmi bir anlaşma imzalayarak Ankara'daki müzakereleri sona erdirmek üzere başka bir toplantı izledi. Anlaşma, Irak tarafında iki ülkenin Dışışleri Bakanları Murtada Saeed Abdul-Baqi, Türk tarafında Haluk Bayülgen tarafından imzalandı.¹⁴⁰

Türkiye'den geçen ham petrol boru hattı projesini hayata geçirmek, Türkiye-Irak ortak görüşmelerini tamamlamak ve Türkiye üzerinden ham petrol boru hattı projesinin sözleşmesini uygulamak için İtalyan Petrol Projeleri Danışma ve Planlama Genel Şirketinden bir teknik heyet, Türk yetkililerle ortak görüşmeleri tamamlamak üzere Ankara'ya gitti. Irak-Türk Ortak Komitesi, İtalyan Petrol Projeleri Danışmanlık ve Planlama Genel Şirketi tarafından yürütülen projenin uygulanmasını takip etmek için her iki ülkede de toplantılarını gerçekleştirdi. Irak tarafında yaklaşık 373 km, Türkiye tarafında 632 km uzunluğunda olan hattın, Kuzey Irak'taki Kerkük vilayetinden başlayıp, Akdeniz kıyısındaki Türkiye'nin Dörtyol kenti yakınlarında sona erdiği belirtiliyordu.¹⁴¹

Karşılıklı ziyaretler sonucunda çeşitli anlaşmalar imzalandı. Bunun sonuçlarından biri de 27 Ağustos 1973'te Irak ham petrolünün Türkiye topraklarından dünya pazarlarına taşınmasını sağlayacak ve Türkiye'nin ham petrol ihtiyacını karşılamasını garanti edecek bir boru hattı için anlaşmaya varılmasıydı. Ayrıca bu, Irak'ın ham petrolünü ihraç etmek için başka bir çıkış noktası bulmasını da kolaylaştırdı. Bu petrol hattı, Irak ile Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı TPAO'nun bir yan kuruluşu arasında ortak mülkiyet olarak Kerkük petrol sahaları ile Akdeniz'de İskenderun yakınlarındaki Dörtyol limanı arasında 992 km

¹⁴⁰ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 1544, 28 Temmuz 1973.

¹⁴¹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 1612, 4 Kasım 1973.

uzunluğundaydı.¹⁴² Irak Dışışleri Bakanı Murtada Saeed Abdul-Baqi, Türkiye ile Irak arasında 27 Ağustos 1973 Pazartesi günü imzalanan anlaşmanın iki ülke arasında yeni bir dostluk ve işbirliği aşaması için bir başlangıç noktası oluşturduğunu belirtti.¹⁴³

Türkiye, özellikle Irak petrolünün millileştirilmesinden sonra, Türkiye petrol ihtiyacının yarısından fazlasını, Irak petrolünden karşılamaya başlamıştı. Türkiye, yılda 5 milyon ton Irak petrolü tedarik etmesi için Irak ile anlaşmıştı. Irak'ta Kerkük'ü, Türkiye'de Yumurtalık'ı birbirine bağlayan ilk petrol boru hattının tamamlandığı 1973-1977 döneminde Irak, Türkiye'ye 21.76 milyon ton petrol tedarik etmişti.¹⁴⁴

Boru hattının yıllık başlangıç kapasitesi 25 milyon ton, nihai kapasitesi ise 35 milyon ton/yıl'dı. Petrol boru hattının Türkiye'ye ham petrol tedarik etmesi planlanırken, geri kalanı Türkiye üzerinden Avrupa'ya ihraç edilecekti. Boruyu uzatmanın maliyeti yaklaşık 350 milyon dolardı. Her iki taraf da kendi topraklarında boru hattının döşenmesi için yapılan masrafları karşılayacaktı. Anlaşma 20 yıl süreyle geçerli olacak ve Türkiye, topraklarından geçen her Irak varil petrolü için 35 ABD senti tutarında götürü faiz tahsil edecekti. Anlaşmaya göre iki taraf, teknik ve operasyonel konularda protokolü sonuçlandırmak için 6 ay içinde ayrıntılı görüşmelere girmeyi taahhüt ediyordu. Türk tarafı ayrıca Irak'a petrol pazarlama operasyonlarını ve akışını denetlemek üzere bir ofis açma hakkı vermeyi taahhüt etti. Anlaşma harcama, gelir transferi ve Türkiye tüketimine ilişkin bölümleri içeriyordu. Uluslararası şirketin hattı kurma teklifleri, iki komşu ülke arasındaki koordinasyon yoluyla olacaktı.¹⁴⁵

Anlaşmanın imzalanmasından sonra çalışmalar başladı. Her iki ülke de bu projeden oldukça memnuniyet duyuyorlardı. Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel ve Petrol Bakanı Tayeh Abdul Karim, Türk-Irak ham petrol boru hattı çalışmalarının başlamasıyla birlikte Dörtyol Limanı'nda gerçekleşen kutlamayı izlemişlerdi.

¹⁴² Al-Subawi, *El-Alakat El-Irakkiye Et-Turkiye 1932-1958*, 22; Al-Obidy, *El-Alakat El-Irakkiye Et-Turkiye 1968-1980*, 135.

¹⁴³ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 1420, 27 Ağustos 1973.

¹⁴⁴ Abdulfettah ve diğerleri, *El-Alakat El-İktisadiyye El-Irakkiye-Et-Turkiye ve Mustakbeliha*, 60.

¹⁴⁵ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 1486, 14 Ekim 1973.

Projenin 1976'da sona ermesi planlanıyordu. Bu arada Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Selahattin Kılıç törende yaptığı konuşmada, çelik boruların sadece petrol değil, aynı zamanda karşılıklı güven de taşıyacağını söyledi.¹⁴⁶

Anlaşılan inşaat istenilen hızda gitmiyordu. 10 Aralık 1975 tarihinde Türkiye ile ham petrol boru hattının uzatılmasına ilişkin belgelerin imzalanmasına başlandı. Irak Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında 27 Ağustos 1973 tarihinde imzalanan ham petrol boru hattı anlaşmasının onay belgeleri teati edildi. Dışişleri Bakanlığı binasında gerçekleştirilen değişim törenlerinde Irak'ı temsilen Hashem Al-Ani ve Türkiye Cumhuriyeti'ni temsilen Bağdat'taki büyükelçi yer aldı.¹⁴⁷

Petrol Projeleri Genel Teşkilatı Başkanı Essam Abdel Rahim başkanlığındaki bir petrol heyeti, Irak-Türkiye ham petrol boru hattı projesinin uygulanması için iki ülke arasında imzalanan anlaşmadan kaynaklanan Irak-Türkiye ortak komitesinin toplantısına katılmak ve Uzunluğu (1005 km)'ye ulaşan 1976 yılı sonunda bahsi geçen boru hattının açılması ve işletilmesi ile ilgili düzenlemeleri Türk tarafı ile görüşmek için Türkiye'ye gitmek üzere Bağdat'tan ayrıldı.¹⁴⁸

Neticede 1973'te imzalanan bu antlaşmada, hattın güzergâhı Kerkük'ten başlayıp Hatay'ın Dört Yol ilçesinde son bulacağı belirtilmişti. Kerkük-Yumurtalık hattının ilk hattını oluşturan 641 km'lik kısmı Türkiye'de olmak üzere toplam uzunluğu 986 km'lik olan bu 1.hat 1977'de bitirildi ve ilk tanker yüklemesi 25 Mayıs 1977 tarihinde gerçekleşti.¹⁴⁹ Yıllık 35 milyon ton kapasiteli bu hat, 750 milyon dolar maliyetle tamamlandı. Türkiye'nin Akdeniz'e bakan kıyısındaki Irak-Türk boru hattının sonunu belirleyen Yumurtalık'taki proje ve petrol tesislerinin açılışını Süleyman Demirel ve Irak Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Taha Muhyiddin Maarouf yaptı.¹⁵⁰ Adana'nın Yumurtalık bölgesinde projenin bulunduğu şantiyede büyük bir resmi ve halk töreni gerçekleşti. Törene, Irak heyeti üyelerine eşlik eden

¹⁴⁶ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 2136, 27 Nisan 1975.

¹⁴⁷ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 2085, 11 Aralık 1975.

¹⁴⁸ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 2529, 1 Ekim 1976.

¹⁴⁹ Ekrem Kandemir, Can Ozan Tuncer, "Irak- Türkiye İlişkilerinin Bölgenin Ekonomik Güvenliğine Etkileri", 83.

¹⁵⁰ Al-Subawi, *El-Alakat El-Irakiyye Et-Turkiyye 1932-1958*, 22.

Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Türkiye Başbakan Yardımcıları, Dışışleri, Enerji, Kültür, Sosyal Hizmetler Bakanları, koalisyon hükümeti partilerinin Ankara'daki temsilcileri ve geniş halk kitlesi katıldı.¹⁵¹

Az önce belirttiğimiz gibi 25 Mayıs 1977'de Türkiye'nin Ceyhan limanında Irak-Türk hattı üzerinden Kerkük'ün kuzeyinden ihraç edilip Türkiye'den geçen Irak petrolünün ilk tankere yüklenmesi münasebetiyle de Türkiye Enerji Bakanı Selahattin Kılıç ve Ali Hadi al-Jaber başkanlığındaki Irak heyetinin katıldığı bir tören daha düzenlendi. Tören alanındaki tüm binalara Türk ve Irak bayrakları çekildi. Türk Enerji Bakanı, Türkiye ile Irak arasında çeşitli alanlarda mevcut işbirliğini değerlendirdiği bir konuşma yaptı.¹⁵²

İlişkiler iyi bir seyir yakalasa da Türkiye'nin önceki petrol sevkiyatlarının bir bedeli olarak Irak'a olan 300 milyon doları bulan borçlarını ödemedeki gecikmesine karşılık olarak Irak, Ocak 1978'de Türkiye üzerinden petrol pompalama sürecini durdurdu. Ardından, Türk hükümetinin Irak'a olan borçlarını Yaklaşık 700 bin ton buğday, 100 yolcu arabası ve geri kalanı 1979-1981 yıllarında nakit olarak ödemeyi taahhüt etmesi üzerine aynı yılın Ağustos ayında yeniden pompalamayı kabul etti.¹⁵³

2.2. Ticaret, Tarım ve Hayvancılık

Irak gazetelerinde petrol ve gazın yanı sıra ticaret, tarım ve hayvancılıkla ilgili kimi haberler de gündem konusu oluyordu. Irak'taki 14 Temmuz 1958 darbesinden sonra iki ülke arasındaki ticari faaliyetler geliştirilmeye çalışıldı. Ancak bilindiği gibi bundan önce de ticaret ve ulaşım konusunda gelişmeler vardı. Türkiye, Irak ile ilki 1932'de ve ikincisi 1965'te olmak üzere iki ticaret anlaşması imzalamıştı. Bu anlaşmalar, Türkiye'nin ihracatı ve Irak ihracatının her biri için iki ek içeren 11 madde içeriyordu. Bu iki anlaşmanın en önemli yönü, malların ithalat ve ihracatından

¹⁵¹ El-Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 263, 5 Ocak 1977.

¹⁵² El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 2706, 26 Mayıs 1977; Al-Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 381, 26 Mayıs 1977.

¹⁵³ Al-Subawi, *El-Alakat El-Irakiyye Et-Turkiyye 1932-1958*, 23.

alınan gümrük ödenekleri, vergiler ve masraflar konusunda iki tarafın birbirlerine en uygun muameleyi yapmalarıydı.¹⁵⁴

1961 yılında Türkiye ile Irak arasında ticaret sahasında bir dizi gelişme oldu. Dönemin Büyükelçisi Seyfettin Turagay, ülkesinin Irak ile ticari ve ekonomik bağlarını güçlendirmeye ilgiyle baktığı çağrısını yaptı. Bunun üzerine Irak Bakanlar Kurulu, Türkiye ile ticari ilişkilerin geliştirilmesi için çalışma ve bir ticaret anlaşmasının imzalanması için müzakerelere girme kararını aldı. Irak, Türkiye ile Irak arasında önerilen ticaret anlaşmasının temellerini atmak için özel bir hükümet komitesi kurdu. Türkiye, Irak'a aralarındaki ticari ve ekonomik işbirliğini güçlendirmek için atılan her türlü adımı memnuniyetle karşıladığını resmen ifade etti.¹⁵⁵

1961 yılında yapılan karşılıklı bir dizi görüşme, ticaret anlaşmasının olgunlaşmasına katkı sağladı. Nitekim Türkiye'nin Büyükelçisi Turagay, iki ülkenin ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmeye yönelik bir anlaşmayı sonuçlandırmak için ortak müzakerelere girmeye hazır olduğunu belirtti.¹⁵⁶ Irak Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Talib Mushtaq ve Türkiye Büyükelçisi Seyfettin Turagay, taslağın hazırlanmasından sonra ticaret mübadelesinin geliştirilmesinde bu anlaşmanın sonuçlandırılması umutları hakkında basına yaptıkları açıklamada Irak ve Türk hükümeti, iki ülke arasında ticari işbirliği anlaşması yapmak için müzakerelere girmeyi kabul ettiklerini açıkladılar.¹⁵⁷ Öte yandan 1961 yılı tamamlanırken iki ülke arasındaki ilişkiler, ulaştırma ve ticaret alanında hızla ilerliyordu. Irak Havayolları Başkanı Nasser Al-Janabi, Irak Havayolları'nın önümüzdeki yıl İstanbul'da yeni bir ofisinin açılacağını belirtmişti.¹⁵⁸

Irak gazeteleri üzerinden izlenildiği kadarıyla iki ülke de ticari kapasitelerini çıkarları doğrultusunda geliştirmek istiyorlardı. Bunun için de pek çok ziyaret, görüşme gerçekleşiyordu. 1960'ların ortalarında aynı gayretler sürdürülmüştü. İki

¹⁵⁴ Kays Said Abdulfettah ve diğerleri, *El-Alakat El-Irakiyye Et-Turkiyye El-Vaki'* ve *Afak'ul Mustakbel*, Musul Üniversitesi, Türk Araştırmaları Merkezi, Bağdat 1999, 28.

¹⁵⁵ Al-El-Zaman Gazetesi, Bağdat, ss. 7163, 23 Haziran 1961.

¹⁵⁶ Al-El-Zaman Gazetesi, Bağdat, ss. 7238, 22 Eylül 1961.

¹⁵⁷ Al-El-Zaman Gazetesi, Bağdat, ss. 7244, 29 Eylül 1961.

¹⁵⁸ Al-El-Zaman Gazetesi, Bağdat, ss. 7313, 20 Aralık 1961.

ülke arasındaki gelişmeler henüz bir ticari anlaşmayla sonuçlanmasa da çalışmalar devam ediyordu. Oluşturulan heyetler 1960'ların başından itibaren iki ülke arasında mekik dokumaktaydı.

Ulusal Konsey binasında Türk ve Iraklı taraflar ticaret anlaşması yapmak için ticari görüşmelerine devam ediyorlardı. 25 Temmuz 1965 Pazar günü sabah saat 10'da Dışişleri Bakanlığı'nda Türk ve Irak heyetleri arasında iki ülke arasındaki ticaret anlaşmasının yapılması için ticaret görüşmeleri başladı. Dış Ticaret İlişkileri Direktörü Mehdi Al-Obaidi başkanlığındaki Irak heyeti, iki ülke arasındaki ilişkileri ele aldığı bir toplantı gerçekleştirerek bu sırada Türkiye ile imzalanacak anlaşmanın temellerini attı. Tam işbirliğine yönelik kesin istek ve samimi niyet, bu görüşmelerde iki heyeti olumlu ve iyi sonuçlar almaya sevk etti. Bu ticaret anlaşması, Türk heyetinin arzusuyla, iki ülkenin diğerine ihracatında yeni ve geniş ufuklar açarak iki komşu ülkenin ortak yararı için kısa sürede ve en iyi şekilde görevin tamamlanmasına yardımcı oldu. Daha sonra bu toplantılarda görüşülmek üzere Irak tarafına bir ticaret anlaşması taslağı sundu. Irak heyeti başkanı bu projeyi incelemeye, heyetin bu konudaki görüşlerini ifade etmeye ve daha sonra bunun ışığında teklifler sunmaya dair söz verdi.¹⁵⁹

Irak heyeti, 27 Temmuz 1965'de sunulan Türk projesi karşılığında bir anlaşma taslağı sundu. Türk tarafı, bu projeyi incelemeye ve gelecek toplantılarda bu projeye ilgili görüş ve önerilerini sunacağını söyledi. Görüşmede, akdedilecek ticari sözleşmede yer alması gereken ilke ve yükümlülükler ele alındı. Ayrıca, anlaşmanın imzalanacağı bazı temeller ve hedefler üzerinde anlaşmaya varıldı. Açıklanacak sözleşmenin son halinin taslağının hazırlanması için bir alt komite de oluşturuldu.¹⁶⁰

Irak Ekonomi Bakanı Kazım Abdul Hamid, El-Cumhuriyet'in sorusuna yanıt olarak, Türkiye ile geçen hafta imzalanan ticari anlaşmanın onay için Bakanlar Kurulu'na sunulmasını umduğunu ifade ederek Türk tarafı ile yakın zamanda bir transit ticaret anlaşmasının imzalanması adına müzakerelere başlamak için temasların kurulacağını söyledi. İki taraf, bu konuda anlaşmaya ek bir belge

¹⁵⁹ El-Beled Gazetesi, Bağdat, ss. 359, 26 Temmuz 1965; El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 354, 27 Temmuz 1965.

¹⁶⁰ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 562, 28 Temmuz 1965.

alışverişinde bulundu. Bu ek belgeye göre, Türkiye ile Irak arasındaki mal alışverişinin her ülkede yürürlükte olan genel ithalat ve ihracat yasaları ve yönetmelikleri kapsamında gerçekleşeceği belirtilerek bir taraftan gelen malların ithalatını, diğer tarafla aynı şekilde karşılıklı olarak vermeyi kabul edeceği hususunda ittifak sağlanmıştı.¹⁶¹ Irak'ta iki hafta kaldıktan sonra ayrılan Türk ticaret heyeti, Şubat 1963 devriminden sonra Türkiye ile Irak arasında, ilk ticaret anlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlanan ticari görüşmelerde bulunmuş oldu.¹⁶²

İki ülke arasında imzalanan ticaret anlaşmasının uygulanmasına ilişkin resmi notlar, Irak Dışişleri Bakanlığı ofisinde teati edilmiş ve uygulamaya girmek üzere tarihin belirlenmesi için 3 Ağustos 1965'de imzalanmıştır. Türk tarafını temsilen Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Baha Karatay ve Türk Büyükelçiliği Müsteşarı katılırken, Irak tarafını temsilen Dışişleri Bakanlığı Ekonomi Departmanı Genel Müdürü Tariq Al-Metwally ve Bakanlığın Ticaret Departmanı Müdürü Ghazi Al-Qassab katıldı. Karatay, Irak Haber Ajansı'na yaptığı açıklamada, Türkiye-Irak ticaret anlaşmasının uygulamaya konduğunu ve uzun çabalar sonucunda iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari anlaşmaların yeniden kurulduğunu belirtti.¹⁶³

3 Nisan 1968 tarihli bir gazete haberine göre iki ülke arasındaki ticaret anlaşmasının imzalanmasından bu yana ticari ilişkilerin ilerlemesini gözden geçirmek üzere Ankara'da bir toplantı daha yapılması için tarih belirlenmişti. Raporlar ise 1967'de Türkiye ile Irak arasındaki ticaret dengesinin bir milyon dolarlık bir artış kaydettiğini belirtiyordu. Türkiye, iki ülke arasındaki ticari ilişkileri geliştirme yollarını izlemek ve tartışmak ve Zaho aracılığıyla Türkiye ile Irak'ı birbirine bağlayan yol projesi üzerindeki çalışmaları ilerletmek için bir ticaret heyetinin kurulmasını memnuniyetle karşılıyordu. İki ülke işbirliğiyle Habur üzerinde inşa edilecek köprünün inşaatı uzun bir aşamayı kısalttı, köprünün planlanandan üç ay önce Eylül ayında tamamlanması bekleniyordu.¹⁶⁴

¹⁶¹ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 572, 7 Ağustos 1965.

¹⁶² El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 573, 8 Ağustos 1965.

¹⁶³ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 705, 20 Aralık 1965.

¹⁶⁴ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 107, 3 Nisan 1968.

Irak gazetelerindeki bilgiler de iki ülke arasındaki ticaret alışverişinin arttığını gösteriyordu. Buna göre 1967 yılında Irak'a 26.771.100 milyon liralık 40.157 ton muhtelif malzeme ve emtia ihracatı gerçekleştirilmişti. Irak'ın ihracatı ise aynı dönemde petrol başta olmak üzere 209.730.000 milyon liraya yükselmişti.¹⁶⁵

Eylül 1968'de iki ülke arasında özellikle malların geçişi, ulaşım şekilleri ve yolcular ile ilgili olarak iki ülke arasında en iyi transit operasyonları organize ederek ticari ilişkileri genişletmeyi hedefleyen Transit Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma, beş yıllık bir süre için yürürlüğe giren 14 maddeyi ve beş yıl daha otomatik olarak yenilenen onay belgelerinin değişimini içeriyordu. Transit Anlaşması 1969 sonunda yürürlüğe girdi.¹⁶⁶

5 Ekim 1969 tarihli Al-Thawra gazetesinde konuyla ilgili şu haber yer alıyordu. Buna göre görüşmeler, Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti arasında Eylül 1968'de Türkiye'de imzalanan Transit Anlaşması'nın imzalanmasına ilişkin belgelerin teati edilmesiyle Dışişleri Bakanlığı'nda sona erdi. Türk tarafını Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Pertev Subaşı, Irak tarafını ise Dışişleri Bakanlığı Büyükelçisi Hikmat Sami Salman temsil etti. Subaşı konuşmasında, iki ülke arasında son yıllarda imzalanan anlaşmalar ve iki taraf arasında iki katına çıkan karşılıklı ziyaretlerle gelişen uzun ve sağlam bir dostluktan güç alan bağları övdü. Ticaret, kültür ve turizm anlaşmalarını takip eden bu yeni transit anlaşması, bir tarafın topraklarından karşı tarafın topraklarına araç ve eşya geçişine yönelik sağladığı kolaylıklar ile mevcut bağları daha da güçlendirecektir. Bu transit anlaşmanın iki ülke toprakları üzerinden malları, yolcuları ve ulaşım konularını kapsadığını da sözlerine ekledi.¹⁶⁷

Ticaret ve transit geçişle ilgili anlaşmalar iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine etki etti. İlişkiler takip eden yıllarda da sürdü. Irak Ekonomi Bakanı, Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi ile 1965 yılında iki ülke arasında imzalanan ticaret anlaşmasının ve 1968 yılında imzalanan transit anlaşmasının uygulanması için iki

¹⁶⁵ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 251, 27 Eylül 1968; El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 384, 27 Eylül 1968.

¹⁶⁶ Komisyon, *Türkiye Raporu*, Asya-Afrika Araştırmaları Enstitüsü, IV, 494.

¹⁶⁷ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 338, 5 Ekim 1969.

ülke arasında iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesinin yollarını da görüştü.¹⁶⁸

17 Ocak 1971 tarihinde, Irak Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Saleh Mehdi Ammash, Iraklı bir heyet eşliğinde, Türk hükümetinin daveti üzerine Türkiye-Irak görüşmelerini yapmak için Ankara'yı ziyaret ettiğinde iki ülke arasında ekonomik ve teknik işbirliği protokolü imzalandı. Bu protokol; petrol, gaz, kükürt, telekomünikasyon ekipmanı ve demiryolu ekipmanı gibi karşılıklı ticaret listesine yeni paragrafların eklenmesini içeriyordu.¹⁶⁹ Bu anlaşma Türkiye adına Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlıyangil, Irak adına ise Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Devrim Komuta Konseyi üyesi Saleh Mehdi Ammash tarafından imzalandı. İmza törenine, müzakerelere katılan Türk ve Irak taraflarının üyeleri katıldı. Protokol, iki ülke arasındaki ticaret alışverişini geliştirmeyi, ulaştırma, petrol ve gaz konularında işbirliği alanlarını genişletmeyi ve Türkiye ile Irak arasında turizm işbirliğini artıracak yeni adımların atılmasını hedefliyordu. İki taraf, Türk tarafıyla görüşmek üzere Fırat Nehri'nin sularından yararlanmak için sulama işlerinde uzmanlardan oluşan Iraklı bir heyetin oluşturulması üzerinde de anlaşmaya vardı. Protokolün imzalanmasının ardından yaptığı konuşmada Çağlıyangil, iki tarafın ulaştığı sonuçlardan duyduğu memnuniyeti dile getirdi.¹⁷⁰

Bir kısmı aktarılan ticaret ve ulaşım konularını ilgilendiren pek çok görüşme ele alınıyordu. 1972 yılına ait bir gazetede, sıvı pil üretimi Genel Şirketinin Türkiye'den bir miktar kömür ithal edeceği haber ediliyordu. Şirketin Genel Müdürü Mahdi Kamel, şirketin Türk makamlarıyla yıllık 300 ton kömür tedarik etmek için uzun vadeli bir sözleşme imzalayacağını söylemişti.¹⁷¹

29 Ocak 1973 tarihinde Türk Ticaret Bakanlığı'nda ekonomik kalkınma ile uyumlu bir şekilde iki ülke arasındaki ticaret alışverişini hacminin arttırılmasını içeren Türkiye ile Irak arasındaki ticaret anlaşmasına ek bir protokol imzalandı. Protokol,

¹⁶⁸ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 466, 10 Haziran 1969.

¹⁶⁹ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 734, 18 Ocak 1971.

¹⁷⁰ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 734, 18 Ocak 1971.

¹⁷¹ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 1088, 17 Mart 1972.

Türkiye adına Ticaret Bakanı Naim Talu, Irak adına ise Ekonomi Bakanı Hikmat Al-Azzawi tarafından imzalandı.¹⁷²

Irak Ticaret Odaları Genel Federasyonu, 15-16 Eylül 1973 tarihlerine tekabül eden İzmir'de gerçekleştirilecek olan Türk-Arap Ticaret Odası Yönetim Kurulu'nun altıncı oturumunda kendisini temsil etmesi için Bağdat Ticaret Odası Genel Müdürü Münir Saeed'i aday gösterdi.¹⁷³ İzmir ilinde bulunan Türk-Arap Ticaret Odaları Yönetim Kurulu çalışmalarını sonuçlandırdı. Transit ticaret üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, ticaret odaları arasında bilgi alışverişi merkezi kurulması, fotoğraf sergilerinin düzenlenmesi ve özel ticari heyetler arası ziyaretlerin teşvik edilmesi için oturuma katılan yedi Arap ülkesi ve Türkiye temsilcilerinin işbirliği yapmasına karar verildi. Ortak Ticaret Odası'nın bir sonraki Yönetim Kurulu toplantısının gelecek yılın Ocak ayında Bağdat'ta yapılması planlandı.¹⁷⁴

Attaakhi gazetesinin 15 Mayıs 1975 tarihli sayısında ise 14 Mayıs 1975 tarihinde Türkiye ile Irak arasında sivil havacılık ve hava taşımacılığı alanında işbirliği anlaşması imzalandığı belirtiliyordu. Anlaşmayı Irak tarafında Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Muhammed Sabri Al-Hadithi, Türk tarafı adına ise Türkiye Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Mustafa Şükrü Elekdag imzaladı. Anlaşmaya göre, Irak Hava Yolları'na Irak'tan Türkiye'ye ve Türkiye'den Avrupa'ya haftada üç uçuş olmak üzere Türk havalimanlarına iniş hakkı verildi. Türk havayolunun da Bağdat'a ve oradan Ortadoğu ülkelerine uçuşları için Bağdat'a inmesine izin verildi. Anlaşma, iki ülkenin havayolları için ofislerin açılmasını da içeriyordu.¹⁷⁵

Bu gibi anlaşmalar dışında 1970'lerin ikinci yarısı, Türkiye ile Irak arasında neredeyse her sektörü ilgilendiren konularla ilgili karşılıklı ziyaret ve görüşmelerle geçti. Ticaretin ve ulaşım imkanlarının geliştirilmesi için karşılıklı görüşmeler yapıldı. Bu görüşmelere her düzeyden diplomat ve siyasetçi ile iş sektöründen önemli isimler katılıyordu. Bu görüşmelerin bazılarında somut anlaşmalar söz konusu oluyordu.

¹⁷² El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 1617, 2 Şubat 1973; El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 1364, 2 Şubat 1973.

¹⁷³ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 1788, 18 Ağustos 1973.

¹⁷⁴ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 1563, 19 Eylül 1973.

¹⁷⁵ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 1910, 15 Mayıs 1975.

Örneğin 4 Mayıs 1977'de, Irak Bilimsel Araştırma Vakfı ile Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Vakfı arasında Ankara'da bilimsel ve teknik işbirliği protokolü imzalanmıştı. Protokol, iki ülkenin bilimsel ve teknik alanlarda işbirliğini, aralarında bilgi ve deneyim alışverişini, ortak proje ve araştırma programlarının uygulanmasını içeriyordu.¹⁷⁶ Al-Irak gazetesi'nin 25 Şubat 1978 tarihli sayısında Mersin Limanından taşınan ithal Irak mallarıyla ilgili bilgi veriyordu. Liman müdürünün Irak Haber Ajansı temsilcisine yaptığı basın açıklamasında, bu malların Irak'a ihraç edilen gıda maddeleri, tarım makineleri ve yedek parçaları içerdiğini söylemişti. Türk yetkili, Irak'a sevk edilen mal miktarının günlük 1.000 tonu bulduğuna dikkat çekmişti.¹⁷⁷ Bu tarihten sonra da tarafların ticaret, ulaşım, haberleşme konularıyla ilgili karşılıklı görüşmeleri, ilişkileri ve ticaret hacmini geliştirme faaliyetleri devam etti.

Irak gazetelerinde Türkiye'deki tarım ve hayvancılık gelişmeleri de az olsa haberleştiriliyordu. İki ülke arasında bu alanda da iyi ilişkiler geliştirilmesine çalışılıyordu. 1964 yılında bir gazetede Türkiye'nin, tarım projelerini incelemek amacıyla Tarım Bakanını bir Türk tarım heyetinin başında Irak'a gönderdiği bilgisi vardı. Heyet, Tarım Reformu Bakanı Abdul-Saheb Alwan'ın davetlisi olarak Irak Cumhuriyeti'ne altı günlük bir ziyarette bulunan Türkiye Tarım Bakanı Sayın Turhan Şahin ve beraberindekileri içermektedir. Turhan Şahin, heyeti sıcak bir şekilde karşıladığı için Başbakan'a teşekkür etti. Heyetin bu ziyareti Irak'taki tarım projeleri ve Irak'ta kaydedilen ilerlemenin boyutunu öğrenmek içindi.¹⁷⁸

1971 yılına gelindiğinde Türkiye ile veterinerlik anlaşması yapıldı.¹⁷⁹ Anlaşma, hayvanların ve ürünlerinin ihracatını, ithalatını ve transit geçişini organize etmeyi ve kolaylaştırmayı, ayrıca veterinerlik ve hayvancılık alanlarında teknik ve bilimsel işbirliğini teşvik etmeyi ve deneyim alışverişini içeriyordu. Anlaşmada belirtilen diğer hususlar ise şöyleydi; ülke sınırları içinde bulaşıcı hayvan hastalıklarının yayılmasını önlemek için veteriner karantinaları kurmak, veteriner

¹⁷⁶ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 2953, 9 Mayıs 1977.

¹⁷⁷ El -Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 697, 25 Şubat 1978.

¹⁷⁸ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 362, 28 Aralık 1964.

¹⁷⁹ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 641, 17 Ocak 1971.

hekimliği alanında işbirliğinin artırılması ve hayvanların iyileştirilmesi ve bilgi alışverişı.¹⁸⁰

Irak Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında Ankara'da 26 Mart 1971 tarihinde imzalanan Veterinerlik Anlaşmasını onaylamaya karar verilmişti. Türk ve Irak cumhuriyetlerinin hükümetlerinin isteği üzerine, iki cumhuriyet arasındaki Veterinerlik Anlaşması, söz konusu tarihte Ankara'da iki ülke hükümet temsilcileri tarafından bahsi geçen sözleşmenin onaylanması amacıyla imzalandı ve yürürlüğe girdi.¹⁸¹

1976 yılında Türkiye Gıda ve Hayvancılık Bakanı Korkut Özal, beş gün sürecek Irak resmi ziyaretine başladı. Özal, Tarım ve Tarım Reformu Bakanı Hassan Fahmy Jumaa ve Yüksek Tarım Şurası Başkanı Ezzat İbrahim ile iki ülke arasında tarım ve hayvancılık alanında işbirliğini geliştirmek için görüşmelerde bulundu. Konuk bakan için hazırlanan program kapsamında; Irak'ın bazı illerini ziyaret edip buralardaki tarım ve hayvan projeleri ile 17 Temmuz devriminin kaydettiği gelişmeler hakkında bilgi verildi.¹⁸² Hassan Fahmy Juma, Türkiye Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Özal ile iki komşu ülke arasında tarım ve hayvancılık alanında işbirliği geliştirmenin yollarını görüştü.¹⁸³

Bu ziyaretin ardından iki taraf arasında bir tarımsal işbirliği mutabakatı imzalandı. Mutabakat tutanakları, Türkiye tarafında Korkut Özal, Irak tarafında Hassan Fahmi Juma tarafından imzalandı. Tutanaklar, iki ülke arasında tarımsal kalkınma alanlarında işbirliğini geliştirmeyi, deneyim alışverişinde bulunmayı, tarım kadrolarını eğitmeyi, tarımsal araştırma yapmayı, gelişmiş tohum üretimi yapmayı, zararlı haşereler ile mücadele etmek için bu alanlarında işbirliği yapmayı amaçlıyordu. Bu tutanak kapsamında ayrıca, iki ülke arasında hayvancılık ırklarının geliştirilmesi, tarımla ilgili bilimsel belgelerin değişimi, toplantı ve seminerlerin organizasyonu, tarımsal planlama ile sebze, meyve, hayvan yemi ve kimyasallar gibi

¹⁸⁰ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 1035, 5 Nisan 1971.

¹⁸¹ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 765, 22 Haziran 1971.

¹⁸² El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 2797, 8 Ekim 1976.

¹⁸³ El -Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 224, 14 Ekim 1976.

tarımsal ürünlerin pazarlanması alanlarındaki çalışmaları koordine etmek alanlarında işbirliği yapılacaktı.¹⁸⁴

Mayıs 1977'de de Ankara'da Türkiye ile Irak arasında ortak tarım işbirliği tutanakları imzalandı. İmzalar Türk tarafında Tarım Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Ahmet Rumeli, Irak tarafında ise Tarım Bakanlığı ve Tarım Reformu daire danışmanı İbrahim Muhalhal tarafından imzalandı. Tutanaklar, tarımsal araştırma ve karşılıklı bilimsel ziyaretlere ek olarak, özellikle uzman ve uzmanlık değişimi ile tarım kadrolarının eğitimi alanlarında olmak üzere iki komşu ülke arasındaki tarımsal ilişkileri geliştirmenin yollarını içeriyordu.¹⁸⁵ Heyet toplantılarında, Türkiye ile Irak arasındaki tarımsal ilişkiler ve bunları geliştirmenin yolları tartışıldı. Toplantı sonunda, iki ülke arasında tarım alanlarında işbirliğinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi ile eğitim deneyimlerinin değişiminin ele alındığı tutanaklar imzalandı.¹⁸⁶

2.3. Türkiye'den Irak'a Yapılan Ziyaretler

1960-1980 yılları arasında iki ülke arasında siyasetçiler, iş adamları, diplomatlar ve diğer heyetler adeta mekik dokuyordu. Pek çok başlığı ilgilendiren konularda iki ülkenin önde gelen isimlerinin gerçekleştirdiği ziyaretler Türkiye ile Irak arasındaki ilişkileri geliştirmede önemli rol oynadı. Bu yıllar arasında yayın yapan Irak gazetelerinde her iki tarafın ziyaretleri sıklıkla konu oluyordu. Burada hepsi olmasa bile fikir vermesi için sadece Türk tarafından gerçekleştirilen üst düzey ziyaretler ele alınacaktır ancak buna geçmeden önce Irak tarafından da oldukça önemli isimlerin Türkiye'ye yaptıkları ziyaretlerin Irak gazetelerinde fazlaca yer aldığını söylemek gerekir. Mesela Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, 19-20 Eylül 1972 tarihlerinde Irak Cumhurbaşkanı Ahmed Hassan el-Bekr'i Sovyetler Birliği'ne yaptığı resmi ziyaretin sona ermesinden sonra Türkiye'ye davet etmişti. Irak Cumhurbaşkanı'na bu ziyarette çok sayıda Iraklı bakan ve yetkili eşlik etti. Türk hükümeti, Türkiye'nin komşusu Irak Cumhurbaşkanı'nın ziyaretini sıcak

¹⁸⁴ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 2805, 17 Ekim 1976.

¹⁸⁵ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 2962, 19 Mayıs 1976; El-Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 375, 19 Mayıs 1977.

¹⁸⁶ El -Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 377, 22 Mayıs 1977.

bir şekilde karşıladı. Bu ziyaret, iki ülke arasındaki tarihi ve manevi bağların derinliğini teyit etmekteydi. Türk resmi çevreleri, Irak Cumhurbaşkanı Ahmed Hasan el-Bekir'i Türkiye'ye yapacağı ilk resmi ziyarette bu ziyaret için yoğun bir program hazırlayarak karşılamaya hazırlandı. Irak cumhurbaşkanı heyet eşliğinde Moskova'dan Ankara'ya geldi. Heyet; Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Başbakan Ferid Melen, Dışişleri Bakanı Haluk Bayülgen, İçişleri Bakanı Ferid Kubat ile çok sayıda yetkili ve bakan tarafından karşılandı. Irak heyeti, Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün mezarını ziyaret etti.¹⁸⁷

Irak Devrim Komuta Konseyi üyesi Saddam Hüseyin de 1974 yılında Ankara'yı ziyaret etmişti. Ziyarette iki komşu ülke arasındaki dostluk ve işbirliği ilişkileri çerçevesinde ortak konuların başarılması için çaba gösterilmesi konusunda mutabık kalındı. Saddam Hüseyin, Bağdat'a dönmeden önce kapsamlı görüşmeler için Türkiye Başbakanı ile görüşerek Fırat'ın suları ve petrol boru hattı üzerinde görüştü.¹⁸⁸

Üst düzey siyasetçilerin yanında Irak'tan Türkiye'ye ulaştırmadan ticaret ve sanayi alanına pek çok heyet ziyaretlerini sürmüştü. Yine Ulaştırma Bakanı Abdul Settar Tahir Sharif mevkidaşı ile iki ülke arasındaki ulaştırma ve transit alanındaki işbirliğine ilişkin konularda görüşmelerde bulunmak üzere birkaç günlük Türkiye ziyareti için Ankara'ya gitti.¹⁸⁹ 13 Aralık 1976'da, Irak Sanayiciler Federasyonu Başkanı Hatem AbdulRashid başkanlığındaki Irak ticaret heyeti, İstanbul Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı'nın davetlisi olarak bir haftalık bir ziyaret için Türkiye'ye gitmişti.¹⁹⁰

Ancak bu başlıkta daha ziyade Türkiye'den Irak'a yönelik önemli ziyaretler ve bunların Irak gazetelerinde nasıl ele alındığı olacağı için Irak heyetlerinin diğer ziyaretlerini atlamak yararlı olacaktır. Türkiye'den gerçekleştirilen ziyaretlerin önemli bir kısmının ticaret ve ulaşım ile ilgiliydi. Bu ziyaretlerden birinin örneği şudur. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanı Naim Talu, beş günlük bir Irak ziyareti

¹⁸⁷ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 1253, 20 Eylül 1972; El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 1501, 20 Eylül 1972.

¹⁸⁸ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 1819, 3 Temmuz 1974.

¹⁸⁹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 2533, 9 Ekim 1976.

¹⁹⁰ El -Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 241, 7 Aralık 1976.

için 3 Kasım 1972 Cuma akşamı Bağdat'a gitmişti ve havalimanında Hikmet Al-Azzawi, Ekonomi Bakanlığındaki üst düzey kişiler ve Türkiye'nin Bağdat Maslahatgüzarı tarafından karşılanmıştı. Bu ziyaretin amacı Türkiye ile Irak arasındaki ekonomik ilişkileri, bu ilişkileri güçlendirmenin yollarını ve iki ülke arasında imzalanan ekonomik anlaşmaları en iyi şekilde hayata geçirmenin yollarını tartışmaktı.¹⁹¹

1974 yılında, Mart ayının sonunda, Türk Sivil Havacılık İdaresi'nden bir heyet, Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü ile Türkiye ve Irak arasında ikili bir hava anlaşması yapılması konusunda görüşmek üzere gelmişti.¹⁹² Yine örneğin 15 Kasım 1975 tarihinde Türk Ticaret Bakanı olan Halil Başevvel, Ekonomi Bakanı Hikmat Al-Azzawi'nin davetlisi olarak Bağdat Uluslararası Fuarı'nın oturumuna katılmak üzere Bağdat'a gitmişti. Ziyaret kapsamında Türkiye ile Irak arasındaki ekonomik ve ticari ilişkileri ve bunları harekete geçirmenin yolları görüşüldü.¹⁹³

4 Mart 1977 Cuma günü, Türkiye Sanayi ve Teknoloji Bakanı Abdülkerim Doğru, iki günlük bir ziyaret için Bağdat'a bir heyet başkanlığında geldi. Doğru, bu ziyaretten duyduğu memnuniyeti dile getirerek yetkililerle ikili ilişkiler ve iki komşu ülke arasında endüstriyel, ekonomik ve teknolojik işbirliğini geliştirmenin yolları hakkında görüşmelerde bulunacağını söyledi.¹⁹⁴ 5 Mart 1977 tarihinde Planlama Bakanı Adnan Hüseyin, Türkiye Sanayi ve Teknoloji Bakanı Abdülkerim Doğru'yu kabul etti. Görüşmede, iki dost ülke arasında ekonomik konular ve bunları güçlendirme ve geliştirmenin yolları tartışıldı. Ayrıca, aynı gün Irak tarafından Sanayi ve Maden Bakanı Najeh Muhammed Halil ile Türk tarafından Türkiye Sanayi ve Teknoloji Bakanı Abdülkerim Doğru arasında resmi görüşmeler başladı. Irak tarafında sanayi kuruluşlarında görevli çok sayıda görevli bulunurken, Türk tarafında ise Bakanlık Müsteşar Vekili Temel Karamollaoğlu ve çok sayıda sanayi yetkilisi yer

¹⁹¹ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 1514, 5 Kasım 1972.

¹⁹² El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 1972, 21 Mart 1974.

¹⁹³ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 2464, 16 Kasım 1975; El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 2215, 17 Kasım 1975.

¹⁹⁴ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 2897, 5 Mart 1977.

aldı. Görüşmede, iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine ilişkin konular ve iki ülkeye hizmet edecek ortak projeler gerçekleştirme olanakları ele alındı.¹⁹⁵

Daha ziyade ticari alanları ilgilendiren ve sadece bir kısmını aktardığımız bu ziyaretler iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirme gayretinin olduğunu gösterir. Şubat 1963 devriminin ardından iki ülke arasındaki ilişkiler yeniden başlaması, ayrıca devlet başkanları, başbakanlar ve dışişleri bakanları da dahil olmak üzere iki ülkenin yetkilileri arasındaki resmi ziyaret alışverişinde oldukça arttırmıştır. Gerçekten de özellikle 1960'ların ikinci yarısından itibaren bu durum gözlemlenebilmektedir.

Bu ziyaretlerden en önemlisi, Irak Cumhurbaşkanı Korgeneral Abdurrahman Muhammed Aref'in daveti üzerine, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 1968 Nisan ayının 27. gününden Mayıs ayının 1. gününe kadar Irak Cumhuriyetinde resmi ziyarette bulunmasıydı.¹⁹⁶

Irak'ın 27 Nisan'da Türkiye Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ı kabul etmek için yaptığı büyük hazırlıklar kapsamında Irak'ın Türkiye büyükelçisi, bu etkinliği hazırlamak ve denetlemek için Bağdat'a geldi, özellikle de Türkiye Cumhurbaşkanı'na ziyaretine medya, basın ve televizyon heyeti eşlik edecekti.¹⁹⁷ Plan belirttiğimiz gibi Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sunay'ın beş günlük resmi ziyaret için Irak'a geleceğiydi ve Bağdat havaalanında büyük bir karşılama töreni hazırlanacaktı. Karşılayanların başında Irak Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar, Cumhuriyet Ofisi Başkanı, Ordu Genelkurmay Başkanı, üst düzey sivil ve askeri devlet yetkilileri, Bağdat'taki diplomatlar, Türk Büyükelçiliği üyeleri ve olacaktı. Ziyaret, bazı büyük sanayi kuruluşlarını, Irak Müzesi'ni ve Bağdat, Kerbela ve Necefteki kutsal türbeleri ziyaret etmeyi içeriyordu ve ayrıca Musul ve Kerkük illeri de ziyaret edilecekti. Türkiye Cumhurbaşkanı, ziyaretine Irak Cumhurbaşkanı Abdusselam Muhammed Aref'in mezarına ve Meçhul Asker anıtına çelenk koyarak başladı. Ardından ziyareti ve beraberindeki heyetin onuruna

¹⁹⁵ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 2635, 6 Mart 1977.

¹⁹⁶ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 107, 13 Nisan 1968.

¹⁹⁷ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 106, 11 Nisan 1968.

Cumhuriyet Sarayı'nda büyük bir akşam yemeğine katıldı. Ertesi gün Irak Ulusal Konseyi'ni ziyareti etti.¹⁹⁸

Sunay, Bağdat havaalanına indikten sonra 21 top atışıyla selamlanmıştı. Başkent Belediye Başkanı Medhat Al-Hajj Sırrı tarafından Bağdat şehrinin anahtarları kendisine bir törenle takdim edilerek onurlandırıldı. Sunay'a, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlıyangıl, Tamuk vekili ve meclis Dışişleri Komisyonu Başkanı Fathi Tutoğlu, Niğde Milletvekili Mehmet Altunsoy, Gümüşhane Milletvekili Sabahattin Savcı, Kars Milletvekili Turgut Köle, Savunma Bakanlığı şahsi işler Başkanı Tümgeneral Fikret İlbizim, Albay Turgut Elözbahadır, Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Genel Müdürü Oktay İşçin ve Dışişleri Bakanlığı Ortadoğu, Afrika Genel Müdürü Sayın Fahri Alaçam, Dışişleri Bakanlığı Genel Törenler Müdürü Şefik Fenemen, Dışişleri Bakanlığı Soruşturma ve Politika Planlama Müdürü Erdemir Beyket, Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü Galip Balkar, Cumhuriyet Muhafızları Komutan Yardımcısı Albay Hadi Öztekin, Cumhurbaşkanı'nın özel doktoru Dr. Atilla Sunay, Türkiye Büyükelçiliği Müsteşarı Yalçın Kurtbay, Dışişleri Bakanlığı Özel Dairesi Müdürü Tanju Olgun ve bir basın ve medya ekibinden oluşan resmi bir heyet eşlik etti.¹⁹⁹

Türkiye Cumhurbaşkanı, Bağdat'ta Irak basınına yaptığı açıklamada, Irak ziyaretinin kendisine Orta Doğu meselelerini Cumhurbaşkanı Abdurrahman Aref ve Irak hükümeti üyeleriyle görüşme fırsatı vereceğini söyleyerek bu ziyaretin, ülkeler arasında yeni bir bağ, işbirliği ve dostluk sayfasının başlangıcı olmasını diledi.²⁰⁰

Türkiye Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyet, Irak'ın Türkiye büyükelçisi eşliğinde Musul Tugayı'nı ziyaret etti. Ziyaret, Musul şehri, Şehir Müzesi, Ulu Camii, El-Hadba Minare ve Kerkük Tugayı ziyareti ve Ninova Bab Nergal ve Bab Shams gibi arkeolojik alanları içeriyordu.²⁰¹ Türk cumhurbaşkanı Musul ziyaretinden önce Ebu Gureyb'deki Şeyh Dhari Camii'ni ziyaret ederek merhum Irak

¹⁹⁸ El-Attaakhi Gazetesi,, Bağdat, ss. 172, 20 Kasım 1967.

¹⁹⁹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 119, 28 Nisan 1968; El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 172, 20 Kasım 1968.

²⁰⁰ El -Thawra Gazetesi,, Bağdat, ss. 119, 28 Nisan 1968; El-Cumhuriyet Gazetesi,, Bağdat, ss. 119, 28 Nisan 1968.

²⁰¹ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 275, 1 Mayıs 1968.

Cumhurbaşkanı AbdulSalam Aref'in mezarına çelenk koydu. Daha sonra Bağdat Tugayı Valisi ve Emniyet Genel Müdürü eşliğinde Meçhul Asker Anıtı'na geçen Özcan, ardından beraberindeki heyet ile Bağdat'ı gezerek Türk şehitlerinin mezarlığını ve şehitliklerini ziyaret etti. Ardından başkentin bazı sokaklarında ve Irak Müzesi'nde dolaştı. Yürüyüşü halk tarafından memnuniyetle karşılandı.²⁰² Türk Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyet, Bağdat'taki kutsal türbeleri ve camileri de ziyaret etti.²⁰³

Cumhurbaşkanı Sunay ile Aref arasındaki resmi ikili görüşmeler ise Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda gerçekleştirildi. Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlıyangil ve çok sayıda Türk yetkilinin katılımıyla uluslararası durum, Ortadoğu ve iki ülke arasındaki ilişkileri gözden geçirildi. Irak tarafı ise Başbakan Taher Yahya ve çok sayıda bakan tarafından temsil edildi. Her iki taraf da kendi meselelerini ve sunulan meselelere bakış açısını sundu.²⁰⁴ Cumhurbaşkanı Arif, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Filistin davasına ilişkin anlayışına övgüde bulunarak Sunay'ın Filistin davasına yönelik tutumunu takdir etti.²⁰⁵

Irak gazeteleri, bu görüşmenin iki ülke arasındaki dostane siyasi ilişkilerin yeni bir sayfası olduğunu vurgulayarak iki ülkenin bir araya gelmesinde en büyük rolü Türkiye Cumhurbaşkanı Sunay'ın oynadığını belirtti. Ziyaretin sonunda Türkiye Cumhurbaşkanı, Irak halkı ve Irak hükümeti tarafından gördüğü sıcak karşılamayı övdü.²⁰⁶

Türk-Irak görüşmeleri, iki ülke arasında büyükelçilik ve ataşe değişimi, Irak'ı ziyaret eden Türk büyükelçileri ve Türk İslam delegasyonlarının görüşmesi ve Irak bilim ve eğitim kurumlarının Türkiye'yi ziyaret etmeye davet edilmesiyle sonuçlandı. Böylece 1958-1968 döneminde Türkiye ile Irak ilişkilerinin her iki ülkedeki tarihi temellere ve siyasi gelişmelerin seyrine göre şekillendiği anlaşılmaktadır. Ortaya çıkan tüm sorunlar, aralarındaki düşmanlıktan değil, daha çok bölgedeki çıkarlarını

²⁰² El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 119, 28 Nisan 1968; El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 120, 29 Nisan 1968.

²⁰³ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 120, 29 Nisan 1968.

²⁰⁴ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 120, 29 Nisan 1968.

²⁰⁵ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 119, 28 Nisan 1968.

²⁰⁶ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 122, 30 Nisan 1968.

derinleştirmeye ve elde etmeye çalışan sömürgeci çıkarlar yüzündendi. Dolayısıyla Türkiye ve Irak'ta siyasi gelişmenin tamamlanmasının ardından ilişkiler, tüm bu aşamaların gerektirdiği yolları içeren olumlu gelişmelere sahne oldu.²⁰⁷

İki komşu ülke arasındaki dostluk ve işbirliği ilişkilerini geliştirmek için Ankara ve Bağdat'ta iki ülke arasındaki görüşme ve karşılıklı ziyaretler 1970'ler boyunca da devam etti. Heyetler Irak ile Türkiye arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesine odaklandı. Pek çok defa karşılıklı olarak yapılan ziyaretler arasında ticaret ve bilim konularını geliştirmeye yönelenleri de vardı. Örneğin 1973 yılında Türk Reasürans Şirketi Genel Müdürü ve Afro-Asya Sigorta Federasyonu Başkanı Faruk Seven Türk şirketinin yetkililerinden Muzaffar Aktaş ile Bağdat'a gitti. Üç günlük Irak ziyaretinde, Reasürans sektöründeki Irak deneyimini incelemenin yanı sıra, iki ülke arasındaki işbirliğini geliştirmek için sigorta sektöründeki yetkililerle temaslarda bulunacağını ve görüşmelerde bulunacağını ifade etti.²⁰⁸

İyi ilişkilerin daha sonra da sürdüğü anlaşıldı. 28 Ağustos 1974'te Haluk Bayülgen, Türkiye Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından Cumhurbaşkanı elçi olarak Bağdat'a gönderildi. Bayülgen, Irak Haber Ajansı'na yaptığı açıklamada, Cumhurbaşkanı Korutürk'ten Irak Cumhurbaşkanı Ahmed Hassan el-Bekr'e bir mesaj taşıdığını duyurdu. Mesajda, Irak'ın Türkiye'nin sorunlarını anlayışla karşılamaya devam ettiği için teşekkürlerini ifade ediyordu. Türk elçi, Irak'taki yetkililere Kıbrıs krizindeki gelişmeleri anlatacağını da sözlerine ekleyerek aralarındaki dostluktan söz etti.²⁰⁹

Askeri, diplomatik ziyaretler dışında belediyeler, bazen valiler arasında da ziyaretler oluyordu. Örneğin 11 Şubat 1976 Çarşamba günü İstanbul Valisi Sayın Namık Kemal Şentürk, 5 Şubat'ta başlayan Irak ziyareti kapsamında kısa bir ziyaret

²⁰⁷ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 136, 19 Nisan 1968; El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 146, 30 Nisan 1968.

²⁰⁸ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 1423, 30 Ağustos 1973.

²⁰⁹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 1854, 29 Ağustos 1974.

için Basra Valiliği'ne geldi. Şentürk, Devlet Gübre Sanayi Şirketini ziyaret ederek üretim birimleri hakkında bilgi aldı.²¹⁰

Başkent Belediye Başkanı İbrahim Mohamed İsmail, 16 Nisan 1976 gecesi Irak'ı ziyaret eden İstanbul Belediye Başkanı Ahmet İsvan ve beraberindeki heyeti makamında kabul etti. Taraflar, iki ülke yetkilileri arasındaki ziyaretlerin devam etmesinin karşılıklı yarar alanlarında ilişkilerin geliştirilmesine ve Başkent Belediyesi ile İstanbul Belediyesi arasındaki deneyim alışverişinden faydalanılmasına yardımcı olduğunu teyit etti. İbrahim Mohamed İsmail, iki komşu ülkeyi birbirine bağlayan tarihi ilişkilere övgüde bulundu.²¹¹ 26 Nisan 1976'da ise Türkiye Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk Bağdat'a gitti. Korutürk Bağdat'tan ayrılmadan önce yaptığı açıklamada, "İki ülke arasındaki sık ziyaretler, iki ülke ve halkları arasındaki dostluk ve bağların pekiştirilmesine ve güçlendirilmesine zemin oluşturmaktadır." dedi.²¹²

Yine 1976 yılında gerçekleştirilen ziyaretlerden bir diğeri Türk konut ve şehir planlama heyetine aitti. Bu heyet İskenderiye'deki tarımsal birim projesini, Khalsa konut kompleksini ve endüstriyel konut projelerini ziyaret etti. Heyet, uygulama yöntemleri, planlama ve hükümet projelerinde kullanılan ekonomik ve sosyal temeller hakkında bilgi aldı. Heyet, Bağdat'taki Kırsal Konut İdaresi'ni de ziyaret etti. Yetkililerle yaptığı görüşme sırasında, kırsal konut alanında bilgi ve deneyim alışverişi ve tarımsal projelerin uygulanmasına yönelik planlar ile ilgili görüşmeler yaparak Irak'ın tarım ve kırsal konut alanındaki deneyimine hayranlık dile getirildi.²¹³

1977 yılında da Türkiye Irak arasındaki ziyaret trafiği sürdü. 8 Ocak 1977'de Enformasyon Bakanı Sayın Tarık Aziz, Türkiye Turizm ve Enformasyon Bakanı Lütfi Tokoğlu ve beraberindeki heyeti kabul etti. Tokoğlu'nun ziyaretinin sonunda 12 Ocak 1977 tarihinde yapılan basın açıklamasında, Türkiye ile Irak arasında turizm ve medya alanlarında gelişen ilişkilere uygun olarak dostluk ilişkilerinin ve iki

²¹⁰ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 2130, 12 Şubat 1976.

²¹¹ El-Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 50, 18 nisan 1976.

²¹² El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 2632, 29 Nisan 1976.

²¹³ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 815, 29 Ekim 1976.

komşu dost ülke arasında bu ilişkilerin geliştirilmesinin yollarının gözden geçirildiği belirtildi. Bu ilişkilerin, halkların sağlam ilişkilere yönelik özlemlerini ve umutlarını yerine getirdiği belirtildi. Tokoğlu, iki komşu ülke arasındaki ikili ilişkilerin gelişmesinden duyduğu memnuniyeti ve ülkesinin bu bağları güçlendirme konusundaki istek ve hevesini dile getirdi. Konuk heyet ile Irak tarafı arasında 9 Ocak 1977'de resmi görüşmeler başladı. Görüşmelerde medya ve turizm işbirliği alanlarında ikili ilişkilerin geliştirilmesi ele alındı.²¹⁴

12 Nisan 1977 tarihinde Enformasyon Bakanı Tarık Aziz, bu sefer de Irak'ı ziyaret eden Senatör ve eski Türkiye Başbakanı Sadi Irmak'ı kabul etti. Görüşmede Türkiye ile Irak arasındaki mevcut dostluk ve işbirliği ilişkileri ele alındı. Irmak konuşmasında, Türk hükümetinin Irak ile çeşitli alanlarda ilişkileri güçlendirmeyi dört gözle beklediğini, çünkü bunun bölgede barış ve güvenliğin korunmasında önemli bir etkisi olduğunu vurguladı. Irmak, ülkesinin Arap meselelerine, özellikle Filistin meselesine desteğini teyit etti.²¹⁵ Cumhurbaşkanı Yardımcısı Taha Muhieddin Marouf da 13 Nisan 1977 tarihinde Ulusal Meclis'teki resmi ofis makamında Irak'a yaptığı resmi ziyarette Bağdat'ta bulunması vesilesiyle Türk Senatosu üyesi ve Türkiye'nin eski Başbakanı Sadi Irmak'ı kabul etti.²¹⁶ Ziyaretler hız kesmeden sürdü. 28 Ağustos 1977'de günü Irak Planlama Bakanı Adnan Hüseyin, Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Kamran İnan ve beraberindeki heyeti kabul etti. Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi'nin de katıldığı görüşmede, ikili ilişkileri güçlendirmenin ve iki ülke arasındaki işbirliğini her alanda derinleştirmenin yolları ele alındı.²¹⁷

Devrim Komuta Konseyi Başkan Yardımcısı Saddam Hüseyin ayrıca 19 Ekim 1977'de Ulusal Konsey'deki resmi ofisinde Dışişleri Bakanlığı Ekonomik İşlerden Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı Büyükelçi Nazif Cevherok'u kabul etti. Türkiye'nin Hakkari Valisi Derviş Çalım, Erbil Valisi'nin Türkiye ile Irak arasındaki Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması'na ekli 1946 tarihli 6 No'lu Sınır Protokolü

²¹⁴ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 2586, 9 Ocak 1977; El -Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 268, 11 Ocak 1977.

²¹⁵ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 2669, 13 Nisan 1977; El -Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 345, 13 Nisan 1977.

²¹⁶ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 2932, 14 Nisan 1977.

²¹⁷ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 2787, 29 Ağustos 1977.

uyarınca kendisine yaptığı davet üzerine Hakkari ilinden çok sayıda Türk yetkiliyle birlikte Erbil'e konuk oldu. İki gün süren ziyarette Türk heyetine kentin önemli noktaları, kentsel ve üretim projeleri hakkında bilgi verildi.²¹⁸

8 Kasım 1978 Çarşamba günü, Enformasyon Bakanı Saad Qasim Hammoudi, Arap zirvesi konferansının haberlerini almak için büyük bir Türk gazeteci grubuyla Bağdat'a gelen Türk gazetesi Günaydın'ın temsilcisi Can Aksem'i kabul etti.²¹⁹

21 Kasım 1978'de Devrim Komuta Konseyi üyesi ve Irak Halklarla Dostluk Dernekleri Birliği Başkanı Abdülfettah Muhammed Emin yoldaş, Türk-Irak Dostluk Derneği Sekreteri Muzaffer Ağca ve beraberindeki heyet ile bir araya geldi. Toplantının başında Emin yoldaş, iki dost ülke arasındaki yakın tarihi ilişkilere işaret ederek heyeti memnuniyetle karşıladı. Görüşme sırasında Ağca, ülkeyi ziyaret etmekten ve iki taraf arasındaki işbirliğini güçlendirmek için Halklarla Dostluk Dernekleri Birliği yetkilileriyle bir araya gelmekten duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Türk heyeti bir hafta sürecek Irak ziyareti için Bağdat'a gelmişti.²²⁰ Aralık ayında Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit, Devrim Komuta Konseyi Başkan Yardımcısı Saddam Hüseyin'in davetlisi olarak iki günlük resmi bir ziyaret için Irak'ı ziyaret etti.²²¹

İki taraf arasında resmi görüşmeler 3 Aralık 1978 Pazar günü Ulusal Meclis binasında başladı. Türk tarafına Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit, Irak tarafına ise Devrim Komuta Konseyi Başkan Yardımcısı Saddam Hüseyin başkanlık etti. Türk heyetinde Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Hikmet Çetin, Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün ve Türkiye Enerji ve Maden Kaynakları Bakanı Deniz Baykal yer alırken, Irak tarafında ise Devrim Komuta Konseyi üyesi ve Planlama Bakanı Adnan Hüseyin, Dışişleri Bakanı Dr. Saadoun Hammadi ve Irak'ın Ankara Büyükelçisi yer aldı. Görüşmede, iki komşu ülke arasındaki ikili ilişkilerin gözden geçirilmesi ele alındı. Görüşme her iki ülkeyi de ilgilendiren siyasi ve ekonomik konuları içeriyordu. Saddam Hüseyin, Türkiye ve Irak arasındaki ilişkilere övgüde bulunarak Türkiye

²¹⁸ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 2856, 20 Kasım 1977.

²¹⁹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 316, 9 Ekim 1978.

²²⁰ El-Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 832, 22 Ekim 1978.

²²¹ El-Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 842, 25 Aralık 1978.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e, Türkiye halkına ve hükümetine selamlarını iletmesini istedi. Türk konuk ise Cumhurbaşkanı Ahmed Hassan el-Bekr'e bir mesaj ileterek hükümetinin ve Türkiye halkının selamlarını ilette. Görüşmede, iki komşu ülke arasındaki ilişkiler ve iki ülkenin hizmetinde onları güçlendirmenin yolları ile Arap ve uluslararası ortak çıkar konularını gözden geçirdiler.²²² Türkiye-Irak görüşmeleri biterken Dr. Saadoun Hammadi yaptığı açıklamada, ikili ilişkiler, Arap bölgesindeki durumlar ve uluslararası ilişkilerle ilgili birçok konunun ele alındığını söyledi.²²³

5 Aralık 1978'de Cumhurbaşkanı Ahmed Hassan el-Bekr, Bülent Ecevit'i Cumhurbaşkanlığı Sarayı'ndaki resmi makamında kabul etti. Al-Bekr, Ecevit'i karşılayarak kendisine ve heyet üyelerine Bağdat'ta keyifli bir konaklama diledi. Cumhurbaşkanı, Türkiye ile Irak arasındaki sıcak ilişkilere övgüde bulunarak Türkiye Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e, komşu Türkiye halkına ve hükümetine selamlarını iletmesini istedi. Türk konuk ise Cumhurbaşkanı Korutürk'ün, Türkiye hükümetinin ve halkının selamlarını Başkan Al-Bekr'e, Irak hükümetine ve halkına ilette. Görüşmede, iki komşu ülke arasındaki ilişkileri, bu ilişkileri iki ülke halklarının hizmetine ve Arap ve uluslararası ortak çıkar sorunlarına hizmet için güçlendirmenin yollarını gözden geçirdiler.²²⁴

13 Nisan 1979 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı Korgeneral Kenan Evren, dört günlük Irak ziyareti için Bağdat'a geldi. Görüşmede, Türk ve Irak Genelkurmay Başkanlığı'nın iki başkanı, iki ülke arasındaki dostluk ve işbirliğini güçlendirme alanlarını gözden geçirdi.²²⁵ 22 Nisan 1979'da, Devrim Komuta Konseyi Üyesi ve İskan ve İmar Bakanı Taha Yasin Ramazan, Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı Hikmet Çetin ve beraberindeki heyeti kabul etti.²²⁶ Çetin, Devrim Komuta Konseyi Başkan Yardımcısı Saddam Hüseyin'e Ulusal Konsey binasındaki ofisinde, iki komşu ülke arasındaki ikili ilişkilere ilişkin Türkiye

²²² El-Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 841, 4 Aralık 1978.

²²³ El-Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 841, 4 Aralık 1978.

²²⁴ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 3444, 5 Aralık 1978.

²²⁵ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 3559, 14 Nisan 1979.

²²⁶ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 3566, 23 Nisan 1979.

Başbakanı Bülent Ecevit'ten yazılı bir mesaj verdi.²²⁷ Buna karşılık Arap Sosyalist Baas Partisi Bölge Komutanlığı Sekreteri ve Cumhurbaşkanı Ahmed Hassan al-Bekr'in temsilcisi ve Ulusal Komutanlık üyesi AbdelFattah Muhammad Amin Cumhuriyet Halk Partisi'nin 24. kongresine katılmak üzere 23 Mayıs 1979 Çarşamba günü Bağdat'tan Ankara'ya gitti.²²⁸

Devrim Komuta Konseyi üyesi ve İçişleri Bakanı Saadoun Şakir, 1 Kasım 1979 tarihinde günü Türk Jandarma Kuvvetleri Başkomutanı Korgeneral Sedat Celasun ve beraberindeki heyeti kabul etti. Devrim Komuta Konseyi üyesi Saadoun Şakir, Celasun ve heyet üyelerini selamladı. Görüşmede ikili ilişkiler ve bu ilişkilerin iki komşu ülke yararına geliştirilmesinin yolları ele alındı.²²⁹ Şakir ve Celasun, ziyaretlerin sürdürülmesinin, deneyim alışverişinde bulunulmasının ve iki ülke sınırlarının güvenliğine ilişkin görüşlerin öğrenilmesinin gerekliliğini vurguladılar.²³⁰ 1 Kasım 1979 Pazartesi sabahı, Celasun ve beraberindeki heyet, Musul ve Dohuk valiliklerini bir günlük ziyaret için Musul şehrine gitti. Ziyaret sırasında Celasun, El Qaqa Kuvvetleri Komutanı Tuğgeneral ile hatıra hediye alışverişinde bulundu.²³¹

Irak gazetelerine yansıyan ve sadece Türkiye'den Irak'a yönelik gerçekleştirilen bu ziyaretler, 1960-1980 yılları arasında iki ülke arasındaki ilişkilerin dinamik olduğunu ve heyetlerin çeşitliliğinin de işbirliğini geliştirme çabalarının her alanı kapsadığını göstermektedir. Ayrıca Irak gazetelerinin Türk heyetlerinin gelişine yoğun ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır.

2.4. Irak-Türkiye Arasında Söylemler

Belirtilen tarihler arasında iki ülke ilişkileri bazen anormallikler ve sorunlar yaşasa da belirli bir seviyeyi korumayı başardı. Irak basınından öğrenildiği kadarıyla karşılıklı tebrikler ve söylemler de bu iyi havayı gösteriyordu. 1965 yılında Irak Başbakanı Abdul Rahman Al-Bazzaz Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel'e, Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlıyangil'e ve dost ve kardeş Türk halkına,

²²⁷ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 3567, 24 Nisan 1979.

²²⁸ El-Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 9840, 24 Mayıs 1979.

²²⁹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 3443, 1 Kasım 1979.

²³⁰ El-Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 1094, 1 Kasım 1979.

²³¹ El-Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 1095, 2 Kasım 1979.

Cumhuriyet bayramı dolayısıyla, Türkiye'nin ilerlemesini ve refahını dileyen bir tebrik mesajı göndermişti.²³² Türkiye Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, kuruluş yıl dönümü kutlama mesajına cevaben Irak Cumhurbaşkanı Abdulsalam Muhammed Aref'e tebrik ve teşekkür mesajıyla karşılık vermişti.²³³ Sadece resmi diplomatik kanallarla değil bazen de sivil olarak mesajlar iletiliyordu. Örneğin 1966 yılında Irak Devlet Başkanı Abdulsalam Muhammed Aref'in ölümünden sonra Türk gazeteleri, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Burhan Felek'in sözcülüğünde Cumhurbaşkanı Abdussalam Muhammed Aref'in vefatı nedeniyle Irak halkına en derin taziyelerini ileterek başsağlığı diledi.²³⁴ General Cemal Gürsel'in 14 Eylül 1966'da ölümü sebebiyle de Irak hükümeti; Irak hükümeti ve halkı adına Türk hükümetine ve halkına başsağlığı ve taziyelerini sundu.²³⁵

Irak Başbakanı Naji Talib, Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Rajab AbdulMajid ve Dışişleri Bakanlığı Genel Protokol Direktörü Sayın Abdul-Wdud Al-Sheikhly, Türkiye Cumhuriyeti eski Cumhurbaşkanı Orgeneral Cemal Gürsel'in vefatı nedeniyle taziyelerini sunmak için Bağdat'taki Türkiye Büyükelçiliğini ziyaret etti.²³⁶ Hatta Irak, Gürsel'in cenazesi için resmi bir heyet gönderdi. Irak heyetinde Başbakan Yardımcısı Rajab AbdulMajeed, Irak'ın Türkiye Büyükelçisi Sayın Tariq Saeed Fahmy, Dışişleri Bakanlığı Büyükelçisi Sayın Khalid Al-Hashemi, Genelkurmay Başkanı Tümgeneral Hassan Sabri ve Dışişleri Bakanlığı Genel Protokol Başkanı Abdul-Wadood Al Sheikhli yer alıyordu.²³⁷

İki ülke arasındaki ikili ilişkilerin eskisinden daha güçlü bir şekilde devam ettiğini ifade eden her iki ülkenin de milli günlerini kutlayan mesajlar paylaşıldı.²³⁸ 26 Mart 1971'de Nihat Erim tarafından yeni Türk hükümetinin kurulmasından sonra Irak Dışişleri Bakanı Abdul Karim al-Sheikhli, yeni hükümette Türk Dışişleri Bakanlığına atanmasından dolayı Osman Olcay'ı tebrik etti. Irak Dışişleri Bakanı'nın

²³² El-Beled Gazetesi,, Bağdat, ss. 440, 31 Ekim 1965.

²³³ El-Beled Gazetesi,, Bağdat, ss. 444, 4 Kasım 1965.

²³⁴ El-Beled Gazetesi,, Bağdat, ss. 579, 20 Nisan 1966.

²³⁵ El-Beled Gazetesi,, Bağdat, ss. 701, 15 Eylül 1966.

²³⁶ El-Beled Gazetesi,, Bağdat, ss. 702, 16 Eylül 1966.

²³⁷ El-Beled Gazetesi,, Bağdat, ss. 702, 16 Eylül 1966.

²³⁸ El-Cumhuriyet Gazetesi,, Bağdat, ss. 291, 13 Ekim 1968.

gönderdiği tebrik telgrafına cevaben Türkiye Dışışleri Bakanı bir teşekkür telgrafı gönderdi.²³⁹

7 Nisan 1978'de Ankara'daki Türk gazeteleri ve medya organları Arap Sosyalist Baas Partisi'nin Arap arenasında yürüttüğü mücadele yürüyüşünü övdü. Yeni Ulus gazetesinin haberine göre, emperyalizme ve sömürgecilğe karşı kitlesel mücadelede önemli bir rol oynayan Arap Sosyalist Baas Partisi'nin otuz birinci kuruluş yıldönümü vesilesiyle bir haber paylaştı.²⁴⁰ Türk televizyonu ve radyosu, partinin kuruluş yıldönümü münasebetiyle Arap kitlelerin kutlamalarını haber yaptı. Türk televizyonu bu partinin Irak'ta uyguladığı devrimci deneyimle gerçek değerini ispatladığını söyledi.²⁴¹

Türk gazeteleri 17 Temmuz devrimiyle ilgili de değerlendirmeler yapıyordu ve bunlar Irak gazetelerinde yer aldı. Örneğin El-Irak gazetesi Türk gazetesi Zafer'den alıntı yaparak Arap Sosyalist Baas Partisi liderliğindeki 17 Temmuz devriminin her alanda elde ettiği büyük başarıları övdüğünü ve bu başarıların dünyadaki bütün güçlerin ilgi ve takdir odağı haline geldiğini söylediğini aktarıyordu.²⁴²

5 Ocak 1979'da Son Havadis Irak ve Arap ulusu ile onun meşru haklarını savunmayı taahhüt eden Irak ordusunun 58. kuruluş yıl dönümü vesilesiyle yazdığı bir makalede, ordunun liderlik misyonunu övdü.²⁴³ Türkiye'deki Irak Büyükelçiliği, Irak ordusunun 58. kuruluş yıldönümü münasebetiyle 9 Ocak 1979 gecesi büyük bir resepsiyon verdi. Törene Türk hükümetinden çok sayıda bakan, silahlı kuvvetlerin üst düzey yetkilileri, birçok siyasi partinin temsilcileri ve diplomatik misyon başkanları katıldı.²⁴⁴

8 Nisan 1979 Pazar gecesi Türk televizyonu, Arap Sosyalist Baas Partisi'nin 32. kuruluş yıldönümü münasebetiyle Irak'la ilgili özel bir program yayınladı.

²³⁹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 793, 4 Nisan 1971.

²⁴⁰ El-Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 570, 11 Ocak 1978.

²⁴¹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 3062, 14 Ocak 1978.

²⁴² El-Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 725, 12 Haziran 1978; El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 3296, 14 Haziran 1978.

²⁴³ El-Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 867, 6 Ocak 1979.

²⁴⁴ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 3212, 10 Ocak 1979.

Televizyon programında Irak'la ilgili kültürel, siyasi ve ekonomik tüm alanlarda kapsamlı bilgiler sunmasının yanı sıra çeşitli Irak şarkıları ve sanatsal bölümler sunuldu.²⁴⁵ Irak ve Suriye'nin Ankara büyükelçileri, Arap Sosyalist Baas Partisi'nin 32. kuruluş yıl dönümü münasebetiyle büyük bir ortak resepsiyona ev sahipliği yaptı. Törene, Başbakan Yardımcısı Lütfü Okan, Dışişleri, Enerji, Spor ve Gençlik Bakanları gibi çok sayıda üst düzey Türk yetkili ile Ankara'daki Arap ve yabancı diplomatik birliklerin üyeleri de katıldı.²⁴⁶ 1960 ve 1970 yıllarda bir kısmını aktardığım bu söylemler, iki ülke arasındaki ilişkilerin pozitifliğini göstermektedir. Özel günler, milli bayramlar ya da her iki ülkenin önemli insanların kaybedilmesinden dolayı Irak ile Türkiye arasındaki paylaşımlar, aynı zamanda iletişimin de sürdürüldüğüne delildir.

2.5. Irak basımında Türkiye İle Yaşanan Su Krizi

Su bütün toplumlar için hayati bir maddedir. Genel olarak Orta Doğu bölgesinde ve özelde Türkiye'nin komşu ülkelerinde de büyük önem taşımaktadır. Bu, suyun azlığından ve zaman-mekan dağılımının düzensizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle su ancak bölge ülkeleri arasında gelecekte yapılacak işbirliği ile çözülebilecek ana sorunlardan biri olarak kendini kabul ettirmiştir. Fırat, Türkiye'nin doğusundaki yüksek dağlardan doğar ve kollarının çoğu, Anadolu'nun doğusunda Ermenistan'ın yüksek platolarındadır. Dicle Nehri ise Türkiye'nin Elazığ kentinin güneyinde yer alan Hazar Gölü'nden doğar ve Irak'ın güneyindeki Kurna ilçesinde Fırat nehri ile buluşmadan önce Türkiye, Suriye ve Irak'tan 1.700 km mesafe kat eder. Bu nehir, Suriye'nin en kuzey doğusunda, Türkiye ile sınır bölgesinden çok kısa bir mesafede geçmektedir.²⁴⁷

Su, ülkelerin politikalarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır, çünkü ülkelerin su güvenliği genel olarak dış tehditlerden ve bölgesel komşuları etkileme yoluyla suyu siyasi bir silah olarak kullanmalarından dolayı zarar görmektedir.²⁴⁸ Bu

²⁴⁵ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 3553, 8 Nisan 1979.

²⁴⁶ El -Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 949, 14 Nisan 1979.

²⁴⁷ Afif Al-Rawi, "Kadiyyet'ul Miyah Fi Turkiya", *Ulusal ve Sosyalist Araştırmalar Yüksek Enstitüsü*, Mustansiriya Üniversitesi, 2014, ss.12, 124-136.

²⁴⁸ Hassan Bakr, *Hurub'ul Miyah Fi's Şark'il Evsat El-Cedid*, Merrit Bilgi ve Yayıncılık, Kahire, 2000, 66.

konu Türkiye ile Irak ve Suriye arasında da zaman zaman tartışma konusu olagelmıştır.

Türkiye ve Irak arasındaki su konusu, yirminci yüzyıl boyunca iki ülkenin politikalarında en önemli stratejik kalkınma öncelikleri arasında yer aldı. Sorun, her birinin Dicle ve Fırat nehirleri üzerindeki sulardan tarım ve elektrik enerjisi üretimi için yararlanmaya yönelik projelerine başlamasıyla başladı. Denilebilir ki su, Türkiye-Irak ilişkilerinde tökezleyen ve kötüleşen etkenlerin başında gelen en önemli sorunlardan biriydi.²⁴⁹

Su sorunu aslında çeşitli sözleşmeler ve anlaşmalarda da konu edilmişti. Türkiye ve Irak, daha önce Türkiye ile iki ortağı Suriye ve Irak arasında imzalanan anlaşmaların hükümlerine tabi olan su sorununa ilişkin görüşmelere ve anlaşmalara taraftı. Bunlardan bazıları; 1923 tarihli Lozan Antlaşması'nın 3. maddesinde Dicle ve Fırat suları ile ilgili sorunları çözmek için Türkiye, Suriye ve Irak'tan ortak bir komite kurulması gerekliliği vurgulanmıştı. Anlaşma ayrıca, ilgili üç ülke arasındaki bir anlaşma yoluyla korunması gereken kazanılmış hakları ve çıkarları da tanıyordu.²⁵⁰ Türkiye ile Irak arasında 1946 Antlaşmasına ek ilk protokole göre, iki taraftan birinin iki nehrin seyri üzerinde kurmayı planladığı projeler hakkında bilgi alışverişi ve istişareler yürütmenin gerekliliği kabul edilmişti.²⁵¹ Ankara'da imzalanan 1971 tarihli Ekonomik ve Teknik İşbirliği Protokolün üçüncü maddesi de iki ülke arasında istişareyi önceliyordu.²⁵²

Türkiye ile Irak arasında böylesine önemli bir konu olan su meselesi ve bu bahiste ülkelerin yaklaşımı ve tasarrufları doğal olarak zaman zaman Irak basınının gündemini meşgul eden ilk konulardan biri oldu. 1961 yılında bir gazetede Türkiye ile Irak arasındaki Dicle ve Fırat nehirlerinin suları, bölge geneli için bölgesel bir sorun olduğu belirtiliyordu. Bir yandan her biri için su miktarı meselesi, diğer

²⁴⁹ Al-Rawi, *Kadiyyet'ul Miyah Fi Turkiya*, 14.

²⁵⁰ Muhammed Nureddin Al-Rufai, *Muhadara Havle Nehril Furat*, Kültür ve Ulusal Rehberlik Bakanlığı, Şam 1972, 145.

²⁵¹ Abdulrezaq Al-Husany, *Tarihul Vizaratil Irakiyye*, Dar'ul Kutub, Beyrut 1974, 59-6-68-69.

²⁵² Haytam Al-Keylany, *Kadiyyetu Nehrey Dicle v'el Furat Beyne Turkiya ve Suriya v'el Irak*, 8.

yandan Türkiye'nin suyu depolamak ve bundan maksimum düzeyde yararlanmak için stratejik barajlar kurma isteği belirtiliyordu.²⁵³

Türkiye'nin 1965 yılında temelini attığı Keban Barajıyla ilgili konular da Irak basınında zaman zaman yer alıyordu. Irak, Türkiye'nin Keban Barajı'nı inşa etmesinin ardından, Fırat Nehri'nin üstünde baraj inşaatının Haditha veya Rawa'daki yerini tespit etmek için İsviçre Danışmanlık Şirketi'ni Fırat Nehri üzerinde ayrıntılı bir çalışma yapmakla görevlendirdi. Türkiye'nin inşa etmekte olduğu Keban Barajı ve Suriye'nin Fırat Nehri üzerinde inşa etmeyi planladığı Tabqa Barajı dikkate alınarak önerilen barajın büyüklüğü, söz konusu şirketin Irak Sulama Genel Müdürlüğü'ne sunduğu 15 Kasım 1968 tarihli uzun raporunda yer alan araştırma sonuçlarında belirtilmişti. Bu çalışmanın sonucu, Türkiye ve Suriye projelerinin tamamlanmasından sonra su kıtlığının artacağı beklentisi ile yaz aylarında su kıtlığı sorununu önlemek için Irak'ın Fırat Nehri üstünde yaklaşık yedi milyar metreküp su kapasiteli bir baraj inşa etmesi gerektiği idi.²⁵⁴

1969'da Türk ve Iraklı taraflar, ortak Fırat suları üzerinde müzakerelere başlama gereği üzerinde anlaştılar. Irak heyeti, Irak'ın iki ülke arasında paylaşılan sulara ilişkin görüşünü sunmak üzere Türkiye'yi ziyaret etti. Irak tarafı, Fırat Nehri'nin Irak'taki tarım için önemini anlatmayı başarmıştı.²⁵⁵ 1971 yılındaki haberlere göre Türkiye, Suriye ve Irak arasında su konusunda özel müzakereler yapılmak üzere tarih belirlenmesi için temaslarda bulunuldu. Irak Sulama Bakanlığı, bu müzakerelerin temellerini atmak ve Irak'ın su payını belirlemek üzere ilk bir komite kurmuştu.²⁵⁶ Bu üç ülke arasındaki su meselesinde Irak basını, Türkiye'ye eleştirel bir açıdan yaklaşıyordu. Bir gazetenin iddiasına göre Türkiye Dicle ve Fırat üzerinde üzerinde mutlak egemenlik istiyordu.²⁵⁷

Dicle ve Fırat nehirlerinin suları konusundaki anlaşmazlık gerçekten de Türkiye ile komşuları Irak ve Suriye arasındaki gerilimi en çok artıran konulardan

²⁵³ El-Zaman Gazetesi, Bağdat, ss. 7227, 9 Eylül 1961.

²⁵⁴ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 298, 21 Kasım 1968.

²⁵⁵ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 374, 24 Şubat 1969.

²⁵⁶ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 662, 15 Şubat 1971.

²⁵⁷ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 662, 17 Şubat 1971.

biriydi ve yıllar yılı sürmüştü. Elbette bunda sorunu çözecek bağlayıcı yasal kuralların olmaması da etkiliydi.²⁵⁸

Suriye ve Türkiye ayrıca, Irak tarafıyla Türkiye'deki Keban rezervuarlarını, Suriye'deki Tabqa ve Irak'taki Habbaniyah tanklarını doldurma ve çalıştırma planını görüşmek üzere heyetlerini göndermeye karar verdiler. Bu görüşmeler, Fırat Nehri'nin sularından tarımda yararlanmayı ve rezervuarın doldurulmasının üç ülkeden hiçbirine zarar vermemesi için bu rezervuarların doldurulması arasında bir zaman anlaşmasının bulunmasını amaçlıyordu.²⁵⁹

Irak gazetelerinde zaman zaman kendisine yer bulan su krizinin bir tarafı olan Türkiye egemenlik haklarından kaynaklı olarak konuyla ilgili projelerini hayata geçirmeye çalışıyordu. Örneğin 10 Mayıs 1972 tarihli bir Irak gazetesine göre Türkiye, Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) olarak bilinen dev projesini hayata geçirmeye başlar başlamaz, Atatürk Barajı'nın rezervuarlarını doldurmaya başladı. Ta ki hem Suriye hem de Irak'ın kendileri için önemli ve vazgeçilmez bir su kaynağı olan Dicle ve Fırat nehirlerinin havzasında yaşayanlara ciddi zararlar vereceğini göz önünde bulundurarak barajın kapaklarını kapatmaya karşı olduklarını açıklamalarına kadar.²⁶⁰

Kasım 1972'nin sonlarında heyetler arasında, üç ülkenin tarım, depolama ve enerji üretimi için su ihtiyaçlarını garanti eden bir yöntem seçmek için bir toplantı yapılması kararlaştırıldı.²⁶¹ Üç komite, 1973 yılı Nisan ayı ortalarında Ankara'da, Türkiye ve Suriye'den temsilcilerle Habbaniyah Gölü, Tabka ve Keban barajlarının doldurulmasına yönelik teknik çalışmaları görüşmek üzere yeniden toplanacaktı.²⁶² Kasım 1973 yılında Irak, Türkiye'de Keban rezervuarlarının doldurulması konusunda nihai bir anlaşma geliştirmek ve Suriye'deki Tabka Barajı bölgesindeki Fırat Nehri

²⁵⁸ Ali Yasin Abdullah AlAzzawy, *Nedvet'ul Miyah'il Arabiyye Fi-Ihtimalat'il Amel ve't Taavun*, Master Tezi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Mustansiriya Üniversitesi, Bağdat 2006, 48.

²⁵⁹ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 1375, 3 Mayıs 1972.

²⁶⁰ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 1029, 10 Mayıs 1972.

²⁶¹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 1240, 6 Eylül 1972.

²⁶² El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 1662, 7 Mart 1973.

suyunun dağıtımı için Türkiye ve Suriye ile Ortak Teknik Komite toplantılarına bir heyet gönderdi.²⁶³

Irak tarafı su kıtlığını Keban barajına bağlıyordu. Irak, Sanayi Bakanı ile birlikte Irak Devrim Komuta Konseyi üyesi Taha Yasin Ramazan başkanlığında Türkiye ve Suriye'ye bir heyet daha gönderdi. Heyet ziyaretleri sırasında iki ülke ile Fırat Nehri havzasındaki su kıtlığı konusunu görüştü. Irak heyeti, Cumhurbaşkanı Bülent Ecevit başta olmak üzere çok sayıda Türk yetkiliyle bir araya geldi ve görüşme sonunda sorunun insani boyutunun dikkate alınacağını umduklarını belirtti.²⁶⁴

Irak basınında yer alan bir başka habere göre Türkiye 1974'te Keban Barajı'nın açılışını yapmaya başladığında, Irak, iyi niyet ve dostluk göstergesi olarak Keban Barajı'nın kutlamalarına katılmak üzere bir heyet göndermişti ve Irak heyetine Devrim Komuta Konseyi üyesi İzzet Mustafa başkanlık etti.²⁶⁵

Ziyaretin ardından Türkiye-Irak görüşmelerine ilişkin bir basın açıklaması yapıldı. Açıklamaya göre iki ülke arasındaki 1946 Antlaşmasına ekli 1 No'lu Protokole istinaden iki tarafın, her iki ülkenin mevcut su ihtiyaçlarını karşılamak için genişletilmesi gereken Fırat Nehri ile ilgili hidrolojik bilgi alışverişinde işbirliği yapmayı kabul ettiği belirtilmişti. Irak Kamu Sulama Müdürlüğü'nün Irak Cumhuriyeti'ni, Türkiye Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün ise Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil etmesi kararlaştırıldı. Türk bakan, Keban rezervuarının işletilmesinde uygulanan yaklaşımın Irak'ın su gereksinimleriyle çok uyumlu olduğunu, çünkü bahar selinde depolanan suyun yaz aylarında kademeli olarak serbest bırakıldığını ve bunun da yaz aylarında nehir suyunun serbest kalmasına yol açtığını belirtti. Taraflar ayrıca, Keban rezervuarından verilen su miktarının önemli olduğu ancak Irak'ın ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olmadığı konusunda da anlaştılar. Ayrıca, Tabka Barajı'nın düzgün işletilmesi ve bu gerekliliklerin sağlanması için Suriye hükümetinin işbirliği yapması gerektiği belirtildi. Türkiye Enerji Bakanı'nın basın

²⁶³ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 1477, 4 Kasım 1973.

²⁶⁴ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 2100, 17 Ağustos 1974; El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 1691, 18 Ağustos 1974.

²⁶⁵ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 1863, 9 Eylül 1974 ; El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 171, 9 Eylül 1974.

açıklamasında bir de Karakaya rezervuar projesinin uygulanmasının suyun aşağı nehir havzasına salınımını etkilemeyeceği belirtildi. İki taraf, Fırat Nehri'nin suları hakkında Türkiye, Suriye ve Irak arasında üçlü bir anlaşmaya varılmasının gerekli olduğu konusunda anlaşarak üç ülke arasındaki mevcut dostluk ve samimi anlayış temelinde adil bir çözüm bulunabileceğini belirttiler. Irak Sulama Bakanı, Fırat Nehri'nin ortak sularında ilgili tarafların su haklarının belirlenmesi için üç ülke arasında erken bir üçlü toplantı talep etmişti.²⁶⁶

Irak Ticaret Bakanı Hassan Al-Amiri Irak'ı ziyaret eden Dünya Bankası heyetini kabul etti. Görüşmede Fırat Nehri'nin sularının Türkiye, Irak ve Suriye arasında paylaşılması ve bununla ilgili diğer konular ile bankanın bu alandaki rolü ele alındı. Bakan, Irak'ın Fırat Nehri'nin sularının bölünmesi sorununa her zaman barışçıl ve dostane bir çözümün yanında olduğunu ve geçtiğimiz yıllarda Irak'ın uygun çözümü bulmak için mümkün olan her yolu denediğini belirtti. Irak'ın, nehir ile ilgili mevcut sorunları üç ülkenin gerçek çıkarlarını garanti eden bir kardeşlik ve iyi komşuluk ruhu içinde çözmek için ilgili tüm taraflarla kapsamlı temaslar kurduğunu ancak Irak'ın çabalarının, önüne konan engeller nedeniyle şu ana kadar meyve vermediğini belirtti. Görüşmenin sonunda Irak'ın haklarını ihmal etmeyeceğini söyleyerek Fırat sularının bölünmesi sorununa ve diğer ilgili sorunlara barışçıl ve adil çözümlere ulaşmak için Türkiye ve Suriye ile her zaman müzakerelere girmeye hazır olduklarını belirtti.²⁶⁷

Irak gazetelerindeki haberlerin içeriğine bakıldığında su konusundaki anlaşmazlıkların yıllardan beri istenilen seviyede çözüme kavuşturulamadığı anlaşıyor. Nitekim devletler arasındaki görüşmelerde su konusunun gündeme gelmesi de bunu doğruluyor. Örneğin 1976 yılında Sulama Bakanı Dr. Mukerrem Talabani, Irak'ı ziyaret eden Türkiye Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Korkut Özal'ı kabul ettiğinde ortak su alanlarında iki dost ülke arasındaki ilişkiler ve bunların geliştirilmesinde karşılaşılan zorluklar hakkında görüşmelerde bulundu.²⁶⁸

²⁶⁶ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 2383, 11 Temmuz 1975.

²⁶⁷ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 2409, 6 Haziran 1976.

²⁶⁸ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 2542, 16 Kasım 1976.

Türkiye Enerji Bakanı Selahattin Kılıç, Irak ziyareti sırasında Anbar Valiliği'ndeki Al-Tarthar-Fırat Kanalı Projesi'ni ziyaret etti. Thartar Gölü'nde depolanan su miktarlarının tarımsal amaçlarla yatırıma dönüştürülmesinde projede sulamanın önemi hakkında yetkililerden yapılan açıklama dinlediler. Ardından, gölden Fırat Nehri'ne su akışının çalışmalarını ve kontrolünü izledikten sonra Türk bakan, projenin büyüklüğüne ve tamamlanmasında kullanılan büyük teknik ve insani çabalara hayranlığını dile getirdi.²⁶⁹

Unutulmamalıdır ki, ister Türkiye ile Irak arasındaki Dicle nehri sularında, ister üç taraf Türkiye, Irak ve Suriye arasında Fırat nehri sularında olsun, su paylarının bölünmesi sürecindeki anlaşmazlık; suların adil ve makul bir şekilde bölüştürülmesi temelinde, Dicle ve Fırat nehirleri üzerindeki projelerin tam bir koordinasyonu içinde ve suyun ilgili taraflarca kararlaştırılan makul oranlara göre, bu tarafların hiçbirinin çıkarlarına zarar vermeyecek şekilde önceliklerin düzenlenmesi yoluyla çözülebilirdi.²⁷⁰ Irak gazeteleri, Türkiye ile Irak arasındaki su krizine ilgi duymuştu. Her ne kadar haber arasında bazı kopukluklar söz konusu olsa da haberlerin tamamından anlaşılan on yıllar boyunca iki ülke arasında su meselesinin pek çok görüşmeye neden olduğu ve zaman zaman gerginliklere yol açtığıydı.

²⁶⁹ El-Iraq Gazetesi, Bağdat, ss. 315, 9 Mart 1976.

²⁷⁰ İbrahim, *Türk-Irak İlişkileri*, 9.

III. BÖLÜM

3. TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASI

3.1. Irak Basınında Kıbrıs Krizi ve Türkiye’nin Müdahalesi

Irak Basını Türkiye ile ilgili dış politika haberlerine de yer vermişti ancak özellikle Türkiye ile Yunanistan’ı karşı karşıya getiren Kıbrıs sorunu ayrıntılarıyla ele alınmıştı. Yine bu bağlamda Türkiye ile Amerika, Nato ve kısmen de olsa Sovyetler birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilere dair haberler de yayınlanmaktaydı.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs sorunu, iki NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan’ı doğrudan ilgilendiren en önemli sorunlardan biridir. Buna rağmen Nato ittifakı da Türkiye’nin özel önem verdiği bu sorunu çözemedi. Türkiye, ulusal güvenliğinin ihlalini teşkil ettiği için diğer ülkelerin bu konudaki tutumlarından hem olumlu hem de olumsuz olarak etkilenmektedir. Türkiye, Kıbrıs’taki Türk toplumunun korunmasından asıl olarak kendisini sorumlu görmektedir.²⁷¹

Türklerin, bir zamanlar imparatorluklarının bir parçası olan Ege adasındaki haklarını Rumlara bırakmalarıyla karasularının, bu adalardaki kıta sahanlığının belirlenmesi ve doğal kaynakların işletilmesi konusunda Yunanlılara karşı bir mücadeleye girişmelerine neden olmuştu.²⁷² 1960’lı yıllarda ise bu sorun ciddi boyutlara ulaştı. Nitekim 1963 ve 1974 yıllarında ciddi iki büyük kriz yaşandı.

İngiltere, stratejik ve askeri öneminden ve Batı’nın Ortadoğu’daki çıkarlarına ek olarak Süveyş Kanalı’nı da gözetmesi nedeniyle Kıbrıs adasıyla ilgilenmekteydi. Adadaki durumun gelişmesinden sonra, 1959 Zürih ve Londra anlaşmalarına göre İngiltere, Yunanistan ve Türkiye ile birlikte 1959’da adaya bağımsızlık vermek zorunda kaldı. Bu konferansta; başında bir Yunan cumhurbaşkanının bulunması,

²⁷¹ Ahmed Abdullatif El-Ghubar, *Muşkiletu Kıbrıs Beyn’el Madi v’el Hadir*, Mısır Kalkınma Kütüphanesi, Kahire, 1956, 33.

²⁷² Huseyin El-Cemily, “El-İtticahat’ul Cedide Fi’s Siyaset’il Hariciyyet’il Yunaniyye ve İn’ikasuha Ala’l Vatan’il Arabi”, *Ulusal Güvenlik Dergisi*, Ullusal Güvenlik Akademisi, Bağdat, Yıl 7, ss. 4, 1985, 140-152.

vekilinin Türk olması, her ikisi de adadaki Rum ve Türk topluluklarının oylarıyla seçilen Cumhurbaşkanı ve vekilinin seçim süresinin beş yıl olması, yürütme erki kendisine verildiği takdirde; 7 Yunan ve 3 Türk bakandan oluşan bir Bakanlar Kurulunca desteklenmesi, yasama yetkisinin organın üye sayısı konusunda iki tarafın anlaşması şartıyla Rumlar için %70 ve Türkler için %30 yüzde esasına göre, her iki kesim için ayrı ayrı genel oyla beş yıllık bir süre için seçilen bir temsil organına yetkilendirilmesi, adanın 2000 askerden oluşan ve bunların %60'ı Rum ve %40 Türk olan bir ordu olması gibi Kıbrıs'ın bağımsızlığının esasları üzerine İttifak sağlanmıştı.²⁷³

Makarios'un ilk hedefi olan Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını (Enosis) engelleyen ve ilgili taraflar (Türkiye - Yunanistan - İngiltere) arasında yapılan garanti anlaşması hususunda adanın bağımsızlığının tanınması ilkeleri üzerinde anlaşmaya varıldı. 17 Şubat 1959'da İngiltere, Yunanistan ve Türkiye dışişleri bakanları ile Kıbrıs'ın Londra'daki temsilcisi Makarios arasında bir başka konferans daha yapılarak Zürih Konferansı'nın Kıbrıs sorununun çözümünde temel dayanak olarak kabul edilerek İngiltere'nin adanın iki bölgesinde askeri üslere sahip olmasına izin veren Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında bir dayanışma ve ittifak anlaşması imzalandı.²⁷⁴

1 Haziran 1960'ta yeni Türk hükümeti Kıbrıs sorunuyla ilgili uluslararası taahhütlere uyulacağı açıklamasını yaptı. Antlaşmalardaki bazı anlaşmazlık noktalarının en kısa sürede çözüme kavuşturulup uygulanmasından sonra Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ilanına inandıklarını beyan ettiler.²⁷⁵ Ne var ki bu tarihten sonra özellikle Yunanistan'ın saldırgan politikaları ortaya çıktı. Hatta Devlet başkanı Piskopos Makarios, Kıbrıs Adas'ında anayasa değişikliğini ilan ederken kesin bir dille yaptığı açıklamada amacının Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmek olduğunu ve gizli örgüt EOKA'nın mücadelesinin sona ermediğini, örgüt liderlerini hükümetinde bakan olarak atadığını, amacının Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yıkmak, adayı

²⁷³ El-Zaman Gazetesi, Bağdat, ss. 6743, 19 Ocak 1960; Ahmed Nuri El-Naimi, *En'Niza'ut Turki El-Yunani Havle Bahr Buzdenizi*, Vatan Kütüphanesi, Amman 1983, 26-27.

²⁷⁴ El-Zaman Gazetesi, Bağdat, ss. 6877, 7 Temmuz 1960; Halil İbrahim El-Nasiri, *Et'Tatavvurat'ul Muasıra Fi'l Alakat'İl Arabiyye-Et-Turkiyye*, Al-Raya Matbaası, Bağdat 1990, 78.

²⁷⁵ El-Zaman Gazetesi, Bağdat, ss. 6853, 2 Haziran 1960.

Yunanistan'a bağlamak ve Müslüman Kıbrıslıları ortadan kaldırmak olan Akritas Planı olarak bilinen gizli bir plan hazırladıklarını belirtti.²⁷⁶

Irak gazeteleri, Türkiye'deki gazetelerden bilgiler edinerek giderek kriz halini alan Kıbrıs meselesi hakkında haberler yapmaya başladı. Türk gazeteleri Kıbrıslı Rumları, Türk toplumunun önemini Yunanistan lehine azaltmak için adanın anayasasını değiştirmeye çalışmakla suçladılar. Piskopos Makarios'un Kıbrıs Anayasası'nda bu tür değişiklikler yapılması önerisi Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından reddedildi. Türkiye'nin önde gelen gazetelerden Milliyet gazetesi, Makarios'un önerilerinin Yunanistan, Türkiye ve İngiltere arasında gergin bir atmosfer yarattığını belirterek Makarios'un ve arkasındakilerinin niyetinin, Londra ve Zürih Anlaşması'nın üç garantör ülkesi tarafından korunan adanın anayasasını değiştirmek ve adada yaşayan Türk toplumunu yeni anayasa ile korunmayan yoksul bir azınlık haline getirmek olduğunu söyledi. Öte yandan Cumhurbaşkanı Makarios, anayasa değişikliğinde alınması düşünülen tedbirlerin sadece Kıbrıs'ı ilgilendiren iç meselelerden başka bir şey olmadığını ve dış durumu etkilemeyeceğini, iki toplumun birlikte kazanacağını öne sürdü.²⁷⁷

Cumhurbaşkanı Makarios, ülkedeki komünist dalgayı ortadan kaldırmak bahanesiyle Amerika Birleşik Devletleri'nden yılda bir milyon dolar aldığı fon ve yardımları, Kıbrıslı Türkleri ortadan kaldırmaya hazırlanmak için silah satın almak ve Kıbrıslı Rum gençleri bu konuda eğitmek için kullanmasının ardından 21 Aralık 1963'te Kıbrıs Anayasası'nın değiştirilmesi teklifi ile iki toplum arasında tansiyon oldukça yükseldi. Haberlere göre, Rumlarla çıkan bir çatışmada iki Türk vatandaşının öldürülmesinin ardından Kıbrıs başkentinin farklı yerlerinde Türk ve Rum toplulukları arasında ayrı çatışmalar yaşandı. Polislerin Kıbrıs'ın başkenti Lefkoşa'daki Türk mahallesine yakın bölgelere yerleştirildiğini ve binlerce Türk'ün bir Türk kadın ve erkeğinin öldürülmesini protesto etmek için toplandığını söyledi. Reuters'e göre, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Piskopos Makarios ve Türk yardımcısı Fazıl Küçük, halkı sakin olmaya ve şiddete son vermeye çağırdı.²⁷⁸

²⁷⁶ Hamdi Hafız, *El-Muşkilat'ul Alemiyyet'ul Muasıra*, Ulusal Basım, Kahire 1966, 441-480.

²⁷⁷ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 18, 13 Aralık 1963.

²⁷⁸ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 26, 23 Aralık 1963.

Türkler ile Rumlar arasındaki silahlı çatışmalar Larnaka'ya kadar uzandı. Gizli Rum birliklerinin adadaki Müslüman Türklere yönelik genel bir saldırı başlatarak adada bulunan Yunan kuvvetleriyle ortaklaşa Türk köy ve mahallelerine yönelik saldırılarını yoğunlaştırması üzerine savunmasız Kıbrıslı Türkler bazı güvenli yerlere çekilmek zorunda kaldı. Sahipleri terke zorlanan köylerin toplamı 103 köye ulaşmış ve bu evlerin tamamı yıkılmış ayrıca bu çeteler tarafından yakılıp yakılan 117 cami ve o köylerdeki Türklerin tüm paraları yağmalanmıştır. 30 bin Kıbrıslı Müslüman göç etmeye ve çadırlarda yaşamaya zorlandı ve cumhurbaşkanı yardımcısı ve üç bakan dahil olmak üzere tüm Türk yetkililer ortak hükümetteki görevlerinden silah zoruyla ihraç edildi. Anayasaya karşı çıkan terörist Kıbrıs yönetimine boyun eğmeyi reddeden tüm Türk vatandaşlarını asi olarak görüldü ve iki garantör ülke olan İngiltere ve Yunanistan, Kıbrıs'taki soykırımı durdurmak için müdahale etmeyi reddetmişti.²⁷⁹

BM Güvenlik Konseyi, Kıbrıs'ın Türkiye'nin bölgeye savaş gemileri göndererek adayı tehdit ettiği yönündeki suçlamalarını görüşmek üzere acil bir toplantı yaptı. Kıbrıslı bir sözcü, şiddetin parçaladığı adanın kuzey kıyılarında 5 Türk denizaltısı, 4 muhrip ve 3 birlik gemilerinin görüldüğünü iddia ettiyse de Türk heyeti başkanı Adnan Gürsel bu iddiaları reddetti.²⁸⁰

Türk Dışişleri Bakanı Cemal Erkin de Ankara'daki İngiliz büyükelçisini uyararak, Türk hava sahasının kutsallığına riayet edilmesi ve İngiliz Hava Kuvvetleri uçakları tarafından ihlal edilmemesi konusunda hükümetine bilgi vermesini istedi. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türkiye temsilcisi Fazıl Küçük ise adanın Kıbrıs Türkleri ve Rumlar arasında bölünmesinden yana tavrını açıkladı. Ayrıca adanın son günlerde tanık olduğu şiddet olayları sonucunda o güne kadar 100 Kıbrıslı'nın öldürüldüğünü ve 1400 kişinin de yaralandığını duyurdu.²⁸¹

Şubat 1964'te Türkiye, Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne sundu ve Güvenlik Konseyi, Kıbrıs'taki durumu sakinleştirmek için 4 Mart 1964'te Kıbrıs'a barış gücü göndermeye karar verdi. Ateşkes kararına rağmen

²⁷⁹ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 29, 26 Aralık 1963.

²⁸⁰ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 33, 30 Aralık 1963.

²⁸¹ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 33, 31 Aralık 1963.

Türkler saldırıya uğrayarak yüzlercesi tutuklanıp ortadan kayboluyordu. Bir başka Türk diplomatik çabasında, 1964 yılının Mayıs ayının ortalarında adadaki Türk ve Rum toplulukları arasında çatışmalar yeniden başladı. Mayıs ayının sonunda, Kıbrıs Temsilciler Meclisi, Kıbrıslıları silahlı bir kuvvet kurmak için Ulusal Muhafızlar'da görev yapmaya çağıran bir karar yayınladı. Ancak Başkan Yardımcısı Küçük, bu karara itiraz ederek anayasanın artık geçerli olmadığını açıkladı. Ardından Türkiye Başbakanı, Kıbrıs Türklerinin haklarının barışçıl yollarla korunmasına ve alınan uluslararası tedbirlere değinmediği için ülkesinin Kıbrıs Türklerini koruyacağını, söz konusu askere alma kararının Zürih ve Londra anlaşmalarına aykırı olduğunu ifade etti. ABD Başkanı Johnson ise Türkiye Başbakanını ve Yunanistan Başbakanını kendisiyle görüşmek üzere Washington'a davet etti.²⁸²

Lahey'de bir araya gelen NATO üyesi ülkelerin dışişleri bakanları, Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaşın çıkmasının olası olmadığını, NATO'nun Kıbrıs sorununa müdahale etmediğini ve bu konunun Birleşmiş Milletler'e bırakıldığını açıkladı. Bunun üzerine, Türkiye Başbakanı İsmet İnönü, üst düzey Fransız yetkililerle Kıbrıs sorunuyla ilgili görüşmelerde bulunmak üzere Paris'e geldi ve Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı George Pompeo ve Maurice Cove de Morville ile görüştü.²⁸³

Yunanistan Başbakanı George Papandreu, 1964 yılında İsmet İnönü ile Yunan-Türk görüşmeleri yapılması fikrine neden karşı çıktığını açıklayan bir rapor sundu. Raporda, böyle bir toplantının mümkün olmadığına inanmasının üç nedeni olduğunu söyledi. Birincisi Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki tutumu, ikincisi Yunanistan ve Türkiye'nin görüşlerinin tamamen çelişmesi ve üçüncüsü de Kıbrıs'ın ve halkının bağımsız bir devlet olması ve bu nedenle yokluğunda müzakere yapılamayacağı ve Birleşmiş Milletler tarafından atanan bir arabulucunun bulunduğu ve rolünü geçersiz kılacak veya misyonunu bozacak hiçbir işlem yapılamayacağıydı. Kıbrıs sorununun uluslararası arabulucusu Sakari Tomioga'nın Cenevre'de Kıbrıs

²⁸² Hafız, El-Muşkilat'ul Alemiyyet'ul Muasıra, 480-481.

²⁸³ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.186, 1 Temmuz 1964.

Savunma Bakanı Osman Örek ve Hükümet temsilcisi Nihat İrem ile görüşmesi nedeniyle bu açıklama iki ülke arasında gerginliğe neden oldu.²⁸⁴

Irak gazeteleri Türkiye ile Yunanistan'ın dahil olduğu Kıbrıs kriziyle ilgili an be an haberleri paylaşmayı sürdürüyordu. Bu arada Kıbrıs'taki durumun, taraflarının karşılıklı suçlamalarıyla kötüleşmeye devam ettiğini görülüyordu. Yunanistan Başbakanı Papandreu, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin çağrısına benzer bir çağrıyı Kıbrıs meselesiyle ilgilenen tüm Türk taraflarına savaş hazırlıklarını durdurmaları için yaptığını belirterek Birleşmiş Milletler şartı uyarınca soruna barışçıl ve adil bir çözüm aranmasını desteklediğini söyledi.²⁸⁵

Ağustos ayına gelindiğinde, Irak gazetelerinden Birleşmiş Milletlerin Kıbrıslı Türkler ile Rumlar arasında çatışmayı önlemek için Lefkoşa'da Yeşil Hat üzerinden iki tarafı ayırdığını görüyoruz.²⁸⁶ Ancak aynı haberler durumun giderek kötüleştiğini de haber veriyordu. 7 Ağustos tarihli Irak gazetesi olan Cumhuriyet'te Yunanistan Dışişleri Bakanı Stavros Kostopoulos'un, Yunan Hava Kuvvetleri savaşçılarından oluşan bir filonun güç gösterisi amacıyla Lefkoşa ve güney Kıbrıs üzerinde uçtuğunu açıkladı.²⁸⁷ Bu tarihlerde uluslararası çabalar sonucunda, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Piskopos Makarios'un adada ateşkes çağrısı yapan Güvenlik Konseyi kararını onaylaması ve Türkiye'nin şartlı kabul ettiğini açıklamasının ardından Kıbrıs'taki gerginlik hafifledi.²⁸⁸

Kıbrıs krizi, mütekabiliyet politikasına göre iki ülke vatandaşları üzerinde etkisini hissettiriyordu. Türkiye'deki yaklaşık 12 bin Rum, ticaret ve deniz seyrüseferine ilişkin Yunan-Türk anlaşmasının iptal edilmesinden etkilenerek çoğu Yunanlı tüccar birçok kişi Türkiye'den sınır dışı edildi. Yunan yetkililer, 1964 yılına kadar yaklaşık 1.000 kadar Yunanlı'nın devlete zararlı bir faaliyette bulunmak bahanesiyle sınır dışı edildiğini ve 16 Eylül 1964'ten önce sınır dışı edilecek yaklaşık 800 Rum olduğunu belirtti. Türk hükümeti sözcüsü, Yunanistan hükümetinin Kıbrıs'ta Cumhurbaşkanı Makarios hükümetine sınırsız desteğini durdurmaması

²⁸⁴ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.189, 5 Temmuz 1964.

²⁸⁵ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.202, 19 Temmuz 1964.

²⁸⁶ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 220, 7 Ağustos 1964.

²⁸⁷ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.223, 7 Ağustos 1964.

²⁸⁸ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.225, 12 Ağustos 1964.

halinde Türkiye'de ikamet eden ve özel ayrıcalıklara sahip tüm Rumların ülkeden sınır dışı edileceğini duyurarak Kıbrıs'ta binlerce Türk abluka altına alınırken, su bile verilmeden bırakılırken, Türk kamuoyunun bu yabancıların Türkiye'deki mükemmel konumlarından yararlanmalarına izin veremeyeceğini söyledi.²⁸⁹

Bu konuda Türkiye'ye yakın bir yayın politikası izlediğini söyleyebileceğimiz Irak basınında, Kıbrıs'taki Türk müdahalesinin kimilerini rahatsız ettiği söyleniyordu. Örneğin Sovyet silahlı kuvvetlerinin sözcüsü Kızıl Yıldız gazetesi Türkiye'nin politikalarına düşmanca yer veriyordu.²⁹⁰ Sovyet Komünist Partisi'nin sözcüsü Pravda gazetesi, İngiltere ve ABD'yi diplomatik strateji yoluyla Kıbrıs'ın özgürlüğünü ve bağımsızlığını boğmayı amaçlayan projelerini uygulamak için çılgınca adımlar atmakla suçluyordu.²⁹¹ Bir Irak gazetesinde yer alan habere göre İngiliz gazeteleri yorumlarında Kıbrıs ile olan anlaşmazlığında Türkiye'den yana tavır almışlar ve bu gazeteler Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'u başıboş biri olarak tanımladıklarını aktarıyordu.²⁹²

Türkiye'nin tutumuna gelince, tüm açıklamalardan farklıydı. Türkiye'de muhalefetteki Adalet Partisi'nin genel başkan yardımcısı Sadettin Bilgiç, geçen hafta Türk hükümetinin Kıbrıs'ı havadan bombalama hareketine tam desteğini ifade etmişti. Çanakkale'de yaptığı konuşmada hükümeti, hava saldırılarından bu yana izlediği politikadan daha hayati bir politika benimsemeye çağırdığını söyledi. Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Erkin Ankara'da gazetecilere verdiği demeçte, Kıbrıs'taki en acil görevin Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs Türkleri üzerindeki ablukasını kaldırmak olduğunu söyledi.²⁹³ Feridun Cemal Erkin, Hamburg'da yayınlanan bir televizyon röportajında da ABD Başkanı Johnson'ın elçisi Dean Agison'ın Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik girişimlerine duyduğu güveni dile getirdi.²⁹⁴

Türkiye'nin resmi tutumu Kıbrıs Türklerinin hakkını korumaktı ve bunu öncelikle barış yoluyla gerçekleştirmek istiyordu. Türkiye, kıyılarında bulunan

²⁸⁹ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.227, 14 Ağustos 1964.

²⁹⁰ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.230, 17 Ağustos 1964.

²⁹¹ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.237, 24 Ağustos 1964.

²⁹² El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.226, 13 Ağustos 1964.

²⁹³ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.231, 18 Ağustos 1964.

²⁹⁴ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.234, 21 Ağustos 1964.

Kıbrıs adasını kendisi için merkezi bir sorun olarak görerek diğer ülkelerle olan dış ilişkilerini bu gelişmeler ışığında ve bu ülkelerin pozisyonlarına göre belirlemekteydi. Türk kamuoyu ve tüm Türk partileri, farklı eğilimleri ve ihtilafları olsa da bu konuda ortak tavır almıştı. Ancak bu ortak tavır Adayı Türk ve Rum toplulukları olarak ayırma ile sınırlı kalmış ve Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'nün krizi yönetme politikası, Türk Milli Meclisi'nde şiddetli kampanyalara maruz kalmıştı. Türk hükümetinin Kıbrıs'a yönelik politikasını tartışmaya başladığında, Ulusal Parti'ye mensup muhalefet milletvekili Zeki Dorman, gerçekleştirilen hava hareketlerinde Türkiye'nin Kıbrıs'a asker çıkartmasını engelleyen sebepleri sordu.²⁹⁵

İnönü, Kıbrıslı Rumlar'ın Kıbrıs Türklerine yönelik başka saldırıları olması durumunda da derhal karşılık vereceklerini belirterek Yunanistan ile Türkiye arasında çıkacak bir savaşın sadece Kıbrıs'ta değil, her tarafta olacağını ve böyle bir savaşın başlamasının tüm sorumluluğunun Yunanistan'da olduğunu söyledi.²⁹⁶

Kıbrıslı Türklere uygulanan acımasız ablukaya karşı Türkiye elinden geleni yapmaktaydı. Türkiye Başbakan Yardımcısı Kemal Satır gazetecilere verdiği demeçte, Türkiye'nin Kıbrıs Türklerine ne pahasına olursa olsun yiyecek göndereceğini söyledi. Bakanlar Kurulu toplantısında bazı resmi formalitelerin tamamlanması için çalışmaların devam ettiğini ve kabine toplantısının ardından yayınlanan resmi bir tebliğde, Türkiye'nin Kıbrıs'taki yetkililerden Türk ablukasının kaldırılması için birkaç kez çalışma talebinde bulunduğu belirtildi.²⁹⁷

Türkiye ile Yunanistan arasındaki çalkantılı ortamı yatıştırmak ve Kıbrıs sorunu nedeniyle ortaya çıkan düşmanlığı hafifletmek için aktif olarak diplomatik çabalar da gösteriliyordu. NATO ülkeleri buna çaba gösteriyordu.²⁹⁸

Irak gazeteleri 1964 yılının bütününde olduğu gibi Eylül ayında da Türkiye ve Kıbrıs ile ilgili yoğun bir yayın sürecindeydi. Bu haberlerde genellikle tarafların suçlamaları, ülkelerin, uluslararası kuruluşların faaliyetlerinden haber verilmekteydi.

²⁹⁵ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 253, 9 Eylül 1964.

²⁹⁶ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 261, 11 Eylül 1964.

²⁹⁷ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 259, 15 Eylül 1964.

²⁹⁸ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 314, 9 Kasım 1964.

1965 yılında Irak gazetelerinde benzer manzaralar vardı. Bu ifadeden anlaşılacağı gibi Kıbrıs krizi güncelliğini koruyordu.

Her bir girişim başarısızlıkla sonuçlanıyordu. 20 Ekim 1965 tarihli El-Beled gazetesine göre Türk hükümeti, Kıbrıs sorununun Kıbrıs'ta Türk ve Kıbrıslı Rumlar arasında ortak bir yönetim oluşturulmasını amaçlayan müzakereler yoluyla çözülmesi için Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Ana Siyasi Komitesi'ne yeni bir öneri sunmuştu. Öneri, ilgili tüm tarafları iki Kıbrıslı grubun meşru haklarını koruyan barışçıl ve adil bir çözüm aramaya çağırıyordu.²⁹⁹ Kıbrıs Rumları ise Türkiye'yi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda suni bir yüksek gerilim durumu yaratmak ve Kıbrıs meselesine zarar vermek için adadaki olayları kışkırtmaya devam etmeyi amaçlayan planlı bir planı uygulamakla suçladı.³⁰⁰

Kıbrıs hükümeti Türklerin önerisine şiddetle karşı çıktı ve bunu Kıbrıs'ın bağımsızlığına yönelik, halkının çoğunluğunun çıkarlarıyla bağdaşmayan bir kısıtlama olarak değerlendirdi. Türkiye'nin Kıbrıs'ta Türk ve Rum ulusal grupları arasında federal bir devlet kurma önerisi, Kıbrıs Türklerinin Londra ve Zürih anlaşmaları ve önceki Kıbrıs anayasası kapsamında elde ettikleri ayrıcalıklar ve haklar konusunda Türkiye'nin tutumuna ve hoşgörüsüne yönelik bir değişiklikti.³⁰¹

Bu arada Türk hükümeti, Birleşmiş Milletler'i, örgütün adadan uluslararası barış güçlerini geri çekmeye karar vermemesi halinde Kıbrıs'a asker göndereceği konusunda uyardı. Türkiye Başbakanı ve Dışişleri Bakanı, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Ankara ziyareti sırasında özel elçiye bunu açıkça ifade etti. Türkiye Dışişleri Bakanı Kıbrıs'taki durumun endişe verici olduğuna inanmadığını belirterek, düzenlediği basın toplantısında Kıbrıs'ta mevcut sükunetin devam edeceğini ve Yunanistan ile Türkiye arasında Kıbrıs sorununun barışçıl bir şekilde çözülmesini sağlamak için mevcut görüşmelerin devam edeceğini umduğunu ifade etti.³⁰²

²⁹⁹ El-Beled Gazetesi, Bağdat, ss.431, 20 Ekim 1965.

³⁰⁰ El-Beled Gazetesi, Bağdat, ss.444, 4 Kasım 1965; El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.454, 16 Kasım 1965.

³⁰¹ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.701, 16 Aralık 1965; El-Beled Gazetesi, Bağdat, ss.518, 4 Şubat 1966.

³⁰² El-Beled Gazetesi, Bağdat, ss.675, 20 Şubat 1966.

1960'ların ortalarından 1970'lerin ortalarına kadar Türk- Yunan ilişkileri Kıbrıs ekseninde şekillendi. 1967 yılında Türkiye Başbakanı Demirel, iki ülke arasındaki farklılıkları gidermek ve Kıbrıs sorununun çözümünün önünü açmak amacıyla Yunanistan Başbakanı ile bir araya geldi. Yunanistan sınırına yakın bir Türk köyünde gerçekleşen görüşme, en önemli nedeni Kıbrıs olmak üzere yedi yıllık gergin ilişkilerin ardından iki ülke arasındaki ilk üst düzey görüşme olma özelliğini taşıyordu. İki hükümet başkanı, sona eren görüşmelerde yapıcı sonuçlara ulaşacaklarına dair umutlarını dile getirirken Makarios, bu görüşmelere ilişkin resmi bir yorumda bulunmadı.³⁰³

17 Ekim 1967'de gizli EOKA örgütünün lideri General Griffis'in Kıbrıs'a gelişiyle sorun yeniden ağırlaştı. ABD Başkanı, Akdeniz havzasındaki gerilimi yatıştırmak için Kişisel Elçisini Ankara'ya göndermiş ve ABD Başkanı'nın Özel Elçisi gözetiminde 29 Ekim 1967'de adanın sayısı 8000 olan Yunan ordusundan tahliye edilmesi ve General Griffis'in Yunanistan'a dönüşü, konusunda mutabakata varılmıştı.³⁰⁴

Ancak bu durum iki ülke arasındaki gerilimi azaltmadı. Kıbrıs'ta Rumlar ara ara çatışmalara neden oluyordu. Attaakhi gazetesinin 21 Kasım 1967 tarihli sayısına göre Kıbrıs Rum güçleri, Lefkoşa'nın güneyindeki iki köyde şiddetli çatışmaların ardından işgal ettikleri Kıbrıs Türk bölgelerinden çekildi. Sonuç olarak Kıbrıs'ta, Türkiye'nin adaya çıkma olasılığı konusunda bir gerilim durumu yaşandı ancak Kıbrıs makamları ve Kıbrıs'ta konuşlu uluslararası güçler, yalnızca ara sıra çatışmalar olduğunu bildirmekle yetindi.³⁰⁵

Yine bir Irak gazetesinin belirttiğine göre Kıbrıs'taki durum, Türk uçaklarının ada üzerinde keşif uçuşları gerçekleştirmesiyle yeni bir dizi gerginleşmeye yol açtı. Birçok Kıbrıslı Türk, liderleri Fazıl Küçük'ün Türkiye'nin adaya geleceği yönündeki umudunu paylaştıklarını söyledi. Ankara Radyosu, Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel'in Milli Savunma Meclisi'ni toplantıya çağırdığını, bu toplantıya Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, bakanlar, Türk ordusunun üç silahlı kuvvet komutanı

³⁰³ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss.132, 10 Eylül 1967.

³⁰⁴ Ahmed Nuri El-Naimi, *Es 'Siyaset'ul Hariciyyet'ut Turkiyye*, 185.

³⁰⁵ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss.203, 21 Kasım 1967.

ve Konsey Genel Sekreteri'nin katılacağını bildirdi. Türkiye delegesi bu oturumda Kıbrıs'taki durumun, Yunanistan'ın oradaki kuvvetlerini seferber etmesi ve güçlendirmesinden ve Yunan askeri hükümetinin Kıbrıs adasını Yunanistan'a ilhak etme arzusundan kaynaklandığını duyurdu. Türk delegesi, Kıbrıs'taki son olayların nedenini General Grivas liderliğindeki Yunan askeri birliklerine bağladı ve bu birliklerin Kıbrıs topraklarından çekilmesini talep etti.³⁰⁶

1970'li yıllar krizin yine giderek derinleştiği dönemdi. Aynı zamanda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'nin komşusu Irak'ta da güncelliğini koruyan bir mesele olmaya devam etti. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Birleşmiş Milletler barış güçlerinin Kıbrıs'taki misyonunun 1971 Haziran ortasına kadar uzatılmasına verdiği desteği dile getirdi. Yaklaşık altı yıldan beri görevde olan bu kuvvet, yedi ülkeye ait 3 bin kişiden oluşuyordu.³⁰⁷

1970'li yılların başlarında Türkiye ile Yunanistan arasında müzakere turları sürdürülüyor, Irak gazeteleri her detayı haberleştiriyordu. Örneğin Attaakhi gazetesinin 28 Ekim 1972 tarihli haberinde Kıbrıs gazetelerinin Kıbrıs'taki Rum ve Türk toplumları arasındaki yeni müzakere turunun 1973'te yeni bir anlaşma ile sonuçlanacağını, bu görüşmelerin önemli bir aşamaya girdiğini ve bazı noktalarda ön anlaşmaya varmak üzere olduklarını bekliyordu bilgisi vardı.³⁰⁸

Yunanlılar, Batılı müttefiklerle ilişkilerini bozmamak için Türklere tazminat ödeyerek burayı ilhak etmeye çalıştılar ancak Başkan Makarios, Türklere herhangi bir taviz vermeye istekli değildi. Bu arada Yunanistan ile Cumhurbaşkanı Makarios arasındaki anlaşmazlık 1974'de artmıştı. Buna binaen Yunanistan adaya müdahale etme kararı almış ve Atina'nın teşvikiyle Yunan subayları Makarios hükümetine karşı askeri darbeye öncülük etmişti.³⁰⁹

Cumhurbaşkanı Makarios, Yunan hükümetinin Kıbrıs'taki durumu görüşmek üzere Atina'yı ziyaret etme davetini reddedince, Kıbrıs'ta rejimine karşı Kıbrıs Ulusal Muhafızlarında görev yapan Yunan subaylar tarafından komuta edilen kanlı bir

³⁰⁶ El- Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss.208, 26 Kasım 1967.

³⁰⁷ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss.480, 5 Aralık 1970.

³⁰⁸ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss.1198, 28 Ekim 1972.

³⁰⁹ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss.1637, 26 Haziran 1974.

askeri darbe gerçekleşti. Radyo Lefkoşa'yı ele geçiren darbeciler, Cumhurbaşkanı Makarios'u öldürdükten sonra adadaki durumu kontrol altına aldıklarını iddia ettiler. Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yeni cumhurbaşkanı olarak Yunanistan'a ilhaka ağırان sağıcı rgt EOKA'nın liderlerinden biri olan Kıbrıslı bir gazetecinin göreve başladığını duyurdular. Güvenlik Konseyi Kıbrıs'taki durumu görüşmek üzere toplanırken, zgr Kıbrıs'ın Sesi olarak bilinen bir radyo istasyonu, Cumhurbaşkanı Makarios'un yaşadığını ve adadaki İngiliz üslerinden birine sığındığını orayı da bir İngiliz Hava Kuvvetleri uçağıyla terk ederek Londra'ya veya Birleşmiş Milletler karargahına gittiğini duyurdu.³¹⁰

Bu sıralarda Türkiye Başbakanı olan Bülent Ecevit, Kıbrıs krizine önümüzdeki yirmi dört saat içinde bir zme ulaşılmaması halinde, ülkesinin durumun gelişmelerine karşı her türlü önlemi alacağını vurguladı.³¹¹ Türkiye, Yunanistan'dan Yunan subaylarını Kıbrıs'tan çekmesini ve bu zm kabul etmesini istedi ancak Yunanistan parmağını kıpırdatmadı, bu da Türkiye'yi Garanti Antlaşması'nın hükümlerini etkinleştirmek için Kıbrıs'a gitme hazırlığına sevk etti. Bülent Ecevit 17 Temmuz 1974'te İngiltere'yi ziyaret ederek, bağımsızlık garantörü ülkeler arasında imzalanan anlaşmaları ihlal ettiğini iddia ederek Yunanistan'a karşı ortak hareket etmeye davet etti. Bu nedenle, İngilizlerden krizin üzülmesi için müdahale etmesini veya yardım etmesini ya da en azından İngiltere'nin Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesini onaylamasını istedi. Ancak İngiltere'nin pozisyonu Türkleri hayal kırıklığına uğrattı. Dışışleri Bakanı James Callahan, ülkesinin mevcut gelişmelerde Kıbrıs krizinin dışında kalma niyetinde olduğunu ifade ederek talebi reddetti. ABD, Joseph Sisko'nun elçisi ABD Dışışleri Bakanı Henry Kissinger'i Atina ve Ankara'yı ziyaret etmek üzere görevlendirerek bu krize müdahale etti.³¹²

Türkiye Rum subayların adadan çekilmesini ve Makarios hükümetinin yeniden kurumlasını, Türklerin korunmasının teminatını istedi ancak Yunanistan reddetti. Bu nedenle Türk hükümeti, taleplerinin yerine getirilmemesi durumunda

³¹⁰ El-Savra Gazetesi, Bağıdat, ss.1813, 12 Temmuz 1974 ; El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağıdat, ss.2073, 17 Temmuz 1974.

³¹¹ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağıdat, ss.2075, 19 Temmuz 1974.

³¹² El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağıdat, ss.2076, 20 Temmuz 1974.

müdahale edeceğini belirterek 19 Temmuz 1974'te bir ulti­matom yayınladı.³¹³ 19 Temmuz 1974 gecesi tatmin edici sonuçlara ulaşamadığından Sayın Bülent Ecevit Ankara'ya döndü ve herkes Türkiye'nin askeri güçlerini Kıbrıs'a indirmeye karar verdiğini biliyordu.³¹⁴

Kıbrıs adasına Türk müdahalesi, 15 Temmuz 1974'te Makarios'u deviren askeri darbeden sonra gerçekleşmişti. Bu temelde, Türkiye, 1961'de imzalanan, adada kötüleşen bir durum ve tehlike olması durumunda askeri harekat düzenleme hakkını sağlayan Garanti Antlaşması'nın 4. maddesine dayanarak Kıbrıs adasına girmişti. Türk kuvvetleri Mersin limanından adaya 30 savaş gemisi beraberinde bir dizi muhrip, denizaltı ve 30 tank gönderdi. 20 Temmuz 1974'te Türk kuvvetleri Kuzey Kıbrıs'ın Girne kıyılarında konuşlandı.

Türkiye, bir deniz-hava operasyonu­yla adanın üç tarafına kuvvetlerini indirdi. burada Türk kuvvetleri, kuzeyde Lefkoşa, Girne ve güneyde Limasol olmak üzere üç eksen­de Yunan darbeci güçleriyle çatıştı. Daha sonra kuzey ve güneyden gelen kuvvetlerinin deniz ve hava çıkarmaları gerçekleştirmesiyle Lefkoşa ve Girne limanını kontrol altına aldı. Türk kuvvetleri ile darbe hükümetinin güçleri arasında şiddetli çatışmalar yaşandı. Yunanistan, Türk kuvvetleri adaya girer girmez silahlı kuvvetleri için genel seferberlik durumu ilan etti. Türk Silahlı Kuvvetleri kısa sürede adanın yaklaşık %38-40'ını kontrol altına alarak adadaki güç dengesini Kıbrıslı Türkler lehine değiştirdi. Bu grup için bağımsız bir devlet kurma projesinin başlatıldığı temel buydu.³¹⁵

Ankara'da Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit, TBMM'ye bir rapor sunarak, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'a çıkarma sürecinde verdiği kayıpların 57 ölü, 184 yaralı ve 242 kayıp olduğunu belirtti. Yunan başkentindeki resmi Atina Haber Ajansı da Türk ordusunun Kıbrıs'ın kuzey kıyısında bulunan Girne'yi ele geçirdiği haberlerine teyit etti. Kurum ayrıca, Türk silahlı kuvvetlerinin Kibriya'yı başkent Lefkoşa'ya bağlayan yolun kontrol altına aldığını da kabul etti. Bu, söz konusu

³¹³ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss.1677, 21 Temmuz 1974.

³¹⁴ Kemal Karpat, *Turkey Foreign policy in Transition: 1950-1974*, E.J. Beril, Leiden,1975, 193.

³¹⁵ Ahmed Casim İbrahim Hamid, El-Kadiyyet'ul Kıbrısıyye ve's Sira'ut Turki El-Yunani Fi Zıl'il Mevkif'id Duveli1960-1994" Dirase Tarihiyye" "Tarih Araştırması", *Modern ve Tarihi Araştırmalar Merkezi Babil*, Babil Üniversitesi, 6, 2016, 84.

limanın Türklerin eline geçtiğine dair Yunanistan'dan yapılan ilk resmi açıklamaydı.³¹⁶

Kıbrıs'ta yaşanan askeri darbe olayları, Makarios'a yapılan darbeye ve Kıbrıs'a Türk müdahalesine sebep olan generallerin egemenliğine son vermek için Yunanistan'da bir darbeye daha yol açarken Bülent Ecevit, Konstantin Karamanlis'in Yunanistan Başbakanı olarak atanmasını memnuniyetle karşıladı. İki ülke arasındaki dostane ilişkileri yeniden kurmaya olan güvenini dile getirerek Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkışının Yunanistan'daki askeri darbenin sona ermesinin ve Karamanlis'in başbakan olarak atanmasının önünü açtığını söyledi. Türkiye, Lefkoşa havalimanını kontrol ettiğini ve uçuşlara yeniden açmak için çalışacağını duyurdu.³¹⁷

Türk kuvvetleri, adanın üçte birini kontrolünü aldıktan sonra, Türkiye Cumhurbaşkanı Bülent Ecevit Ağustos 1974'te ülkesinin Kıbrıs'ta ateşkes başlattığını duyurdu. Ecevit, Türkiye'nin federal bir hükümet altında iki özerk Kıbrıs Türk Kesimi-Kıbrıs Rum Kesimi yönetiminin kurulması çağrısında bulunduğunu ancak bölünmeyi değil, Kıbrıs'ı bağımsız bir devlet olarak tutmak istediğini ve Türkiye'nin müzakereye hazır olduğunu belirtti.³¹⁸

Sonraki süreçte bir dizi temas yapıldı. Cenevre'de konu uzun uzadıya tartışıldı. 1974 Ağustos ayında Cenevre Kıbrıs Konferansı'nın resmi oturumu, konferanstaki Türk ve Kıbrıs Rum heyetlerinin koltukları konusunda yaşanan anlaşmazlık nedeniyle açılışından kısa bir süre sonra ertelenmişti. Türk heyeti, adanın iki toplumlu karakterini vurgulamak için Denктаş başkanlığındaki Kıbrıs Türk heyetini bir masaya, Klerides başkanlığındaki Kıbrıs Rum heyetini başka bir masaya oturmasında ısrar etti. Ancak heyetin üç temsilcisi geri dönerek toplantıyı gerçekleştirdi. Ayrıca adadaki Türk ve Yunan güçleri arasındaki ateşkes hatlarını belirleyen askeri bir anlaşmaya vardılar.³¹⁹

³¹⁶ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.2079, 24 Temmuz 1974.

³¹⁷ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.2080, 25 Temmuz 1974; El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.1825, 26 Temmuz 1974.

³¹⁸ Omer Faruk Cuma, *Siyasetul Vilayat'il Muttahide Tıcah Turkiya ve Eseruha Ala's Şark'ıl Evsat Hilal Fetr'il Harb'il Baride 1945-1991*, Master Tezi, Edebiyatta Fakültesi, İskenderiyye Üniversitesi-2015, 91-92.

³¹⁹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.1838, 11 Ağustos 1974.

Irak gazetelerinin aktardıklarına göre hem müzakereler hem de çatışmalar devam ediyordu. Kıbrıs Geçici Cumhurbaşkanı Klerides, Türk kuvvetlerini ilerlemeye devam etmek ve Kıbrıs'ın tamamını işgal etmeye çalışmakla suçlayarak Londra'da yayınlanan bir röportajda, Türk askeri önlemlerinin müzakere olasılığını imkansız kıldığını söyledi.³²⁰ Türk Enformasyon Bakanı Orhan Birgit ise Kıbrıslı Rumları, Gazimağusa limanına 15 mil uzaklıktaki bir köyde Kıbrıslı Türklere yönelik katliam gerçekleştirmekle suçladı.³²¹

Bu arada Yunanistan, Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik tüm yabancı güçlerin adadan çekilmesini öngören Sovyet planını kabul ettiğini açıkladı. Sovyet planı, BM Güvenlik Konseyi'nin on beş üyesinin yanı sıra Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye'nin de katılacağı, çöken Cenevre görüşmelerinin yerine genişletilmiş bir Birleşmiş Milletler konferansı toplamayı içeriyordu. Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit, Rumların adadaki Kıbrıslı Türklere saldırı başlatması halinde Türk kuvvetlerinin Kıbrıs'taki mevcut ateşkes hattını geçeceğini belirtti.³²²

Kıbrıs Türk toplumu lideri Rauf Denktaş ise Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun önüne koymaya karar vermemesi halinde Kıbrıs'ta bağımsız bir Türk devletinin kurulacağı konusunda uyardı. Ankara'da resmi bir kaynak, Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit'in ülkesinin Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik Sovyet projesine ilişkin tutumunu resmen açıklayacağını söyledi. Aynı kaynak, Türkiye'nin Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumlar ve mevcut uluslararası anlaşmaların üç garantörü olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin temsilcilerinin yer aldığı bir konferans düzenlemeyi tercih ettiğini söyledi. Türkiye, Sovyet önerisini reddettiğini resmen açıklamıştı.³²³

1975 yılında Kıbrıs'ta federe bir devlet kuruldu. Bağdat'ta yayınlanan Cumhuriyet gazetesindeki habere göre Türkiye Başbakanı Sadi Irmak, ülkesinin Kıbrıs adasını ilhak etmek istemediğini, tek istediklerinin orada güvenliği sağlamak olduğunu söyledi. Irmak, adadaki Türk azınlığın haklarını korumak için Türkiye'nin

³²⁰ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.2101, 19 Ağustos 1974.

³²¹ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss.1694, 21 Ağustos 1974.

³²² El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss.1698, 26 Ağustos 1974.

³²³ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.2108, 27 Ağustos 1974; El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.1854, 29 Ağustos 1974.

elinden gelen her şeyi yapacağını aktardı.³²⁴ Öte yandan Türk toplumunun lideri Rauf Denktaş'ın Kıbrıs'taki Türk federal devletinin başı olarak yemin ettiği bildirildi.³²⁵

Eylül 1975 yılına gelindiğinde Ankara'dan Kıbrıs'a dönerken önemli bir açıklama yaptı. Denktaş, Piskopos Makarios'un Birleşmiş Milletler'e yeniden Kıbrıs krizini sunmakta ısrar etmesi halinde Kıbrıs'taki Türk Millet Meclisi'nden adanın Türk kesiminde bağımsız bir devlet ilan etme yetkisi vermesini isteyeceğini açıkladı.³²⁶ Bir kaç gün sonraki bir haberde ise Kıbrıs Türk Kurucu Meclisi, gerekirse adanın Türk kesiminin bağımsızlığını tek taraflı olarak ilan etmesi için Rauf Denktaş'ına yetki verildiği belirtilmekteydi. Bu yetki, Lefkoşa'nın Türk kesiminde düzenlenen kapalı toplantının ardından gelmişti. Fransız haber ajansının aktardığı bilgiye göre, Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etme yetkisi veren karar, muhalefet milletvekillerinin 32 kabul, 18 çekimser oy çokluğuyla alınmıştı.³²⁷

Türkiye'nin iyi niyetlerine, meseleyi barışçıl yollardan çözme isteğine rağmen bu tam olarak aynı karşılığı bulmuyordu. Hatta bu süreçte, Türkiye'nin iyi niyet göstergesi olarak Kıbrıs'tan 2.000 Türk askerini geri çekmeye ve ilk grubun Mersin limanına geri dönmesine karar verdi.³²⁸ Ancak 1976 yılında da çözüm olmadı. 20 Temmuz 1977'de Al-Thawra şu haberi paylaştı: Bülent Ecevit, Kıbrıs sorununun çözülmesi ve daha fazla zaman kaybedilmemesi çağrısında bulundu. Bu, Türk ordusunun Kıbrıs adasına çıkarmasının üçüncü yıldönümü münasebetiyle yaptığı konuşmada geldi. Ecevit çözümün özgürlük ve özyönetimden eşit olarak yararlanan iki kesim ile gerçekleşebileceğini söyledi.³²⁹

Al-Thawra gazetesinin 25 Ocak 1978 tarihli haberinde Türkiye'nin adanın geleceğine ilişkin iç müzakerelerin yeniden başlaması için uygun ortamı yaratmayı amaçlayan bir girişimle Kıbrıs adasından 500 asker çekeceğini duyurduğunu aktardı.

³²⁴ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.2264, 24 Şubat 1975.

³²⁵ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.2415, 21 Haziran 1975.

³²⁶ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.2443, 19 Eylül 1975.

³²⁷ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.2447, 24 Eylül 1975.

³²⁸ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.2296, 1 Şubat 1976.

³²⁹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.2753, 20 temmuz 1977.

Böylece 1974 yazındaki çıkarmalardan bu yana Kıbrıs adasından çekilen Türk kuvvetlerinin sayısı 14.200'e yükseldi. Kıbrıs'ta kalan Türk kuvvetlerinin sayısının yaklaşık 29 bin asker olduğu tahmin ediliyordu.³³⁰

Rumlar ise Türk planını reddediyor ancak Türkler iyi niyet göstergelerine devam ediyordu. El-Irak gazetesinin 9 Temmuz 1978'deki sayısında Türk Dışışleri Bakanlığı, Türk ordusunun iki tabur gücündeki 2.250 askeri daha Kıbrıs'tan çekeceğini duyurduğunu aktardı. Ankara'da yaptığı açıklamada, bununla birlikte 1974 olaylarından bu yana Kıbrıs'tan çekilen Türk askerlerinin sayısının (17.250) kişiye ulaştığını sözlerine ekledi.³³¹

1979 yılında Kıbrıs Dışışleri Bakanı Nikos Rolandis, hükümetinin Kıbrıs'ta iki toplum arasında federal bir devlet kurulmasına onay verdiğini duyururken Lefkoşa'da yayınlanan bir basın açıklamasında hükümetin bu konuyu Kıbrıs Türk toplumu ile tartışmaya hazır olduğunu söyledi.³³²

Irak gazetelerinin çeşitli ülkelerin haber ajanslarından ve kendi bilgilerinden derleyerek Kıbrıs meselesinde yoğun bir yayın faaliyetinde olduğu anlaşıyor. 1960 yılından itibaren pek çok haber paylaşılarak Irak kamuoyu bilgilendirilmişti. Bir kısmının aktarıldığı bu haberlere bakıldığında Irak basının konuya objektif olarak yaklaşmaya çalıştığı söylenebilir. Öte yandan Irak gazetelerinin Kıbrıs meselesiyle ilgili yayın politikasının Türk basınıyla da benzerlik taşıdığı belirtilmelidir. Türkiye'nin komşu ülkesi olarak bilgi kaynağının bir bölümünü Türk gazetelerinin oluşturması bunda etkilidir.

3.2. Irak Basınının Bakışından Türkiye'de Amerikan Karşıtlığı

1950'lerden itibaren giderek artan Türkiye- Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ilişkileri karşılıklı çıkarlar ekseninde şekillenen zaman zaman karmaşıklaşan bir seyre sahipti. Türkiye, ABD için Ortadoğu'da çok önemli bir ülke olarak kabul edildiğinden, dış ilişkilerinde önemli bir konuma sahipti. Bu da bazı Türk topraklarını talep eden Sovyet genişlemesinin engellenen yanı sıra Sovyetlerin

³³⁰ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.2914, 25 Ocak 1978.

³³¹ El-Irak Gazetesi, Bağdat, ss.722, 9 Temmuz 1978.

³³² El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.3673, 20 Ağustos 1979.

Boğaz ve Çanakkale bölgelerinde taviz arayışını baltalamak içindi. 1960'ların sonuna kadar Türkiye'nin dış politikasına yön veren ana unsurlardan biri, esas amacı Sovyetlere karşı bir savunma sistemi oluşturmak olan Batı'ya yönelik politikasının bir uzantısı olan Ortadoğu politikasıydı.³³³

Stratejik öneme sahip olan Türkiye, Varşova Paktı ülkelerinden ikisi olan Sovyetler Birliği ve Bulgaristan ile en uzun sınırları paylaşıyordu. Türkiye, Akdeniz'deki konumu nedeniyle, Amerikan çıkarlarının korunması için batıdan tam bir güvenlik duvarı işlevi görmekteydi. Türkiye siyasi istikrar adına çok partili sisteme de geçmişti. Türkiye, Amerikalı yetkilileri Türkiye'nin (Marshall Planı'ndan) yararlanacağına ikna etmek üzere ABD'ne bir grup komisyon üyesi gönderdi. Uzun müzakerelerden sonra ABD, Türkiye'ye 10 milyon dolar borç vermeyi kabul etti ve böylece Türkiye, çeşitli nedenlerle ABD'nin stratejik planına girmiş oldu.³³⁴

Türkiye, 1945-1948 döneminde 81 milyon ABD Doları, 1949-1952 döneminde ise Marshall Planı kapsamında 778 milyon ABD Doları tutarında ekonomik yardım almıştı. Bunun 500 milyon doları askeri yardımdı. Truman Doktrini, Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa'daki gücünü pekiştirme konumundaydı. Avrupa Ekonomik Kurtarma Programı'nın yayınlanmasının ardından Türkiye, ABD ile ekonomik işbirliği anlaşması imzaladı. Türkiye'nin Truman Doktrini'ne katılması, ABD dış politikasında yeni bir gelişmeydi.³³⁵

Ayrıca Türkiye'nin Atlantik İttifakı'na girmesine ilişkin anlaşmalar uyarınca Türkiye'ye özel bir askeri rol verilmiş ve NATO Konseyince 21 Eylül 1951'de kabul edilerek 8 Şubat 1952'de Türkiye'nin katılımı da onaylanmıştı. Türkiye'nin NATO'ya katılımına ilişkin protokol, İttifak Tüzüğü'nün 3. Maddesi uyarınca, Türkiye ile ABD arasında bir dizi ikili anlaşmanın akdedilmesi için uygulandı. Kısacası, Türk hükümeti ittifaka katılmasından ve ABD ile olan ilişkilerinden büyük fayda

³³³ Ahmed Nuri Al-Naimi, *Türkiye ve Hilfu Şemal'il Atlasi*, Al-Dar Al-Wataniyyah, Bağdat, 132-144.

³³⁴ Nebih Al-Isfahani, *Türkiye Beyne'l Metalib'il Vataniyye v'el Vaki'ud Duveli Uluslararası Siyaset Dergisi*, ss. 52, 1978, 97.

³³⁵ Richard Gremat Waln Libson, *Türkiye: Su'ubat ve Afak Dışışleri ve Milli Savunma Dairesi, Amerikan Kongresi Araştırmaları İdaresi, Arap Araştırmaları Kurumu, Stratejik Araştırmalar serisi*, Beyrut 1980, 17-18.

sağlamıştı. Ülkesine birçok ekonomik yardım alması dışında askeri silahlarının çoğunu ABD'den hibe veya uzun vadeli borçlar şeklinde almıştı.³³⁶

NATO ile imzalanan anlaşmalar ve ABD'nin talepkar tavrı, Türkiye'de bazı kesimlerin tepsine neden oluyordu. Irak basını da daha önceki başlıklarda olduğu gibi Türkiye ile ilgili her konuya önem vererek yayınlıyordu. Türkiye'nin Amerika ve NATO ile ilişkili haberleri de sıklıkla paylaşıldı. Burada da her haberden ziyade önemli ve Türkiye'nin önde olduğu haberleri ele almaya çalıştık. Bu haberler içerisinde ABD'nin Türkiye'de elde ettiği güçlü konum, üsler edinmesi Türkiye'deki bazı grupları rahatsız ettiği bilgileri yer alıyordu..

Mayıs 1960'da Bağdat merkezli yayın yapan bir gazete Türkiye sokaklarında NATO'nun varlığına ve toplantılarına karşı öğrenci ayaklanmalarından bahseden bir haber paylaştı. Buna göre asıl itici gücü sol hareketler oluşturmuştu.³³⁷ Bazı öğrenci grupları Amerikan askerlerinin ihlallerinden hoşnut değildi.

Türk halkının Amerika'ya karşı olan mesafesi giderek artarken Kıbrıs sorunu bunu körükledi. Milli Türk Talebe Birliği tarafından Ankara'da düzenlenen bir toplantıda konuşmacılardan biri, Türkiye'nin NATO'nun hizmetkarı olmadığını söylemesiyle diğer öğrenciler anti-Amerikan sloganlar atarak sokaklarda yürüdü. Kıbrıs'a silah gönderme çağrısı yapan ve "Kıbrıs Küba olmayacak" ve "özgürlük dolarla satın alınamaz" yazan pankartlar taşıyorlardı.³³⁸ Ankara'daki Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğrencileri de Dean Rusk'ın Ankara'ya gelişiyle Amerikan karşıtı gösteri düzenlemişti.³³⁹

Türk ordusu, Türkiye'nin güneyindeki Adana kentinde Amerikan askerlerinin sinemadan çıkarken bazı Türk kadınlarını taciz etmeye çalıştığı söylentisinin ardından şehirde yaşanan şiddetli Amerikan karşıtı gösterilerini de kontrol altına alıp güvenliği tesis edebilmişti. Polisler, bir bara sığındıkları sırada kendilerine saldırmaya çalışan göstericilerin elinden sekiz Amerikan askerinin kurtarılmasına

³³⁶ Sezai Orkunt, *El-Alakat'ul Askeriyyet'ul Emrikiyye-Et'Turkiyye*, Arap Araştırma ve Bilgi Merkezi, Bağdat, 1985, 213; Al-Naimi, *Turkiya ve Hilfu Şemal'il Atlasi*, 132, 144-158.

³³⁷ El-Zaman Gazetesi, Bağdat, ss.6828, 4 Mayıs 1960.

³³⁸ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.246, 2 Eylül 1964.

³³⁹ El-Beled Gazetesi, Bağdat, ss.579, 20 Nisan 1966.

yardım etmişti. Amerikan askerlerinin bardan kurtarılmasının ardından göstericiler, şehirdeki Amerikan Kızılhaç binasına yönelerek binayı yıkmıştı. Ardından Amerikan Konsoloslukuna gidip orayı taşıladıktan sonra sokaklarda yürüyerek yolda karşılaştıkları onlarca Amerikan yapımı ve diğer yabancı arabayı parçalamışlardı. Şehre çağrılan ordu güçleri alelacele mevzileri ele geçirerek göstericileri dağıtmış, 35'ini tutuklamıştı.³⁴⁰

İstanbul Taksim Meydanı'nda NATO karşıtı ifadeler yazıp NATO'yu temsil eden logoları yakmışlardı. İTÜ Öğrencileri Birliği Başkanı yaptığı konuşmada Amerika'nın Türkiye'nin çıkarlarıyla çelişen bir politikada olduğunu ve bu nedenle öğrencilerin ittifaka karşı olduklarını ifade etmişti. Öğrenciler İstanbul'daki ABD konsoloslukunun duvarlarına “yankee go home” / “Amerika ülkene git” sözlerini yazıyorlardı.³⁴¹

Şubat 1969'da ABD karşıtı gösterilerin olasılığı nedeniyle kamu binaları sıkı bir şekilde korunuyordu. Hükümetin yaptığı uyarılara rağmen öğrenciler ve özellikle sol çevreler arasında gergin bir hava hakimken 10 Şubat 1969 Pazartesi günü polisle öğrenciler arasında kanlı çatışmalar yaşanmıştı. Gösteriler, İstanbul Üniversitesi'nden bir öğrencinin ölümüyle sonuçlanmıştı.³⁴²

Irak basını, Amerika'ya karşı Türkiye'den yayılan nefret dalgasını pür dikkat takip ederek Irak kamuoyunu da bilgilendirmeye devam etmekteydi. Al-Thawra gazetesinin 23 Mayıs 1969 tarihli sayısında Amerikan üsleriyle işbirliği yapmayı reddeden Türk işçiler arasında Amerikan karşıtlığını gösteren bir haber vardı. Bu durum İstanbul, İskenderun, Ankara ve Adana olmak üzere birçok kente sıçramıştı. Batı Almanya'nın Frankfurt kentinde Amerikan ordusu tarafından yayınlanan bir gazetenin muhabiri, Türkiye'nin beş şehrindeki Amerikan üslerinde bulunan Amerikan askerlerinin ailelerinin, Türk işçilerinin bu üslerle işbirliği yapmayı reddetmesi nedeniyle gıda ve erzak sıkıntısı çektiğini söyledi. Muhabir, Amerikan askerlerinin Türk vatandaşları ile herhangi bir temastan kaçınmaları hususunda komutanlarından talimat aldıklarını söyledi. Ankara'da Amerikalıların oturduğu

³⁴⁰ El-Beled Gazetesi, Bağdat, ss.734, 24 Kasım 1966.

³⁴¹ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.140, 23 Mayıs 1967.

³⁴² El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.363, 11 Şubat 1969.

apartmanlara kimliği belirsiz kişilerce çok sayıda Molotof kokteyli atıldığı gibi çok sayıda Amerikan aracına da molotof kokteyli atılmıştı.³⁴³

1 Eylül 1970'de Türkiye'nin başkenti Ankara'da Amerikan askeri binalarından birinde patlayıcı bir düzenek infilak etti. Polis, binanın çevresinde birkaç başka düzenek daha buldu ve bunları etkisiz hale getirmeyi başardı.³⁴⁴ 16 Şubat 1971'de Ankara'da ABD'nin Laos'a askeri müdahalesine karşı yeniden gösteriler düzenlendi. Türkiye'deki Amerikan askerlerine sokağa çıkma yasağı getirilmesini ardından güvenlik güçleri Amerikan üslerinde sıkı güvenlik önlemleri aldı. ABD'li yetkililer, kaçırıldıktan 16 saat sonra serbest bırakılan Ankara'da ABD Hava Kuvvetleri'nde görevli bir astsubayın kaçırılmasının ardından bu kararı almıştı. ABD büyükelçiliği, İstanbul'daki ABD tesislerinde son zamanlarda meydana gelen patlamaların ardından Türk hükümetinden Amerikalıları ve mallarını korumak için özel güvenlik önlemleri alması talebinde bulundu..³⁴⁵

İki haftayı aşkın süredir devam eden şiddet olayları kapsamında İstanbul'un farklı bölgelerinde çok sayıda patlama meydana geldi. Şehirdeki Amerikan binalarına, İngiliz konsoloslukuna ve Amerikan-Türk ortak ticaret bankasına birkaç bomba atıldı. Polis bu eylemlerin Türkiye'deki Amerikan çıkarlarını ve tesislerini hedef alan şiddet dalgasının bir parçası olduğuna inanıyordu. Bir Türk sol grubunun üyeleri, Karadeniz'de Ünye NATO radar üssüne baskın düzenleyerek yedi kişiyi bağladılar, sonra da üç İngiliz sivili rehin aldılar. Bu, Türkiye'deki bir dizi adam kaçırmaya olayından sonra türünün ilk örneği idi. Türkiye Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, dört Amerikan askerini kaçırmaktan hüküm giyen üç öğrenciye verilen idam cezalarını onayladı. Gözlemciler, bu kaçırmaya olayının bu öğrencileri idamdan kurtarmak için son bir girişim olduğuna inanıyorlardı.³⁴⁶

4 Mayıs 1971'de Ankara'da Amerikalıların kaldığı binalarda da patlamalar oldu. Türk polisi, patlamaların, binanın bazı bölümlerini kimseye zarar vermeden yıktığını duyurdu. Son zamanlarda Türkiye'yi kasıp kavuran bir dizi kargaşanın,

³⁴³ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.288, 23 Mayıs 1969.

³⁴⁴ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss.528, 2 Eylül 1970.

³⁴⁵ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 664, 17 Şubat 1971; El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 9960, 17 Şubat 1971.

³⁴⁶ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.998, 1 Şubat 1971.

hükümeti 26 Nisan 1971'de ülkenin farklı yerlerinde ve büyük şehirlerde sıkıyönetim ilan etmeye zorladığını belirtmekte fayda var.³⁴⁷

Türkiye'deki Amerikan karşıtlığı dalgası, yeni Türkiye Dışışleri Bakanı Osman Olcay'ı Kuzey Atlantik Paktı Teşkilatı Genel Sekreter Yardımcısı olarak önceki görevinden istifa etmesi ve Türkiye Dışışleri Bakanlığı görevine başlaması münasebetiyle NATO Konseyi'nin özel toplantısında Brüksel'de konuşma yapmaya sevk etti. Associated Press, Amerikan askerlerinin kaldığı binalarda devam eden patlamalara ve Ankara'daki Amerikan Enformasyon Bürosu önünde göstericiler tarafından Amerikan bayrağının yakılmasına rağmen ülkedeki sol hareketleri kontrol etmek amacıyla Türkiye'nin çoğu bölgesinin sıkıyönetim altında olduğunu bildirdi. Ofis duvarlarına ABD Dışışleri Bakanı Henry Kissinger'in Merkezi Antlaşma Teşkilatı'nın yıllık dışışleri bakanları toplantısına katılmak üzere Türkiye'ye yaptığı ziyareti kınayan sloganlar yazdılar.³⁴⁸

Türk hükümeti siyasi amaçları olan tüm öğrenci organizasyonlarına yasak getirdi. Ankara'da yayınlanan yasaya göre, yasadışı derneklere üye olmaya üç yıla kadar hapis cezası öngörülüyordu. Yasanın gerekçesinde, 1968-1971 yılları arasında ülkeyi kasıp kavuran şiddetin temel nedeninin üniversitelerdeki öğrenci örgütleri olduğu belirtiliyordu.³⁴⁹

Ancak 1970'li yıllar Türkiye'deki sol örgütler tarafından Amerikan karşıtı hareketin devam ettiği bir dönemdi. 1978'de İzmir'de bir Amerikan kulübü ve bir Amerikan deposunda silahlı dört kişi bomba patlatarak oradaki tüfek ve teçhizata el koymuştu. Patlamalar maddi hasara yol açmıştı. Türkiye'nin başkenti Ankara'daki ABD Büyükelçiliği'nde patlama meydana geldi. Türk polisi tarafından yapılan açıklamaya göre patlayıcıyı yerleştiren kişilerin kimliğinin henüz bilinmediği, patlamanın herhangi bir can kaybına yol açmadığı belirtildi.³⁵⁰

³⁴⁷ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.1018, 16 Mart 1971; El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 726, 5 Mayıs 1971.

³⁴⁸ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.820, 5 Mayıs 1971.

³⁴⁹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.1315, 4 Aralık 1972.

³⁵⁰ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.3282, 1 Nisan 1979.

1979 tarih bir diğer habere göre Türk polis kaynakları, İstanbul'daki Amerikan ve Siyonist konsolosları kaçırmak için gizli bir örgüt tarafından hazırlanan bir plandan haberdar olduklarını söyleyerek, örgüt üyeleriyle polis arasında çatışma çıkmıştı İstanbul'da Türk polisinin militanlarla çatışması sırasında ABD konsolosu yaralanmıştı. İstanbul'daki Amerikalı bir sözcü, konsolosun evine dönerken yaralandığını söyledi.³⁵¹

3.3. Türk-Amerikan İlişkileri

Belirttiğimiz gibi 1960'lar Türkiye ile Amerika arasındaki ilişkilerin karmaşık olduğu yıllardı. Türkiye'de bazı grupların ABD'ye kuşkuyla yaklaştığı ve bu durumun Türk politikacıları zor durumda bıraktığı anlaşılmaktadır. Ancak Türkiye'nin Sovyet tehdidinden dolayı yakınlaştığı Amerika ile pek çok müzakere oluyordu. Bu yıllarda iki ülke arasında gerçekleşen görüşmelerde Türkiye, toprakları üzerinde tam egemenliğinin sağlanmasını temel olarak vurgulamak konusunda ısrarcıydı hem de Amerikan askeri yardımının Türkiye'ye sürekli akışının gerekliliğini belirtiyordu.³⁵²

1967-1968 yılları arasındaki müzakerelerin doğası, iki taraf arasındaki ikili ilişkilerin diğer yönlerinden tamamen ayrılmamıştı. ABD askeri dış yardımındaki keskin düşüş, ABD hükümetinin bu cesaret kırıcı gelişmeleri yeniden gözden geçirmesini umut eden Türklerin tutumlarını açıkça etkiledi. Bu nedenle, bu müzakereler sırasında Ankara, Washington'la Kongre'nin onayına ihtiyaç duyan yardımı yeniden başlatmaya yönelik basit vaatleri görüştü.³⁵³

2 Nisan 1967 Pazar günü, Türkiye Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay New York'a giderek Başkan Johnson ile iki ülke arasındaki ikili anlaşmayı ve ABD'nin Türkiye'ye ekonomik yardımını görüşeceği on iki günlük resmi ABD ziyaretine başladı. Sunay, Başkan Johnson ile görüşmelerini tamamlayarak samimi bir görüşme olarak nitelendirdiği bu görüşmenin tam bir görüş birliği ile sonuçlandığını belirtti.³⁵⁴

³⁵¹ El-Irak Gazetesi, Bağdat, ss. 975, 14 Mayıs 1979.

³⁵² El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss. 457, 27 Kasım 1965.

³⁵³ Al-Isfahani, Turkiya Beyne'l Metalib'il Vataniyye v'el Vaki'id Duveli, 103.

³⁵⁴ El-Beled Gazetesi, Bağdat, ss. 867, 8 Nisan 1967.

Sunay'ın Amerika ziyareti, ABD'nin Türkiye'ye Sovyet baskısına dayanmasına yardım ettiği Truman Doktrini'nin doğumunun 20. yıldönümündeydi. Ziyareti de uygun bir zamanda geldi çünkü son yıllarda yaşananlar, iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştirmişti. Türkiye ile orada konuşlanmış 20.000'den fazla Amerikan askeri arasındaki ilişkileri düzenleyen anlaşmaların gözden geçirilmesi, sürtüşmeyi azaltacaktı. Sunay'ın ziyareti, Soğuk Savaş'ın en karanlık günlerinde Türk-Amerikan ilişkilerine yeniden sıcaklık kazandırabilirdi. Washington'daki Türk büyükelçiliği, bir Amerikan gazetesinin ABD Başkanı ve Türkiye Cumhurbaşkanı'nın Vietnam'a asker gönderme konusunda anlaştıkları yönündeki haberini yalanladı. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın haberler hakkında sessiz kalmasına rağmen, bunu tamamen mantıksız olarak nitelendiren Sunay, Vietnam'daki mevcut durumdan duyduğu endişeyi dile getirerek Vietnam'daki savaşın bir an önce sona ermesini umduğunu söyledi.³⁵⁵

Bununla birlikte, iki taraf arasındaki müzakereler 1969 ortasına kadar devam etti. Temmuz 1969'da, aralarında (Karşılıklı Savunma İşbirliği Anlaşması) adı verilen, ABD'nin Türkiye'de askeri üsler kurduğu ikili bir anlaşma imzalandı.³⁵⁶ Amerikan büyükelçisi Handley'nin 1 Temmuz 1969'da Ankara'ya gelişinden sonra 3 Temmuz 1969'da imzalanan Karşılıklı Savunma İşbirliği Anlaşması, ABD'ye yönelik eleştirileri kısmen azalttı, ancak tamamen durdurmadi. ABD ile yapılan savunma anlaşmalarına yönelik bu eleştiriler, Süleyman Demirel hükümeti tarafından metinlerin kamuoyuna açıklanmadığı üzerinden yürüyordu. Cumhuriyet Halk Partisi, içeriğinin gizli olmasının şüphe uyandırdığını iddia ederek meclisteki temsilciliğiyle bu anlaşmanın detaylarını görüşmek üzere resmi bir toplantı yapılmasını talep etti. Muhalefet partilerinin geri kalanı da anlaşmanın içeriğini görüşmek üzere bir meclis toplantısı yapılmasını talep etti. Türkiye İşçi Partisi sert bir tavır ile düzenlemelerin meclis tarafından onaylanmadıkça tamamen hükümsüz olduğunu söyledi. Ancak partilerin 1969 seçimleriyle meşgul olmaları, ana partilerin bu dönemde seçim kampanyalarında dış politikaya fazla önem vermemesine neden olmuş, bunun yerine meclis onayı meselesi Ekim 1969 seçimlerinin sonuna kadar dondurulmuştu. Ocak 1970'de, seçimleri kazanan Süleyman Demirel, anlaşmanın sadeleştirilmiş bir

³⁵⁵ El-Beled Gazetesi, Bağdat, ss.882, 26 Nisan 1967.

³⁵⁶ Al-Naimi, *El-Alakat'ut Turkiyye-El-Emrikiyye*, 237-245.

sunumunu kapalı bir oturumda Meclis'e sunmuş, ardından bu konuya ayrılmış uzun bir basın toplantısı düzenlemişti.³⁵⁷

Amerikalılar, Türkiye'deki stratejik çıkarlarını istikrara kavuşturmaya odaklanırken anlaşma sonrası ABD, Türk topraklarında Sovyetleri izlemek için en gelişmiş elektronik teçhizatla donattığı yaklaşık 26 askeri üs kurdu. Bu üsleri zırh, uçak ve çeşitli silah türleri de dahil olmak üzere bir askeri teçhizatla donattı.³⁵⁸ Ancak, bu ilişkilerin gelişmesine rağmen, iki ülke arasındaki ilişkilerde kısa sürede kriz yaygınlaştı. Bunun nedeni, Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgal etmesi ve Türk hükümetini 1969'da imzalanan ortak savunma anlaşmasını iptal etmeye iten ABD'nin Türkiye'ye silah ihracatına ambargo koymasıydı.³⁵⁹

Amerika Türkiye'ye savaş uçakları, devriye botları ve daha farklı silahlar tedarik etmişti. Sovyet tehdidine karşı Türkiye'yi güçlendirmek amaçlanıyordu. Al-Thawra gazetesinin 25 Ekim 1970 tarihli sayısında ABD'nin Türk Donanması'nın İstanbul'daki karargahında düzenlenen törenle iki muhrip ve bir denizaltıyı Türk filosuna teslim ettiğinden bahsediyordu.³⁶⁰ Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nden silahlı kuvvetlerine modern silahlar sağlama programının bir parçası olarak 100 F-100 savaş uçağı ve yaklaşık dört yüz M-48 tankı aldı. Bu, 3 Aralık'ta bir Türk hükümeti kaynağı tarafından Ankara'da duyuruldu.³⁶¹

Bu ve diğer yardımların tamamen Türkiye'nin çıkarı için yapıldığını söylemek zor. ABD'nin Türkiye'nin menfaatine adım atmadığı, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nda sergilediği tavırdan da anlaşılır. Türkiye'ye uygulanan ambargo ülkeyi hissedilir ölçüde etkilemişti. Ekonomik kriz Türkiye'yi farklı yönelimlere sevk etti. Artan mali sıkıntılar, IMF'ye acil kredi sağlanması konusunda onunla müzakere etmek üzere Uluslararası Para Fonu'na dönmesine neden oldu.³⁶²

³⁵⁷ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 41, 2 Ekim 1968.

³⁵⁸ Gremat, *Turkiya Su'ubat ve Afak*, 33.

³⁵⁹ Al-Isfahani, *Turkiya Beyne'l Metalib'il Vataniyye v'el Vaki'id Duveli*, 100.

³⁶⁰ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 663, 25 Ekim 1970.

³⁶¹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.1315, 4 Aralık 1972.

³⁶² Al-Naimi, *Turkiya ve Hilfu Şemal'il Atlasi*, 280.

Bununla birlikte ABD, askeri yardımlarını açıkça baskı aracı olarak kullanıyordu. Bağdat merkezli Cumhuriyet gazetesinde ABD ambargosunun Türkiye'yi ulusal bir askeri sanayi kurması için teşvik ettiğini belirtiyordu. Gerçekten de daha sonra kara kuvvetlerini gerekli teçhizatla donatmak için özel askeri fabrikalar ve Hava Kuvvetleri için bakım üsleri kurabildi. Sınırlı da olsa ambargo dönemi ve sonrasında Türkiye'nin milli askeri sanayisini kurma ve geliştirme çabaları arttı.³⁶³

3.4. ABD Ambargosu, Nato ve Sovyetler Birliği ile İlişkiler

Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin seyri doğal olarak karşılıklı çıkarlara göre şekillenmişti. Bunun en önde gelen nedenini Sovyetler Birliği'nin tehdidi oluşturuyordu. İki ülke arasındaki anlaşmazlığın kökleri Osmanlı İmparatorluğu ile Çarlık Rusyası arasındaki çatışma günlerine kadar uzanıyordu çünkü Çarlık Rusyası sıcak denizlere inmeye çalışıyordu. Bunu da Türk boğazlarını kontrol ederek yapmak istiyordu. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Çarlık Rusya'sının yıkılması, ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Sovyetler Birliği'nin kurulması iki taraf arasındaki ilişkilerin güçlenmesine büyük katkı sağladı. Bu ilişkiler, Sovyet liderlerinin savaşın bitiminden kısa bir süre sonra Türkiye'ye karşı yeni bir politika benimsedikleri II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesine kadar normal biçiminde devam etti. Belki de Sovyetler Birliği'ni endişelendiren husus, Türkiye'nin boğazları kontrol etmesiydi çünkü Türkiye tarafsız olmayan bir ülkeydi.³⁶⁴

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD giderek güçlendi. Bu gelişmenin bir sonucu olarak Batı bloğunun liderliği Londra'dan Washington'a taşındı. Bu gelişmelerin ortasında Türkiye Cumhuriyeti, kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün yolunu izlemeye devam etti. Batı, Atatürk'ün Türkiye'yi Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası olarak gören dış politika teorisini tercüme etmeye çalıştı. Savaşın sonunda uluslararası ilişkilerde hüküm süren şartlar ve koşullar sonucunda Türkiye, komşu Balkan ülkelerinden kendisine yayılan komünist dalgadan çekinmeye başladı. Bu

³⁶³ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.2146, 9 Ekim 1974.

³⁶⁴ Philip Newman, *A Short History of Cyprus*, Printig Press Limited, London 1965. 17-21.

nedenle Türkiye, ulusal güvenliğini ve toprak egemenliğini savunmak için en iyi garantiyi ABD’de bulmuştu.³⁶⁵

1950’de Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat Parti’nin iktidara gelmesinden sonra Türkiye’nin 1950-1953 yılları arasında Kore Savaşı’na ABD ile birlikte Amerikan General Mark Arthur komutasındaki 4500 askerle katılmasıyla ABD ve Batılı ülkelerle eskisinden daha fazla işbirliği oluştu. Bu pozisyona cevaben Türkiye, Batı’nın onayını kazandı ve bu da 18 Şubat 1952’de Türkiye’nin NATO’ya girişine yol açtı.³⁶⁶

1953’te Joseph Stalin’in ölümüyle Türk-Sovyet ilişkileri bir nebze normale dönmeye başladı. Aynı yıl Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Malenkov Kars ve Ardahan üzerindeki iddiasından vazgeçtiğini resmen açıkladı. Ancak Türkler bunu Sovyetlerin duygu değişimine ve barış içinde bir arada yaşama yönelimine değil, kararlı direnişlerinin ve Batı ile ilişkilerinin güçlenmesine bağladılar. Bu nedenle, Türk-Sovyet ilişkilerinde bir gerilemeye yol açan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü başta olmak üzere Batı ile işbirliğine ve ittifaklarına sürdürmeye devam ettiler.³⁶⁷

Bu yüzden de Türkiye’nin Sovyetler Birliğine kuşkulu tavrı sürdü. Ancak Türkiye-ABD ilişkilerinin kötüye gittiği zamanlarda ise Türk-Sovyet ilişkilerinde zaman zaman canlanmalar oluyordu. Kıbrıs meselesi de bunlardan biriydi. Nitekim bir çalışmada Türk-Sovyet ilişkilerinde uzun yıllar Stalinist politika altında yaşanan gerilimlerden sonra, 1964-1979 yıllarında Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye desteğiyle bazı dönemlerde Türkiye’nin Batı ile ilişkilerinin bozulmasının bir yansıması olarak ortaya çıkan bir miktar iyileşmeye sahne olduğu belirtiliyordu.³⁶⁸

Stalin’in ölümünden sonraki Sovyet hükümetlerin ve Türkiye’de birbirini takip eden hükümetlerin, iki komşu ülke arasındaki ilişkileri iki halk yararına geliştirmek ve iyileştirmek için büyük çaba sarf ettikleri dikkat çekicidir. Sovyetler

³⁶⁵ Al-Naimi, *Türkiye ve Hilfu Şemal’il Atlasi*, 81.

³⁶⁶ Al-Naimi, *Türkiye ve Hilfu Şemal’il Atlasi*, 90.

³⁶⁷ İbrahim Halil Ahmed, *İran ve Türkiye Diraset Fi Tarih el-Hadis ve el-Muasır*, Musul Üniversitesi 1992, 312.

³⁶⁸ Halil İbrahim Mahmut Al-Nasiri, *Siyaset’ul Hariciyyet’ut Turkiyye İzae’s Şark’il Evsat*, Siyasal Bilimde Doktora tezi, Bağdat Üniversitesi 1995, 25-35.

Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkileri iyileştirmeye çalışan, Suat Hayri Ürgüplü Başbakan iken Moskova'yı ziyaret ederek Kremlin liderleriyle temasa geçti. Ardından siyasi, ekonomik ve kültürel heyetlerin Moskova ile Ankara arasında karşılıklı ziyaretleri sonucunda birçok alanı kapsayan anlaşmalar imzalandı. Bunların en önemlisi Türkiye'deki bazı büyük inşaat ve endüstriyel kalkınma projelerine Sovyetler Birliği'nin katkısı oldu. Ürgüplü'nün yaklaşık iki yıl önce Moskova'ya yaptığı ziyarete cevaben, Kasım 1966'da Sovyet Başbakanı Ankara ziyareti ile karşılık verdi.³⁶⁹

Türk-Sovyet ilişkileri biraz da Türkiye-ABD ilişkilerinin seyrine göre değişiyordu. Özellikle Kıbrıs meselesinden ötürü ABD'nin Türkiye'ye yönelik ambargosu Türkiye dışında Nato'yu da etkilemişti. Türkiye'nin ABD'nin ambargo kararına resmi düzeyde tepkisine gelince, Türk hükümeti silah ambargosunu Kıbrıs sorununa bağlanmasını baştan reddetti. 5 Şubat 1975 Çarşamba günü, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kongre'nin çıkardığı yasağı görüşmek üzere karar çıkar çıkmaz olağanüstü toplandı. Bu arada Türkiye Başbakanı Sadi Irmak, yasağın Türkiye ile ABD arasındaki ikili ilişkilere zarar vereceği konusunda uyardı.³⁷⁰

Türkiye, ABD'ye ambargoyu kaldırması için baskı yapmak için üsler konusunu gündeme getirdi. Türk topraklarındaki ABD tesislerini kapatmaya ve General James Galloway liderliğindeki 7.000 ABD askerini içeren askeri yardım misyonunu sınır dışı etmeye karar verdiğini bildirdi. Bir başka haberde Türkiye, ABD'nin kendisine askeri yardımı durdurma kararını uygulaması halinde NATO ile olan ilişkisini yeniden gözden geçireceği belirtildi. Ankara'dan gelen haberler, Türkiye'nin, ABD hükümetinin söz konusu kararı uygulaması halinde ittifakta kalamayacağına dair ittifaktaki müttefiklerini bilgilendirme niyetinde olduğunu belirtmekteydi. Washington'da ise, ABD Dışışleri Bakanı Henry Kissinger, 5 Şubat 1975 Pazartesi gününden itibaren, Türkiye'ye askeri yardımın durdurulacağı bilgisini doğruladı.³⁷¹

³⁶⁹ El-Beled Gazetesi, Bağdat, ss. 684, 26 Ağustos 1966.

³⁷⁰ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss.2154, 12 Aralık 1974.

³⁷¹ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss.1830, 5 Şubat 1975.

Bu olaylar yaşanırken NATO ülkeleri ittifakın güney kanadının geleceği hakkında artan endişelerini dile getirdiler. NATO çevreleri, Yunanistan'ın ittifakın askeri kanadından çekilmesinin Türkiye'yi doğu Akdeniz'de ittifakın direği olarak yalnız bıraktığına dikkat çekti. Haberde, Türk hükümetinin Türkiye'nin Yunanistan örneğini izlemeyeceğini belirten açıklamasını Atlantik çevreleri memnuniyetle karşılarsa da Türkiye'deki ABD üsleri konusunda anlaşmazlıkların çıkabileceğine dair korkuları olduğu belirtiliyordu.³⁷² Türkiye Başbakanı Sadi Irmak, ABD'nin ülkesine askeri yardımını durdurma kararının ardından Türkiye'nin NATO'ya olan taahhütlerini yeniden gözden geçireceğini açıkladı.³⁷³

Hükümet, Türkiye'deki en önemli Amerikan üslerinden biri olan bir radar üssünün kontrolünü ele geçirme kararını 26 Temmuz 1975'te yürürlüğe koyarak Karşılıklı Savunma Antlaşması'nı iptal etme kararının uygulanmasına dair ilk adım olarak üsse Türk bayrağı çekti. Türk kuvvetleri, Marmara Denizi'nde bulunan gözlem üssüne de Türk bayrağı çekti. Radar üssü, son derece gelişmiş elektronik ekipman kullanarak Sovyetler Birliği'ndeki askeri hareketleri ve iletişimi yakalayan üç ABD üssünden biriydi. Türk ordusundaki üst düzey subaylara, yönetimi derhal devralmaları için Türkiye'deki 24 ABD üssüne gitmeleri yönünde emir verilmişti. Bilindiği gibi bu üsler, 1969'da Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye arasındaki askeri anlaşmalar kapsamında kurulmuştu. Türkiye, Amerika'nın kendisine silah satışını yasaklama kararından sonra bu anlaşmaları geçersiz saymıştı.

NATO kaynakları ise Türkiye'nin kararının üye devletlere vereceği zararı itiraf ederek Türk kararının ittifakın askeri üslerini içermemesine rağmen bu üslerin askeri faaliyetlerinin büyük çoğunluğu Türkiye'deki Amerikan üslerinde gerçekleşmekte olup Amerikan askerleri tarafından yürütülmekte olduğunu da ekledi. Amerikan tesisleri ile NATO tesislerini tamamen ayırt etmenin zor olduğunu, ABD'nin en büyük hava üslerinden birisinin, NATO ve ABD için ikili bir rol oynadığını ve Türkiye'nin kararının, özellikle Yunanistan'ın ittifaktan çekilmesinin ardından NATO'nun güney kanadını kaçınılmaz olarak zayıflatacağını da belirtti.³⁷⁴

³⁷² El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.2250, 7 Şubat 1975.

³⁷³ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.2256, 14 Şubat 1975.

³⁷⁴ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 2136, 27 Nisan 1975.

Türk hükümeti, Türkiye'deki tüm Amerikan üslerini Türk savunma tesislerine dönüştürmek ve ABD'ye Türk taleplerine yanıt vermesi için daha fazla baskı uygulamak amacıyla ABD'ye bir anlaşma taslağı sundu. Türkiye Dışışleri Bakanı Çağlıyangil, Türk topraklarındaki ABD üslerinin Türk milli idaresine devredileceğini duyurdu. Gazetecilere yaptığı açıklamada, ABD'nin kendisine silah sevkiyatına uyguladığı ambargoyu kaldırmadığı sürece Türkiye'nin konuyu yeniden gözden geçirmeyeceğini belirtti.³⁷⁵

Brüksel'de NATO Konseyi, Türkiye'nin aldığı önlemleri ve bunların yansımalarını görüşmek üzere acil bir toplantı yaptı. Büyükelçilik düzeyinde gerçekleştirilen toplantıya ABD ve Türkiye büyükelçileri de dahil olmak üzere tüm NATO büyükelçileri katıldı. Oturumdan ani bir karar çıkmadı. Türkiye, söz konusu kararını netleştirmek için bu oturumu talep etmişti.³⁷⁶

Türkiye'nin NATO Antlaşması'na sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve ABD ile herhangi bir yeni ikili anlaşmanın bu antlaşma çerçevesinde olacağını teyit eden Dışışleri Bakanı İhsan Sabri Çağlıyangil, NATO Antlaşması'na bağlı olduklarını vurguladı ve bu antlaşmanın etkin bir ortak savunmanın sağlanmasında önemli ve vazgeçilmez bir unsur olduğuna inandıklarını söyledi.³⁷⁷

Türkiye'nin Amerikan askeri üslerinin faaliyetlerini dondurmaya yönelik eylem ve açıklamaları hakkında ABD Savunma Bakanı James Schlesinger, bir basın toplantısında Bu kararın NATO için olumsuz sonuçlarının olacağını kabul etti.³⁷⁸

Brüksel'de bazı kaynaklar, genelkurmay başkanlarının görüşmesinin ardından Türk hükümetinin kararına ilişkin gizli bir belge bildirdi. Genelkurmay başkanları belgelerinde Türk kararının müttefiklerin savunma yeteneklerini zayıflattığını, Türkiye'deki Amerikan gözetleme merkezlerinin kapatılmasının, ittifakı, Sovyetler Birliği hakkında bilgi almaktan mahrum ettiğini ve ittifakın askeri faaliyetlerini sınırladığını belirttiler. Bunun önüne geçmek için ABD Başkanı Gerald Ford, Beyaz Saray'da NATO Genel Sekreteri Joseph Loones ile bir araya geldi. Beyaz Saray

³⁷⁵ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss. 2256, 18 Haziran 1975.

³⁷⁶ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.2140, 31 Temmuz 1975.

³⁷⁷ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss.2257, 19 Haziran 1975.

³⁷⁸ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.2400, 1 Ağustos 1975.

kaynakları, toplantının ABD'nin Türkiye'deki askeri üslerdeki askeri faaliyetlerini durdurma konusunu tartışmaya ayrıldığını söylediler.³⁷⁹

NATO Konseyi, ABD Kongresi'ne Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunun kaldırılması çağrısında bulundu.³⁸⁰ 1976 yılında görüşmeler sürdürüldü. NATO, Türkiye ve ABD'yi yakınlaştırmada rol oynarken, NATO Askeri Komitesi Başkanı Amiral Tokavel Marin, Türk yetkililerle ittifakla ilgili konularda görüşmek üzere Türkiye'ye gitti.³⁸¹

Türkiye Başbakanı Demirel, Adalet Partisi'nin kongresinde yaptığı konuşmada, ABD-Türkiye ilişkilerinin ciddi bir kriz döneminden geçtiğini ve yeni krizleri kaldıramayacak hale geldiğini söyledi. İki ülkenin Mart 1976'da Türkiye'nin topraklarındaki 26 ABD askeri üssünü yeniden açma onayı karşılığında bir milyar dolarlık askeri yardım alacağı bir anlaşma imzaladığını belirtmekte fayda var.³⁸²

ABD Dışişleri Bakanlığı, ABD Kongresi'nden ABD ile Türkiye arasındaki savunma anlaşmasının onaylanmasının ertelenmesini istediğini açıkladı. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Bay Fred Brown, eski ABD Başkanı Ford'un bu anlaşmayı yeni hükümete danışmadan Kongre'ye sunduğunu söyledi. ABD ve Türk hükümetleri arasında, Türk hükümetinin Türkiye'deki Amerikan üslerini yeniden açması karşılığında ABD'nin önümüzdeki dört yıl boyunca Türkiye'ye askeri yardımda bulunacağı bir milyar dolarlık bu anlaşmaya geçen Mart ayında ulaşılmıştı.³⁸³

Türkiye Başbakanı Demirel, ABD'nin askeri ihtiyaçlarına uyguladığı askeri ambargonun kaldırılmaması durumunda ülkesinin NATO içindeki faaliyetlerinin hacmini azaltmak zorunda kalacağını açıkladı.³⁸⁴ Türk Ordusu Genelkurmay Başkanı Korgeneral Semih Sancar, Türkiye'deki ABD askeri üslerinin Türk ambargosuna rağmen faaliyetlerine devam ettiği yönündeki haberleri yalanladı. Ankara'da Genelkurmay Başkanı tarafından yapılan açıklamada bu haberlerin doğru olmadığını

³⁷⁹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.2178, 12 Eylül 1975.

³⁸⁰ El-Attaakhi Gazetesi, Bağdat, ss.2023, 27 Eylül 1975.

³⁸¹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss. 2516, 17 Ekim 1976.

³⁸² El-Irak Gazetesi, Bağdat, ss.205, 23 Kasım 1976.

³⁸³ El-Irak Gazetesi, Bağdat, ss.278, 23 Ocak 1977.

³⁸⁴ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.2695, 13 Mayıs 1977.

belirtip ABD üslerinin hala kapalı olduğunu sözlerine ekledi. Türk hükümeti, ABD Kongresi'nin ABD silahlarının Türkiye'ye satışına ambargo koymasının ardından bu üslerin çalışmalarının askıya alınmasını emretmişti.³⁸⁵

1976 yılının Temmuz ayı sonlarında Başkan Ford, Türkiye'ye acil askeri yardım sağlanmasının gerekliliği konusunda Kongre'ye yazılı bir talepte bulundu.³⁸⁶ Başkan Ford'un talebi Kongre'ye onay için sunuldu ve Kongre, ilgili komitelerden Türkiye'ye silah satışına ilişkin eski dosyaları hazırlamalarını istedi. Bunları derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde inceleyerek F-4 uçakların satışı ve Türkiye'ye nasıl satılacağı konusu üzerinde durulmuştu. Kongre, aynı silahları, uçakları ve askeri teçhizatı Yunanistan'a bir Amerikan hediyesi olarak verilmesini kabul etmesi karşılığında Türkiye'ye satılacak eşyaların listesini onayladı.³⁸⁷

1977 yılında, dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter, yasağa rağmen havadan havaya ve tanksavar füzeleri de dahil olmak üzere çeşitli ABD silahlarını Türkiye'ye satma kararı aldı.³⁸⁸ Ankara Radyosu, Washington'da Türkiye ile ABD arasında bir anlaşmanın imzalandığını ve buna göre ABD'nin Türkiye'ye askeri teçhizat satışı için 55 milyon dolarlık bir kredi sağlayacağını bildirdi. Türkiye'nin bu yılın başlarında ABD'nin 1977 yılı askeri yardımını çerçevesinde 125 milyon dolarlık bir kredi almış olduğunu da belirtti.³⁸⁹

1977'de bir nebze iyileşme emaresi gösteren Türk-ABD ilişkilerinde 1978 yılı da önemliydi. Türk hükümeti, kendisine uygulanan haksız yaklaşımı ortadan kaldırmak için aktif bir dış politika uyguluyordu. Nitekim ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı askeri ambargonun kaldırılmaması durumunda Brüksel'de yapılacak olağan NATO toplantısını boykot etme kararı aldı.³⁹⁰

Türkiye Başbakanı Ecevit, TBMM'de yaptığı konuşmada NATO'yu eleştirdi. Ülkesinin bu örgüte güven duymadığını, Türkiye'nin ABD ve NATO ile

³⁸⁵ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.2729, 22 Haziran 1977.

³⁸⁶ Orkunt, *El-Alakat'ul Askeriyyet'ul Emrikiyye-Et'Turkiyye*, 138.

³⁸⁷ Orkunt, a.g.e., 146.

³⁸⁸ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.2781, 22 Ağustos 1977.

³⁸⁹ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.2809, 25 Eylül 1977.

³⁹⁰ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.1398, 21 Ocak 1978.

ilişkilerinin son yıllarda kötüleştiğine dikkat çekti.³⁹¹ Carter'ın yönetimi Türkiye'ye yönelik politikasında, aralarındaki çözülmemiş sorunları çözmeye hazırlık olarak iki taraf arasındaki güveni yeniden tesis etmeye yönelik bir dizi adım attı. ABD Dışişleri Bakanlığı, 8 Mayıs 1978'de Başkan Carter'ın ABD Kongresi'ne Türkiye'ye uygulanan ambargonun tamamen kaldırılması için bir talepte bulunduğunu duyurdu.³⁹²

1978 tarihli Uluslararası Güvenlik Yardımı Yasası'nın değiştirilmesi için onay içeren bu talep, Başkan Carter'a Türkiye'ye ambargo koyan yasama kararını bozma yetkisini ve Kongre'nin 225 milyon dolarlık bir askeri yardım anlaşmasını onaylayarak Türkiye'ye gerekli sigorta ve yardımı vermeyi kabul etmesi zorunluluğu verecekti. Söz konusu desteğin ABD mali yılının başlangıcı olan Eylül 1978'den itibaren başlayacağını da sözlerine ekledi.³⁹³

Türkiye'nin Kongre kararıyla ilgili resmi tutumu üzerine, Türkiye Başbakanı Ecevit, ABD'nin Türkiye'ye üç yıldan beri uyguladığı ambargoyu kaldırmaması halinde Türkiye'nin NATO'ya katkısını azaltacağını bir kere daha duyurdu. Almanya'nın başkenti Bonn'da düzenlediği basın toplantısında, ABD Kongresi'nin uyguladığı ambargodan Türk ekonomisinin ve savunmasının büyük ölçüde etkilendiğini söyledi. Ecevit, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün Avrupalı üyelerine, ABD'nin uygulanan ambargoyu kaldırmaması halinde Türkiye'ye silah sağlama çağrısında bulundu.³⁹⁴

ABD Savunma Bakanı Harold Brown, Chicago'da yerel bir konseyde yaptığı konuşmada, Türkiye'nin NATO için büyük önem taşıdığını ve Türk hükümetinin NATO'dan çekilme kararının ittifak için ciddi sonuçları olabileceğini söyledi. Öte yandan, Türkiye Başbakanı Ecevit, Türkiye'ye silah ihracatına uygulanan

³⁹¹ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.3228, 25 Mart 1978.

³⁹² El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.2968, 30 Mart 1978.

³⁹³ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.3237, 5 Nisan 1978; El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.2975, 7 Nisan 1978.

³⁹⁴ El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.3273, 18 Mayıs 1978.

ambargonun kaldırılması konusunu görüşmek üzere Washington'da ABD Senatosu üyeleriyle bir araya geldi.³⁹⁵

ABD Senatosu, ABD'nin Türkiye'ye yönelik silah ambargosunu kaldırmayı 42'ye karşı 57 oyla kabul etti. Ancak Senato, gelecekte Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'a yapılacak herhangi bir ABD yardımını Kıbrıs müzakerelerinin gelişimine bağladı. Öte yandan Türk hükümetindeki yetkililer sessiz kalarak ABD Senatosu'nun ABD silahlarının Türkiye'ye sevkiyatına devam etme kararını onaylamasının ardından, Milli Güvenlik Kurulu'nun toplantısını gerçekleştirmesine kadar herhangi bir yorumda bulunmadılar.³⁹⁶

Milli Güvenlik Kurulu, Bülent Ecevit başkanlığında olağanüstü toplandı. Çok sayıda bakan, ordu komutanları ve istihbarat başkanının katıldığı toplantıda, ABD Senatosu tarafından alınan şartlı ABD silah ambargosunun kaldırılması kararı ele alındı. Aynı düzeyde, Türk gazeteleri de ABD'nin Türkiye'ye silah satışı ambargosunun kaldırılmasına ilişkin şartlarını eleştirdi.³⁹⁷

Genelkurmay Başkanı ve Türk Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'ye uygulanan ambargonun kaldırılması kararının ardından Türkiye'deki ABD üslerinin yeniden etkinleştirilebileceği koşulları incelemeye başladı. Türk yetkililer, tüm ABD üslerinin Türkiye'de faaliyet göstermesine hemen izin verilmesinin beklenmediğini söyleyerek birkaç hafta içinde bu üslerin çalışmalarının yeniden başlamasının hangi koşullar altında belirleneceği konusunda iki taraf arasında görüşmeler başlayacak dedi.³⁹⁸

TBMM Başkanı Cahit Karakaş, 19 Eylül 1978'de meclis üyelerini, Türkiye'deki ABD üslerinin yeniden açılması konusunu görüşmek üzere olağanüstü bir toplantı yapmaya çağırdı. Pentagon kaynakları, Türk hükümetinin, ABD'nin 1975'te kapatılan dört askeri üssü elektronik gözetim için yeniden açmasını kabul

³⁹⁵ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.3028, 8 Haziran 1978; El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.3290, 7 Haziran 1978.

³⁹⁶ El-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.3071, 27 Temmuz 1978; El-Irak Gazetesi, Bağdat, ss.742, 3 Ağustos 1978.

³⁹⁷ El-Al-Savra Gazetesi, Bağdat, ss.3072, 28 Temmuz 1978.

³⁹⁸ El-Irak Gazetesi, Bağdat, ss.743, 5 Ağustos 1978.

ettiğini söyledi.³⁹⁹ Türkiye'deki 6 ABD üssünden 4'ü bir yıl süreyle faaliyetlerine kaldığı yerden devam etmeye başladı. Bu karar, ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosunun kaldırılmasının ardından Türk Bakanlar Kurulu'nun bu konuda aldığı kararın uygulanmasıyla alınmıştı.⁴⁰⁰

Genel olarak Irak basını üzerinden aktarılan bu bilgiler 1960'lar ve 1970'lerde ABD ile Türkiye ilişkilerinin karmaşık bir seyir izlediğini açıkça göstermektedir. Karşılıklı çıkarlar eksenin gelişen iki ülke ilişkilerinin dönüm noktalarından biri ise 1974 tarihli Kıbrıs Barış Harekatı olmuştur. ABD'nin Türkiye'ye ambargo uygulaması ve Türkiye'nin karşılık vermesi bir zaman iki ülke ilişkilerinin kötüleşmesini sağladı. Tabiidir ki bundan Nato'da etkilenmişti. Türkiye'nin komşusu olan Irak ve Irak basını, buraya kadar aktarılan haberlerden görüldüğü gibi konuya önem vermiş ve çeşitli gazeteler aracılığıyla kendi kamuoyunu bilgilendirmişti.

³⁹⁹ El-Irak Gazetesi, Bağdat, ss.766, 30 Ağustos 1978.

⁴⁰⁰ El-Irak Gazetesi, Bağdat, ss.8032, 16 Ekim 1978.

SONUÇ

1960-1980 yıllarını kapsayan dönemde Irak basınında Türkiye ile ilgili haberlerin yoğunlukla yer aldığı görülmüştür. Irak basını üzerinden bakarak söyleyecek olursak iki ülke arasındaki ilişkilere, bölgesel ve uluslararası değişimlere göre kriz ve yumuşama dönemleri hakim olmuştur. Araştırmanın odaklandığı dönemde Türk-Irak arasında genellikle iyi ilişkilerin olduğu görülür. Bu dönemde İki ülke arasındaki dostluk bağlarını tamamen koparacak büyük bir sorunla karşılaşılmamıştır. Ancak bu ifade ikili ilişkilerin zaman zaman siyasi ayrılığa neden olabilecek sorunlarla karşılaşmadığı anlamına gelmiyor. İki ülke arasındaki gerginliğin önemli unsurlarından birisi su sorunudur. Diğer bir deyişle Türkiye'nin Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde Irak'ın iki nehrin sularındaki su payını etkileyen barajlar inşa etmesidir.

Ayrıca iki ülke arasında tarihi, dini ve kültürel bağlarıyla iyi komşuluk ilişkilerinin oluşturulmasına çalışıldığı görülür. 1960 ile 1980 yıllarını kapsayan yıllarda Irak basınının ilişkileri geliştirecek bir yayın politikası izlemeye çalıştığı söylenebilir. Ülkedeki gazeteler Türkiye'yi ilgilendiren ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve dış politikayla haberlere ilgi göstermiş ve bu başlıklarda yerine göre uzun yerine göre kısa haberler yayınlamıştı. Irak gazeteleri, Türkiye-Irak ilişkilerinin seyrini bir ölçüde başarıyla takip ederek kendi kamuoyunu bilgilendirmişti. Bu bilgilendirmeleri yaparken iki ülke arasındaki dengelerin gözetildiği yayın politikaları sürdürüldüğü söylenebilir.

Irak gazetelerine bakıldığında 1960'lardan itibaren Türkiye ile alakalı her konuya ayrı bir ilgi duyduğu görülür. Bu gazeteler, haberleri paylaşılırken Türkiye'deki gazeteler, gerektiğinde de yurtdışındaki kaynaklardan edinilen bilgileri de kullanmıştır. Irak basınının hem Türkiye hem de Irak'ı ya da ayrı ayrı her ülkenin iç siyasini ilgilendiren önemli olaylara da özel bir önem göstermiştir. Bunlardan biri de darbeler konusudur. Bir diğeri ise iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerdir. Bununla birlikte dönemin gazeteleri gerek Irak gerekse Türkiye'ye yönelik

ziyaretleri, görüşülen konuları, anlaşmaları ayrıntılı olarak takip ederek Irak kamuoyunu Türkiye ile ilgili bilgilendirmişti. Yine iki ülke arasında yaşanan su krizi ve petrol konularıyla ilgili de haberler tespit edildi. Su krizinin Suriye, Türkiye ve Irak'ı ilgilendiren boyutuyla yapılan haberler doğal olarak Irak çıkarını gözetken bir içeriğe sahipti.

Irak basınının dikkatli bir biçimde izlediği konulardan bir diğeri ise Türkiye'nin dış politikaları ve diğer ülkelerle yaşadığı sorunlardı. Gerçekten de Irak basınının bu alanda da oldukça aktif olduğu gözlemlenmiştir. Gazeteler, özellikle Kıbrıs konusunda yoğun bir haber verme sürecine girmiştir. Bu gazetelerde Rumların Kıbrıs'taki faaliyetleri, Türkiye'nin karşılık olarak gösterdiği tepkiler ve Türk-Yunan ilişkileri izlenebilir. Bununla birlikte Irak gazetelerinin Kıbrıs'ta yaşanan kaos, 1974 yılında Türk müdahalesini değerlendirirken büyük oranda Türk kamuoyundan beslendiği söylenebilir. Irak gazetelerindeki haberlerle Türkiye'de haberler büyük oranda benzeşmektedir.

Bunun yanı sıra çalışmanın kapsamı içerisine giren dönem aralığı, Türkiye'nin ABD ile giderek yakınlaştığı bir devirdi. Bundan dolayı Irak gazeteleri, Türk-Amerikan ilişkilerine de yer vermişti. Özellikle Kıbrıs meselesi, Türkiye'nin Kıbrıs'a asker göndermesi iki ülke ilişkilerini doğrudan etkilemişti. ABD'nin ambargo kararı ve Türkiye'nin tepkisi, Nato ve Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki gelişmeler çerçevesinde haberleştirilmişti. ABD'nin Türkiye'ye ambargosu Türkiye-ABD ilişkilerinde gerçek bir engel oluşturdu. Ambargo kararı, Türklerin ABD ile hayal kırıklığına uğramasına yol açmıştı.

Türkiye ile ABD arasındaki gerilimin esas kaynaklarından biri de Amerika'nın Türkiye'nin iç siyasi işlerine dolaylı müdahalesi, Türkiye'nin siyasi iradesi üzerindeki baskısıydı. Türkiye egemenliğinden ödün vermemek konusunda kararlıydı. ABD ile Türkiye arasındaki tüm askeri anlaşmaları göz önüne alırsak, esaslarının benzer olduğunu ve özünde öncelikle savunma stratejileri oluşturmaya bağlı olduğunu anlaşıyor. Bu anlaşmaların da ABD'nin çıkarına olduklarını görürüz.

Irak basını, 1958 Temmuz Devrimi'nden 1963 Şubat Hareketi'ne kadar, Hükümetin her zaman bu ilişkilerin karşılaştığı sorunları ve zorlukları sınırlamaya

alışan tutumuyla Türkiye-Irak ilişkilerinin doğasını bir ölçüde vurgulamayı başararak özellikle iyi komşuluk ve Türkiye ile normal ilişkiler konusuyla ilgilendi. Irak basınının Türkiye'deki askeri darbeye ilişkin tutumları, birbirini takip eden Irak hükümetlerinin tutumlarını yansıtıyordu. Bu da, gazetelerin Irak makamları tarafından yönlendirildiği ve kontrol edildiği anlamına gelir.

1965-1975 döneminde, Türkiye'nin Irak'a ihracatı önemli ölçüde artarak yıllık 44,8 milyar dolara ulaştı. Bu, Irak'ı Türk topraklarından Akdeniz'e uzanan Irak petrol boru hattı projesini kurmaya ve Türkiye'ye gaz ve elektrik enerjisi sağlamak için iki proje için sözleşme yapmaya teşvik etti. Böylece 1970'li yıllarda Türkiye-Irak ilişkileri gelişti. Türkiye, Haziran 1972'de Irak'ın petrolün millileştirilmesi kararını destekledi. Bunu aynı yılın Eylül ayında Irak Cumhurbaşkanı Ahmed Hassan el-Bekir'in Türkiye ziyareti izledi. Bu ziyaret birçok anlaşmanın imzalanmasıyla sonuçlandı. Bunlardan en ne çıkanı, Irak petrolünü Türkiye zerinden Akdeniz kıyılarındaki limanlara taşıyacak bir boru hattının kurulmasıydı.

Bu alışma, Türkiye ile Irak arasındaki kayda değer ticari faaliyet yoluyla Türkiye'nin ekonomik olarak ne ölçüde fayda sağladığını incelemiştir. Görülmüştür ki Türkiye ticaret dengesini korumaya hevesliydi. Irak'ın ise petrolünü ihraç etmenin bir yolu olarak Türkiye'ye ihtiyaı vardı. Türkiye, kendi topraklarından petrol geçişinden elde edilecek gelirlere ihtiyaç duyuyordu. Irak gazetelerinde Türkiye ile Irak arasındaki ekonomik kazanımların seyri konusunda da fikirler veriyordu. Örneğin Irak'ın bazı açılardan Türk ekonomisini canlandırdığını söylenebilir. Dolayısıyla ekonomik faktör, Türkiye ile Irak arasında karşılıklı çıkarlara dayanan bir dış politika izlemesini zorunlu kılmıştır. Özellikle Türkler ve Iraklılar'ın on yıllardır bir arada olması, iki ülke halkları arasında etkileşim yaratmıştır. Bütün bunlar, Türkiye'nin Irak'a yönelik politikasının hedeflerini belirlerken bunu dikkate almasını zorunlu kılmıştır.

Sonuç olarak Irak basınında Türkiye, 1960'lardan 1980 yılına dek ok yönlü olarak kendisine yer bulmayı başarmıştı. Özellikle Irak ile Türkiye arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler basının ana gündemini oluşturken çalışmada ayrıntılı olarak görüleceği gibi pek çok başlık iki ülkenin ve dolayısıyla basının eğildiği konular olmuştu. Su krizinden karşılıklı ziyaretlere Türkiye'nin dış politikasından diğer Arap

lkeleriyle ilgili konulara pek çok Irak gazetesi Türkiye'deki gelişmelere duyarsız kalmamıştı. Ayrıca Türkiye ve Irak'taki darbeler de aynı şekilde detaylıca işlenerek tarafların pozisyonu ele alınmıştı. Tüm bu haberlerin ışığında Irak basınının nadiren eleştirel tarafları olmuşsa da Türkiye'ye barışcıl ve dostane yaklaştığı görülür. İki lke arasındaki iyi komşuluk ilişkileri vurgulanmış, dini, tarihi bağlar pek çok defa konu edilmiştir.

KAYNAKÇA

Resmi Belgeler

Dar'ul Kutub Al-Wataniyyah, 288/411, Kitab Es'Sefare El-Irakiyye Fi Vizaret El-Hariciyye 9/8/1958, s18.

Dar'ul Kutub Al-Wataniyyah, 288/411, Yönetim Konseyi belgeleri, Kitab Es'Sefare İla Vizareti'l Hariciyye El-Muarakkam Ş/1170/6/27792, 28.08.1958.

Gazeteler

El-Ahali Gazetesi. (1960), Bağdat.

El-Akhbar Gazetesi. (1960), Bağdat.

El-Araq Gazetesi. (1976-1980), Bağdat.

El-Beyan Gazetesi. (1960), Bağdat.

El-Beled Gazetesi. (1965-1967), Bağdat.

El-Cumhuriyet Gazetesi. (1964-1965-1970-1980), Bağdat.

El-Rai Gazetesi. (1960), Bağdat.

El-Hurriya Gazetesi. (1960), Bağdat.

El-İstiklal Gazetesi. (1960), Bağdat.

El-Savra Gazetesi. (1968-1980), Bağdat.

El-Taakhi Gazetesi. (1967-1976), Bağdat.

El-Zaman Gazetesi. (1960-1962), Bağdat.

Kitaplar

Abdurrahman Al-Subawi, A. (1986), *El-Alakat El-Irakiyye El-Turkiyye 1932-1958*, Musu: Daru'l Kunûz .

Abbas Humaidi, C. vd. (2002). *Tarihi el-Vizarat El-Irakiyye Fi El-Ahd El-Cumhuri*, Beyrut: Al-Hikmah Yayınevi.

Abdulhamid Al-Ani, N. vd. (2001). *Tarihi el-Vizarat El-Irakiyye Fi El-Ahd El-Cumhuri*. Bağdat: Al-Hikmah Yayınevi .

- Arif Al Obaidy, H. (1997). *El-Irak ve Duvel'ul Civar Gayr'ul Arabi*. Bağdat: Daru'l Ulûm.
- Al-Geylany, H. (1998). *Kadiyyet Nehrey Dicle ve el-Furat Beyne Turkiya, Suriya ve el-Irak*, Mısır: Gelecek Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Al-Ghubar, A. (1956). *Muşkilet Kıbrıs Beyn'el el-Madiz'el-Hadir*, Kahire: Mısır Kalkınma Kütüphanesi Yayınları.
- Al-Manofî, K. (1976). "El-Tataurat El-cadid Fi Siyase El-hariciyye El-Turkiyye", *Uluslararası Siyaset Dergisi*, ss. 44-59, Kahire: Al-Ahran Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Al-Naimi, N. (1975). *El-Siyase El-Hariciyye El-Turkiyye Ba'de'l Harb El-Alemiyeye Es'Saniye*, Bağdat: Dar'ul Hurriyya Basımevi.
- Al-Husany, A. (1974). *Tarihi El-Vizaratil Irakiyye*, 4. Baskı, Beyrut: Dar'ul Kutub.
- Al-Khorasan, S. (1993). *Safahat Tarih el-hareket el-Şyuiyye Fi el-Irak*, 1. Baskı, Beyrut: Dar Al-Furat Matbaası.
- Al-Rawi, A. (2014). *Kadiyyet El-Miyah Fi Turkiya*, Ulusal ve Sosyalist Araştırmalar Yüksek Enstitüsü, Bağdat: Mustansiriya Üniversitesi yayınları.
- Al-Rawi, A. (1981). *Turkiya ve Hilfu Şemal'il Atlasi*, Umman: Al-Dar Al-Wataniyyah.
- Bakr, H. (2000). *Hurub el-Miyah Fi el-Şark'il Evsat El-Cedid*, Kahire: Merrit Bilgi ve Yayıncılık.
- Butti, F. (2010). *Ansiklopedi el-Sahafiyye EL-Irakiyye*, Bağdat: Dar Al-Mada Kültür ve Yayıncılık.
- Donelan, M.D. (1973). *İnternational Disputes case Histories (1994-1970)*, London: Expora Yayıncılık.
- Gremat Waln Libson, R. (1980). *Turkiya: Su'ubat ve el-Afak*, Beyrut: Dışişleri ve Milli Savunma Dairesi, Amerikan Kongresi Araştırmaları İdaresi Yayınları.
- Hafız, H. (1966). *El-Muşkilat el-emiyyet el-Muasıra*, Kahire: Ulusal Basım ve Yayınevi.
- Kamil Al-Zubaidi, H. L. (2013). *Ansiklopedi Siyase El-irakiyye*, Beyrut: Al-Arif Şirketi Basımevi.
- Koloğlu O. vd. (1995). *El-Alakat'ul Arabiyye ve't Turkiyye*, Beyrut: Darul Kutup.

Nureddin Al-Rufai, M. (1972). *Muhazara avla Nehr el-Furat*, Şam: Kültür ve Ulusal Rehberlik Bakanlığı.

Said. A. K. (1999). *Irak 8 Şubat 1963 Min Hivar el-Mefahim İla Hivar el-Dem Muracaat Fi Zakireti Talib Şebib*, Beyrut: Dar'ul Knouz Al-Edebiyyah.

Tevfik İbrahim, F. (1986). *El-Alakat El-Irakîyye–El-Turkiyye Fi Mecal'in el-Neft ve el- Miyah 1970-1983*, Bağdad. Arap Araştırmaları ve Çalışmaları Enstitüsü.

Saeed Abdu'l-Fattah, Q. (2000). “El-Alakat El-İktisadiyye El-Irakîyye-El-Turkiyye ve Mustakbeliha”, Bağdad: *Umm Al-Maarik Dergisi*, ss. 22.

Hüseyin Al-Cbouri S. (1990). *el-Sevret Şubat 1963 Fi el-Irak*, Bağda: Genel Kültür İşleri Yayınevi.

Tezler

Abdul-Jabbar Al-Tai, N. (2002). *El-Tatavurat El-Siyasiyye El-Dahiliyye Fi Türkiye 1960-1980*, modern tarihte felsefe alanında doktora diploması almak için müzekkere, Eğitim Fakültesi, Musul Üniversitesi, Musul.

Abdolvahhap Abdulkerim Al-Tikriti, S. (1998). *El-Alakat El-Irakîyye El-Turkiyye 1958-1968*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edebiyat Fakültesi, Bağdat Üniversitesi, Bağdat.

Ahmed Suleyman, K. (1978). *El-Siyase El-Hariciyye El-Irakîyye Min 14 Temmuz 1958 İle 8 Şubat 1963*, Yayınlanmamış Master Tezi, Hukuk Fakültesi, Bağdat Üniversitesi, Bağdat.

Ali Hasan Al-Ramili, M. (2013). *El-Siyase El-hariciyye El-Turkiyye Ticah EL-Maşrik El-Arabi Fi Ahd Hizb El-Adale ve Tenmiye*, Yayınlanmamış Master tezi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Al-Mustansiriyah Üniversitesi, Bağdat.

Cuma, O. F. (2015). *Siyaset el-Vilayat'ül Muttahide Ticah Turkiya ve Eserha Ala el-Şark'el Evsat Hilal Fetret Harb el-Baride 1945-1991*, Master Tezi, Edebiyatta Fakültesi,İskenderiyye Üniversitesi, İskenderiye.

Hamza Al-Obaidy, M. (1989). *El-Tatavurat El-Siyasiyye El-Dahiliyye Fi Türkiye 1946-1960*, Yayınlanmamış Master Tezi, Edebiyat Fakültesi, Musul Üniversitesi, Musul.

İbrahim Mahmut Al-Nasiri, H. (1995). *El-Siyaset el-Hariciyyet Turkiyye İzae el- Şark'ül Evsat*, Siyasal Bilimde Doktora tezi, Bağdat Üniversitesi, Bağdat.

- Muhammed Taha Al-Suwaydani, H. (2003), *El-Alakat El-Irakiyye El-Turkiyye 1980-1990*, Yayınlanmamış Master Tezi, Eğitim Fakültesi, Musul Üniversitesi, Musul.
- Jassim Ali Al-Mutalibi, N. (1986). *Mevki Turkiya El-Cyostratici ve Ehemmiyyetihi lil- Irak*, Siyasi Coğrafya Üzerine Bir Çalışma, Doktora Tezi, Bağdat Üniversitesi, Bağdat.
- Saleh Hassan Al-Obaidi, M. (1986). *El-Alakat El-Irakiyye El-Turkiyye 1968-1980*, Yüksek Lisans Tezi, Bağdat Üniversitesi Hukuk ve Siyaset Fakültesi. Bağdat.
- Yasin Abdullah Al Azzawy, A. (2006). *Eshr Nedvet Miyahye el-Arabiyye Fİ İhtimalat Amel ve Taun*, Master Tezi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Mustansiriya Üniversitesi, Bağdat.
- Tarık Fahri Al-Beyati, M. (2000). *El-tagalgul El-sıhyuni Fi Türkiya Ve Eserihu Fi el-emn El-Kavmi El-Arabi Hatta 1967*, Yayınlanmamış master tezi, Arap Tarihi ve Lisansüstü Çalışmalar için Bilimsel Miras Enstitüsü. Bağdat.

Ek 1. Irak Başbakanı Türkiye ile ticaret anlaşmasının imzalanmasını memnuniyetle karşıladı. **El-Cumhuriyet Gazetesi**, Bağdat, ss. 558, 24 Temmuz 1965.

تبادل وثائق ابرام اتفاقية الترانسيت مع تركيا
روياشي و سليمان يشدان بروابط الصداقة بين البلدين

واضاف ان اتفاقية الترانزيت هذه
قصرت على ضمان السهولة في عبور
البضائع والمسافرين واعد النقل عبر
والى البلدين لتستقبل الحكومة
لدراسية اقتراح تركيا بشأن تسهيل
الاتفاقية على نقل البضائع والمسافرين
من البلدين بصورة متعاقبة بشكل
بعث على الامل وانصرها الى بحشه
صورة ايجابية احدث ارتياحا بالغا.

دار الكوييتي غادر
بـ _____ لاده

١٩٦٩ - ١٠ - ٥
والإسعاء الثامنة من صباح الجمعة
الشيخ عبدالله الجابر الصباح وزير
التجارة الكويتي بعد أن شارك في
الاحتفال آنخاص بافتتاح معرض بغداد
الدولي
وصرح الشيخ الصباح لوكالة الأنباء
العراقية في مطار بأن المعرض كان
نجاحا وموفقا ويعتبر خطوة طيبة
لإقامة المعارض «الخجلة» المستقبل
حيث اناح الفرصة للشعب العراقي

بيان الاتحاد العام للجمعيات الفلاحية
الى فلاحى ناحية الدواية

أصدر الاتحاد العام للجمعيات الفلاحية بياناً دعا فيه جماهير الفلاحين في ناحية الدواية بالنصرة ويقوموا الذين هاجروا منها تحت ضغط الإقطاع إلى ضرورة العودة إلى ديارهم للمساهمة في إحياء مشروع الدواية الذي يروى مساحة ١٥٠ ألف دونم خاضعة لوزارة الإصلاح الزراعي والذي يسبح لسكن ٣ آلاف ٧٥٠ عائلة فلاحية

وقد أكد الاتحاد في بيانه للفلاحين بأنه سيقدم لهم كل التسهيلات في الأرض الهبة لهم من قبل اللجنة العليا للمشروع .

ويذكر أن قيادة العمل الشعبي برئاسة السيد عز الدينوري عضواً القيادي القطرية لحزب البعث العربي الاشتراكي وأعضاء المجلس المركزي لاتحاد الجمعيات الفلاحية قد انتقلوا إلى ناحية الدواية للقيام بأواجبهم بالمشاركة في العمل لأحاء المشروع .

تركيا تهدد بغزو قبرص..

ذكرت مصادر وزارة الخارجية التركية ان تركيا تستطيع اتخاذ اجراءات ثائرة بينها غزو قبرص اذا ما وزع الرئيس القبرصي مكاريوس الاسلحة التي تلقاها اخيرا من جيکوسلوفاكيا على رجال البوليس القبارصة اليونانيين ..

وقالت هذه المصادر ان الحكومة التركية اعدت خططا لوضعها موضع التنفيذ اذا ما وزعت الاسلحة .. واضافت تقول ان القبارصة الاتراك في قبرص يسيطرون على حوالي ثلاثة اميال من شواطئ الجزيرة وهذه الشواطئ اذا قررت تركيا ارسال قوة غازية ..

وقالت المصادر ان الاجراءات الثائرة قد تشمل ايضا ازالة مظلمين في الجزيرة ..

وكانت المصادر تعلق على انباء عن لاوساط اليونانية تقول ان الرئيس مكاريوس يعتزم توزيع الاسلحة الجيكية على رجال بوليسه في نهاية الشهر الحالي ..

اصحاب الامتياز
رئيس التحرير المسؤول
عبد القادر البراك
مدير التحرير
الحامي صلاح الدين ابراهيم
الهيئة الشرفية
مراد الشاوي وصبيح الفافقي
وعبد الكريم بافي
السنة الرابعة
٨ صفحات ٢٠ فلسا

العدد ٨٠٥
الاربعاء
١٨ كانون الثاني ١٩٦٧ م
٨ شوال ١٣٨٦ هـ
سجلة بوزارة البريد برقم
١٣٢ ص ١٠ ب ١٣٤
لادارة : خلف جامع السراي
جديد حسن باشا
تلفون رقم : ٨٦٦٠٥
٨٣٢٨٩ الخامسة
طبعت بمطابع دار التضامن

محاولة اغتيال البطار

القاء متفجرات على سيارته في احد احياء بيروت
المحقق يعلن ان الحادث يستهدف مجرد الارهاب والتخويف

لبنان في الصيف الماضي اشر المحقق والخبير العسكري الذي قضائه عن الحكم في حركة الثالث والعشرين من شباط حضر الى مكان الحادث ، ان المواد المتفجرة من النوع الذي فشلت محاولة لاغتيال السيد صلاح الدين البطار رئيس وزراء سوريا السابق في الماضي

تطوير وتوسيع
الحرس القومي السوري
اتخذ المؤتمر القطري لحزب البعث العربي الاشتراكي في سوريا قرارا بوجوب تطوير الحرس القومي وتوسيعه ليستطيع القيام بالهام الاساسية العسكرية والثقافية الاجتماعية .

الرياض توءكد مر وقوع عدة انفجار

الجمهورية
١٥-١٠-١٩٧١

خط حلف الأطلسي في قبرص من خلال عودة غريغاس إلى الجزيرة

غريغاس

يزداد الوضع السياسي في قبرص تعقيدا . اما سبب ذلك فيعود إلى المحاولات التي تبذلها دوائر منظمة حلف شمالي الأطلسي العدوانية لتهئية الاجواء من أجل امرار خطة معينة وحل المشكلة القبرصية ، بما ينسجم والقرارات المتخذة في اجتماعات حلف شمالي الأطلسي التي عقدت في العاصمة البرتغالية .

وهذه «الخطة» كما أكد عليها السكرتير العام لحزب (أكيل) القبرصي (بأيا يوتوس) تستهدف سلب استقلال الجمهورية القبرصية أما عن «طريق الحاقها بحلف شمالي الأطلسي» او «تضمينها بين اليونان وتركيا» ولكن لمصلحة الدول الامبريالية التي تسعى للاحتفاظ بمواقعها الاستراتيجية شرقي البحر الابيض المتوسط .

وفي محاولة لايفعال في التدخل في الشؤون الداخلية لقبرص يتطلع واضعو هذه الخطة لامرار مؤامرة جديدة تستهدف النيل من حرية واستقلال هذه الدولة الفتية المحبة للسلام ، واستغلال الصعوبات التي رافقت المحادثات التي استهدفت وضع الحلول المناسبة للمشاكل القائمة بين معثلي القبارصة اليونانيين والأتراك .

وبتيرة واحدة ، شرعت الصحافة الغربية برفع عقائرها حول (الطريق المسدود) الذي وصلت اليه المحادثات القبرصية والحاجة الى (التوسط) من قبل دول حلف الأطلسي في حل المشكلة القبرصية . يذكر معلق وكالة انباء نوفوستي (براكين) ان وكالات الانباء الغربية اغاضت في الحديث حول وصول الجنرال اليوناني غريغاس الى الجزيرة بشكل غير شرعي . ويعرف القبارصة جيدا سعة الدور الذي نغذه هذا العميل لحلف الأطلسي في توتير حدة العلاقات بين القبارصة الاثراك واليونانيين قبل فترة ليست بطويلة .

وقد اعريت الصحافة القبرصية عن مخاوفها من ان يحاول غريغاس مجددا تقديم «خدماته» الى اسبابه من خلال اثاره المصادمات في الجزيرة وبالتالي فتح الطريق لتدخل عسكري من جانب دول حلف شمال الأطلسي في شؤون قبرص الداخلية .

وقد صرح الرئيس القبرصي مكاريوس قبل بضعة ايام بان المشكلة القبرصية تحتاج حاليا «مرحلة خطيرة للغاية» . وفي الوقت نفسه اوضح ان ليس من حق احد ان يفرض حلا

للمشكلة القبرصية ضد رغبات الشعب القبرصي الذي عقد العزم على الدفاع عن حرية واستقلال وسيادة الجمهورية .

وتطالب قبرص ، العضو الكامل والمتساوي الحقوق في الامم المتحدة ، ان تبني جميع الدول علاقاتها معها على اساس احترام مبادئ وميثاق المنظمة العالمية . وكما اكدت صحيفة «المغني» القبرصية فان سكان قبرص سيقررون بانفسهم مصيرهم وانهم لن يخافوا تدخل حلف شمال الأطلسي .

ان افضل طريقة للحفاظ على مستقبل الجمهورية القبرصية واستقلالها هو ايجاد حل عادل لجميع المشاكل القائمة بين القبارصة الاثراك واليونانيين عبر محادثات قبرصية داخلية وتعزيز التفاهم بين الطائفتين . ان أية محاولات لتدخل دول حلف شمال الأطلسي في شؤون قبرص الداخلية تخدم فقط اغراض الدوائر الامبريالية التي تسعى لاستخدام الجزيرة كجسر استراتيجي - عسكري اهامي في البحر الابيض المتوسط .

الصفحة
الثانية

قتال عنيف في "فيماغوستا" بين القبارصة الاتراك واليونانيين

مقاتد سلاح الطيران التركي يكشف عن تهديد امريكى لتركيا خلال اربعة قمرص

الطائرات التركية أثناء عمليات قمرص - قدمت امريكا بطع لثواء

العلماء لنا او تسلمها بالنسبة او
تأمل الحصول عليها بلا مقابل
ويعين على الحصول ان تقدر ان
كانت سيوفها الخارجية تسبح لها
بان تحسن على احتياجه من
الطائرات بلا مقابل وبناء على ذلك
ينبغي حلا فلا كانت تكاليف
اشياء صناعة الطائرات لا تزيد عن
تكاليف شراء الطائرات فمن الواضح
انها تمثل الحل الذي يتعين اختياره
وحسنا طلب الصفي من قائد
الطيران التركي ان يقدم تقديسا
موضوعيا لدور الطيران في عملية
قمرص صرح الجنرال النيكيا بانو
ان لم يكن الطيران قد أدى الدور
الذي كنا نوقعه منه لكانت النتائج
التركية اكثر ارتفاعا - ان وجوه
الطيران فوق قواتنا البرية أدى الى
تأخير عمليات جيشنا وتطبيق عمليات
الخصم وذلك نتيجة لعمليات سريعة
ومستأنفة قليلة جدا - واختتم قائد
الطيران التركي تصريحاته قائلا
ان عملية قمرص لم تكن لتسير كما
مشكته فيها ويتعلق بالتحسينات
وإجراءاتنا كانت تهدف الى ضماننا
من هجوم كان يحمل ان يلزمه من
اليونان وقد كنا مستعدين لمواجهة
هذا الاحتمال

قال نائب بلسان الاسم القدمة اسم الاول ان انشاء
وردت بروتوق قتال عنيف بين القبارصة اليونانيين والاتراك
في برقا فيماغوستا في جنوب شرقي قبرص -
واضاف الناطق بقول ان القتال خطير وان الادم المتحدة
دعت الرئيس غلافيريس كلافيس والزعماء القبرصية
التركية الى التحلي بأكبر قدر من ضبط النفس - وكان الوف
من القبارصة الاتراك
محميين في البلدة القديمة
في فيماغوستا منذ الانزال
التركي للجزيرة قمرص ٢٠
تموز الماضي

تداء سوفيتي
الى لجنة حقوق الانسان
لاتخاذ ضحايا
الزهاب في شيلي

حت ديبلوماسي سوفيتي امرلية
ما حقوق الانسان التابعة للأمم المتحدة
على حماية اوضاع مشرقات الوف من
الزهاب من نصب شيلي التوس
يتعرضون لحملات من الرعب القاهي
على يد الطغمة العسكرية الحاكمة
لها في البلاد
في واعان القوم السوفيتي (سيري
ما سيريوف) في اثناء مفرح للجنة
الانترنات في لجنة حقوق الانسان
المنع التمييز وحماية الاقلييات بان
لقا ما يتراوح بين (١٨) الفا الى (١٨)
علاف قد قتلوا فيها وارسل عشرات
فلا الاف من الزهاب الى السجون -
القوانين سيبروف بان واجب اللجنة
والانجاز الاجراءات الفعالة لمنع هذه
والانجاز

وما يمكن ان اللجنة الفرعية
الزلفة من (٢٦) عضوا التي بدأت
اعمالها اسم التفتت (اريافو
كريستشكو مشكور روحانيا الشعبية
روسيا لها (التقويم طريقتين بين
من المكسيك (بارونوس ليس) من
بريطانيا (رئيس شريف الدين بيرزاد)
من الباكستان نوابا للرئيس
ويصل العراق في هذه اللجنة
السيد همام الشاري وزير التعليم
العالي والبيت الطبي
ومن ناحية اخرى بلغ عدد الاطفال
الذين اغتال ابائهم او امهاتهم او
ابائهم وامهاتهم سوية ماثل الف
فلا - هذا ما ذكرته مينا عضو
السيدة (فريلينا كاسو سانس) عضو
محلس الشيوخ في عهد حكومة
الوحدة الشعبية وحسب محاسنة
انجاز النساء الديمقراطي العالي
كانت (كاسو سانس) قد التفتت من
لا كاري الزمرة القافية بقتل الضامن
الادامي - واشادت السيدة (كاسو سانس)
بقول ان ارباب الزمرة العسكرية
التي حتى تموز الماضي شقيس
مها ١٩٦٢ فلا تساما وفلان ١٩٦٧
واكتفاء اربابهم -
من ٢٢-٢٤ من

كارامانليس يحاول السير على خطى ديفول

موقف الاحزاب السياسية في الحكم الجديد

كارامانليس

تجرح قسطنطين كارامانليس خلال الايام العشرة التي
انقضت على توليه السلطة في اليونان في اختبار اللثة التي
واجهه واستطاع ان يحاق الامتدثار في الداخل من جهة
وان يخفف حدة التوتر الناجم عن الازمة القبرصية من جهة
اخرى -
وتمكن السياسي العجوز الذي استعدته اليونان انقلابا
من الكارثة التي لحقت به نتيجة لسبعة اعوام من
الانكسارية العسكرية ان يتوصل الى وقف القتال في
قبرص وإبرام اتفاق اوسبي يساعد اليونان على تسوية
امورها في مواجهة تركيا التي ظهرت بظهر القوة جالقة في
ساحة القتال والحصول على هبة يحترمها الطرفان الى
حد ما - وان كانت المسألة لا تزال معلقة

القاهرة تتحدث عن مساعدات

الأمريكية أنه ليس هناك سبب
الرئيس الأمريكي يوافق
مكتب الكتيبتين في الموعد المف
نهاية العام الحالي .

وكانت الولايات المتحدة الأمريكية
لانطقة جنوب
لحمائية

العراق
٢٥٨١
١٨٧٨-٤-٢٥

التظاهرات تجتاح تركيا استنكارا لعضويتها في الحلف الاطلسي

انطلقت في العاصمة التركية انقرة امس مسيرة جماهيرية
كبرى قادها حزب العمال التركي استنكارا لعضوية تركيا في حلف
شمال الاطلسي

وشارك في المسيرة التي قادتها
السيدة بهيجة بوران رئيسة الحزب
ممثلون عن عدد من الاحزاب
القوى الوطنية التركية .
وردد المتظاهرون الشعارات
الداعية الى الانسحاب من
الحلف .

وكانت قوات الشرطة التركية
قد القت القبض اول امس على
عدد من الصحفيين والعمال
والطلاب المنتمين الى المؤسسات
الديمقراطية في ولاية ازمير
لقيامهم بالتجمهر امام قيادة
الجناح الجنوبي الشرقي لقوات

الحلف وهم يرددون الشعارات
التنديدية بالحلف .
كما وقامت مجموعات اخرى
في تظاهرة في ازمير ايضا فرقتها
الشرطة بسبب عدم حصولهم على
اذى مسبق من السلطة .
ومن جهة ثانية ذكرت مصادر
المسيرة ان مسيرات مماثلة
ستشهدا عدد من الولايات
التركية لمناسبة الذكرى السنوية
لانضمام تركيا الى عضوية
الحلف .
وكانت تركيا قد انضمت الى
الحلف بداية الخمسينات .

الفريد اثرتون السفير الأمريكي المتجول في الشرق
اتوسط لدى وصوله مطار القاهرة يوم امس الاول .
الصورة بالراديو خاصة
بواع من اب .

وفد تركي يزور بغداد

يصل بغداد في التاسع من
اذار المقبل السيد (شكرو اليك
داع) وكيل وزارة الخارجية
التركية على رأس وفد رسمي
في زيارة للقطر تستغرق بضعة
أيام .

وتأتي هذه الزيارة بدعوة
من السيد محمد صبري
الحسديتي وكيل وزارة
الخارجية . داع

الجمهورية
٢٢٥٨ / ٢٢
١٩٧٥ - ٢ - ١٧

المحافظات الناحية

مناسبة تذكري تأسيس
والاستقرار الى ربيع

وضع حجر الأساس لعمل
ميسان ومخازن واجتحة
المتنصم .

ميد محمد علي أمين محافظ
ر المسؤولين في المحافظة
منتظمة حزب البعث العربي
في المحافظة حيث قدموا
فاق أعضاء منظمة الحزب
الخالد .

اتطلقت مسيرة شعبية
موارع دهوك شارك فيها
سواء منظمة الحزب ولجنة
لنية والقومية التقدمية
فيرة من المواطنين .

يفيق مسؤول منظمة الحزب
كلمة في المسيرة التي
أم مبنى المحافظة حيث
ير بذكرى ميلاد الحزب
سار شعبنا على زمرة
مالة في شمال الوطن -
الرفيق مسؤول المنظمة
ضالات وبطولات حزب
الاشتراكي ومسيرته
تأسيسه حتى الان وثمان
الكاسب التي حققها في
ي عبر مسيرة ثورية
الخالدة .

ق مسؤول منظمة الحزب
الحزب والثورة وعلى
لشعب احمد حسن البكر
الذاتي للنهوض بها في
ت والعمل على تطويرها
الظروف الاستثنائية التي
قا .

لك السيد محمد علي
دهوك كلمة قال فيها ان
يوم السابع من نيسان
جماهير الامة العربية
متعمار والتخلف والتمزق
ال مستقبل المشروع

المحافظات الناحية

مناسبة تذكري تأسيس
والاستقرار الى ربيع

وضع حجر الأساس لعمل
ميسان ومخازن واجتحة
المتنصم .

ميد محمد علي أمين محافظ
ر المسؤولين في المحافظة
منتظمة حزب البعث العربي
في المحافظة حيث قدموا
فاق أعضاء منظمة الحزب
الخالد .

اتطلقت مسيرة شعبية
موارع دهوك شارك فيها
سواء منظمة الحزب ولجنة
لنية والقومية التقدمية
فيرة من المواطنين .

يفيق مسؤول منظمة الحزب
كلمة في المسيرة التي
أم مبنى المحافظة حيث
ير بذكرى ميلاد الحزب
سار شعبنا على زمرة
مالة في شمال الوطن -
الرفيق مسؤول المنظمة
ضالات وبطولات حزب
الاشتراكي ومسيرته
تأسيسه حتى الان وثمان
الكاسب التي حققها في
ي عبر مسيرة ثورية
الخالدة .

ق مسؤول منظمة الحزب
الحزب والثورة وعلى
لشعب احمد حسن البكر
الذاتي للنهوض بها في
ت والعمل على تطويرها
الظروف الاستثنائية التي
قا .

لك السيد محمد علي
دهوك كلمة قال فيها ان
يوم السابع من نيسان
جماهير الامة العربية
متعمار والتخلف والتمزق
ال مستقبل المشروع

المحافظات الناحية

مناسبة تذكري تأسيس
والاستقرار الى ربيع

وضع حجر الأساس لعمل
ميسان ومخازن واجتحة
المتنصم .

ميد محمد علي أمين محافظ
ر المسؤولين في المحافظة
منتظمة حزب البعث العربي
في المحافظة حيث قدموا
فاق أعضاء منظمة الحزب
الخالد .

اتطلقت مسيرة شعبية
موارع دهوك شارك فيها
سواء منظمة الحزب ولجنة
لنية والقومية التقدمية
فيرة من المواطنين .

يفيق مسؤول منظمة الحزب
كلمة في المسيرة التي
أم مبنى المحافظة حيث
ير بذكرى ميلاد الحزب
سار شعبنا على زمرة
مالة في شمال الوطن -
الرفيق مسؤول المنظمة
ضالات وبطولات حزب
الاشتراكي ومسيرته
تأسيسه حتى الان وثمان
الكاسب التي حققها في
ي عبر مسيرة ثورية
الخالدة .

ق مسؤول منظمة الحزب
الحزب والثورة وعلى
لشعب احمد حسن البكر
الذاتي للنهوض بها في
ت والعمل على تطويرها
الظروف الاستثنائية التي
قا .

لك السيد محمد علي
دهوك كلمة قال فيها ان
يوم السابع من نيسان
جماهير الامة العربية
متعمار والتخلف والتمزق
ال مستقبل المشروع

المحافظات الناحية

مناسبة تذكري تأسيس
والاستقرار الى ربيع

وضع حجر الأساس لعمل
ميسان ومخازن واجتحة
المتنصم .

ميد محمد علي أمين محافظ
ر المسؤولين في المحافظة
منتظمة حزب البعث العربي
في المحافظة حيث قدموا
فاق أعضاء منظمة الحزب
الخالد .

اتطلقت مسيرة شعبية
موارع دهوك شارك فيها
سواء منظمة الحزب ولجنة
لنية والقومية التقدمية
فيرة من المواطنين .

يفيق مسؤول منظمة الحزب
كلمة في المسيرة التي
أم مبنى المحافظة حيث
ير بذكرى ميلاد الحزب
سار شعبنا على زمرة
مالة في شمال الوطن -
الرفيق مسؤول المنظمة
ضالات وبطولات حزب
الاشتراكي ومسيرته
تأسيسه حتى الان وثمان
الكاسب التي حققها في
ي عبر مسيرة ثورية
الخالدة .

ق مسؤول منظمة الحزب
الحزب والثورة وعلى
لشعب احمد حسن البكر
الذاتي للنهوض بها في
ت والعمل على تطويرها
الظروف الاستثنائية التي
قا .

لك السيد محمد علي
دهوك كلمة قال فيها ان
يوم السابع من نيسان
جماهير الامة العربية
متعمار والتخلف والتمزق
ال مستقبل المشروع

EK 9. Cumhurbaşkanı Aref, Irak ile Türkiye arasındaki ilişkilere övgüde bulundu:
El-Cumhuriyet Gazetesi, Bağdat, ss.2304, 17 Nisan 1975.

٢٥

الرئيس عارف يسيد بالعلاقات بين العراق وتركيا

وفي ختام المقابلة شكر السفير التركي للسيد الرئيس استقباله للوفد وأكد رغبته بلاده في التعاون التام مع العراق في كافة المجالات . وقد حمل السيد الرئيس الوفد التركي تحياته إلى شعب تركيا الصديق وإلى الرئيس التركي جودت صوناي .

واشادوا بالروح الودية التي تسود خلال مباحثاتهم معهم للتعاون في مجال النفط وتصدير بعض انواع المنتجات النفطية الى تركيا . ثم تبادل السيد الرئيس وعضء الوفد مختلف الاحاديث التي تتعلق بالتعاون بين البلدين في المجالات المشتركة والتي تعود بالنفع لكليهما .

رحب السيد رئيس الجمهورية الفريق عبدالرحمن محمد عارف بالوفد التركي الذي يزور حاليا العراق ، واشاد بالعلاقات الودية القائمة بين البلدين . واعرب عن امله في ان تزداد هذه العلاقات متانة لمصلحة البلدين الجارين . وكان السيد الرئيس قد استقبل الوفد التركي في القصر الجمهوري صباح امس وحضر المقابلة السفير التركي ببغداد . وقد شكر اعضاء الوفد التركي للسيد الرئيس استقباله لهم كما شكروا السوؤولين العراقيين كافة على ما ابدوه من ترحيب بهم خلال زيارتهم .

ن وصل بغداد

بموجب هذا الاتفاق فان البنايات التي تشغلها حاليا وزارة الخارجية الاردنية ستسلم الى الحكومة العراقية في مدة اقصاها نهاية شهر شباط المقبل . وكانت هذه البنايات ملكا للسفارة العراقية في عمان .

الاردن

الماضية ن سفيرنا في عمان السيد الفطر المبارك . ورحب بالسفير عند وصوله الدكتور شامل السامرائي وزير الداخلية بالوكالة والسيد تقى القزويني

الجمهورية
٢٤-٦-٧٤
١٤٧١/١٢/١٥٩
في عمان

العدد ١٩ أيار ١٩٦٨ - العدد ١٣٦

الجمهورية
١٩٦٨/٥/١٩

السفير التركي علي بنكيا يقول في حديثه للجمهوريين:

الرئيس التركي صوناي يوجه الدعوة الى الفريقين محيي والاستاذ خير الله

العمل باتفاقية التعاون البترولي بين العراق وتركيا في أوائل حزيران المقبل

*** السفير التركي يعرب عن إعجاباته بما تحقّق من إنجازات لدعم أواصر البلدين**

أعلن الاستاذ علي بنكيا سفير تركيا في بغداد ان الرئيس التركي جودت صوناي قد وجه الدعوة الى السيد الفريق طاهر يحيى رئيس الوزراء والاستاذ اسماعيل خير الله وزير الخارجية بالنيابة لزيارة تركيا.

وقال ان موعد هاتين الزيارتين قد ترك للمسؤولين العراقيين البادرين.

واضاف بان تركيا تنظر بعين الترحيب ايضا الى الزيارة التي سيقوم بها اللواء الركن ابراهيم فيصل الانصاري رئيس اركان الجيش لزيارة تركيا في موعد ترك له تجديده.

وقال ان الزيارات المقبلة وخلال الاسبوع الحالي بمقابلة والزيارات الاخرى التي تمت السيد الرئيس عارف للتوديع فعلا خلال السنة الاخيرة قد وقد عين السيد بنكيا في ٣٠ ساهمت في التعاون البناء الذي كانون الثاني ١٩٦٧ في بغداد استقبل بزيارة السيد الرئيس واثمرت جهوده الواسعة في اقامة عبد الرحمن محمد عارف الى تعاون وثيق بين البلدين على سائر المستويات.

انقرا سنة ١٩٦٧ وما تمخض عنها من نتائج طيبة وايجابية في علاقات البلدين خلال زيارة الرئيس التركي جودت صوناي ويستعد الاستاذ بنكيا لمغادرة بغداد في ٢٣ أيار الحالي الى راولپندي بالباكستان لتسلم مهام منصبه وتقديم اوراق اعتماده الى الرئيس الباكستاني ايوب خان وينتظر ان يتشرف في قلب كل تركي.

وأشاد بروح التعاون الايجابية التي لقيها خلال وجوده من ولاية الامور ومن الصحافة العراقية.

وقال انه متأكد بان السيد برتوسو باشي الذي سيخلفه في منصبه وهو من شخصيات السلك الخارجي التركي البارزة سيواصل جهده في تدعيم ارتباطات البلدين.

التعاون البترولي

وذكر السفير التركي بأن اتفاقا للتعاون البترولي بين العراق وتركيا سوف يكون ساري المفعول في أوائل حزيران القادم ويشتمل على تصدير النفط والمستقات البترولية الاخرى التي تم الاتفاق عليها في المزيد من الخطوات التي يسعى أواخر السنة الماضية وخلال إليها القطران الصديقان.

اللجنة الثقافية

ويأمل الاستاذ بنكيا أن يساهم عقد اجتماع اللجنة الثقافية المشتركة في أنقرا القادم وبشتمل على تصدير النفط والمستقات البترولية الاخرى التي تم الاتفاق عليها في المزيد من الخطوات التي يسعى أواخر السنة الماضية وخلال إليها القطران الصديقان.

توقيع اتفاقية لتطوير انتاج الذرة والدواجن

وقد وجهت الحكومة التركية الدعوة الى وكيل وزارة النفط العراقية لزيارة تركيا على رأس وفد رسمي لبحث القضايا الاخرى المتصلة بالتعاون النفطي وترحب تركيا أيضا بالزيارة التي سيقوم بها الاستاذ ادب الجادر رئيس مجلس شركة النفط الوطنية على رأس وفد من الشركة.

ان هذه الزيارات المتبادلة وعلى المستويات المختلفة تلتقي مع الهدف الذي تضمنه البلاغ الذي صدر عن رئيسي الدولتين في الماضي قدما نحو اقامة اوثق روابط الصداقة والتعاون بين القطرين.

اجا باكمستا موعدا خان ما زال بصورة ما زال يامل المستقبل الخبر عقد التركي والذى

وزير خارجية تركيا يزور العراق

علمت وكالة الانباء العراقية ان السيد احسان صبري جاغليانكل وزير خارجية تركيا سيقوم بزيارة رسمية للجمهورية العراقية في الفترة من ١٠ - ١٢ تموز الجاري تلبية لدعوة السيد عبدالكريم الشихلي وزير الخارجية .

وزير التخطيط يتحدث عن هدف خطة

التنمية القومية للسنوات ٧٠ - ٧٤

قال الدكتور جواد هاشم وزير التخطيط ان الثورة الاشتراكية هي وحدها القادرة على التعجيل في تحقيق التنمية القومية بجانبها الاقتصادي والاجتماعي .

واضاف في تصريحات نشرتها مجلة الاقتصادي القاهرية امس ان هدف خطة التنمية القومية في العراق للسنوات ٧٠ - ١٩٧٤ هو احداث تغيير جذري في البنيان الاجتماعي وارساء نظام اقتصادي يعمل على تحقيق المجتمع الاشتراكي ضمن اطار الوحدة العربية .

واع

مقابلات وزير

التخطيط

استقبل الدكتور جواد هاشم وزير التخطيط السيد السفير الفرنسي بيغداد والملحق التجاري الفرنسي

الخامس
١٩٧٠ - ٧٤
١٩٧٠ - ٧٤

EK 13. Türk hükümet heyetleri Temmuz kutlamaları için Bağdat'a geldi: **El-Attaakhi Gazetesi**, Bağdat, ss.455,2 Haziran 1970.

الرئيس البكر يرحل للاحتفال بافتتاح المرحلة الأولى من مدينة الطب
المباحثات العراقية - التركية تناول الوضع في المنطقة العربية والقضايا الدولية الراهنة
وفود عربية وحكومية وصل بغداد للمشاركة في احتفالات تموز

المؤتمر السادس لاتحاد طلبة
كردستان العراق

لقد تقرر ان يكون موعد انعقاد المؤتمر السادس لاتحاد
طلبة كردستان العراق في الخامس عشر من تموز الجاري
في ناحية نالاه بغلا مسن السليمانية . لذا يرجى من
جميع التذويين الحضور في الموعد المحدد واقتدار ذلك
بديلا عن الدعوة .

صاحب القرار
عبدالله محمد كريم
رئيس التحرير
علي عبد الله

الارادة السج
تلفونات
صاحب القرار
رئيس التحرير
٩٥٩١٦
التحرير ٩٥٩١٥

التأخي

جريدة يومية

نائب رئيس وزراء ألمانيا الديمقراطية
يصل بغداد مساء امس

وصل الى بغداد مساء امس وفد جمهورية ألمانيا الديمقراطية الى

مستوى البريد رقم ٢٢٩٩ علوية - مجلة بصلحة البريد والبرق والهاتف رقم ٧ - ١٢ صفحة ٢ طبعت بظيمة دار الجاهل - بغداد

الاجد ١٢ تموز ١٩٧٠ ٧ جعادي الاول ١٣٩٠ - العدد ٥٥

EK 14. Irak ve Türkiye arasındaki ticaret alışverişinin seyrinin gözden geçirilmesi: **El-Attaakhi Gazetesi**, Bağdat , ss.544,21 Eylül 1970.

وبعث الى الديوان الملكي الاردني
البرقية التالية ..
٣ - الى الديوان الملكي - عمان

العمل الطلابي بين منظمة الطلبة
الاكراد في اوربا وفروع الاتحاد
الوطني لطلبة العراق في الخارج .

١٩٧٠ - ٩ - ٢١

مراجعة سير التبادل التجاري بين العراق وتركيا

بدأت بديوان وزارة الاقتصاد صباح امس مباحثات اللجنة العراقية- التركية المشتركة الموهلفة بموجب الاتفاقية التجارية الموقعة بين البلدين عام ١٩٦٥ .

واشاد السيد مهدي العبيدي مدير العلاقات التجارية الخارجية العام بوزارة الاقتصاد ورئيس الوفد العراقي في كلمة القاها في مستهل اجتماع اللجنة بنمو العلاقات التجارية مع تركيا وامكانات تطورها . كما تحدث السيد خير الدين باي طاش مدير دائرة الشرق الاوسط في وزارة التجارة التركية ورئيس وفد بلاده فتمنى النجاح لهذه المباحثات لما فيه خير البلدين .

وتستهدف اجتماعات هذه اللجنة مراجعة سير التبادل التجاري بين العراق وتركيا ووضع الوسائل الكفيلة بتنمية وحل المشكلات التي تعترض تطوره . ويؤمل ان تتمخض هذه الاجتماعات عن اصدار توصيات من شأنها زيادة التبادل التجاري بين البلدين وتنوع سلعه .

واع

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı,Adı :SHERZAD S. FATTAH
Uyruğu :Irak Cumhuriyeti
Doğum Tarihi ve Yeri :
Telefon :
Faks :
E-mail :
ORCID :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Musul Üniversitesi	2009
Yüksek Lisans	Yüzüncü Yıl Üniversitesinde	2022

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2009-2022	Irak Duhok Üniversitesi Tarih	Asistan

Yabancı Dil

İngilizce- Arapça- Kürtçe-Türkçe

Yayınlar

Hobiler

Müzik, spor, sanat, edebiyat

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

14/01/2022

Tez Başlığı / Konusu: IRAK GAZETELERİNDE TÜRKİYE (1960-1980)

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 121 sayfalık kısmına ilişkin, 14/01/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 1 (bir) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,

7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi lisansüstü tez orijinallik raporu alınması ve kullanılmasına ilişkin yönergeyi inceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

14/01/2022

SHERZAD S. FATTAH

Adı Soyadı : SHERZAD S. FATTAH

Öğrenci No : 18920006063

Anabilim Dalı: Tarih ABD

Programı : Türkiye Cumhuriyeti

Statüsü ☐ : Y. Lisans

DANIŞMAN

Doç. Dr. ÖMER OBUZ

14/01/2022

ENSTİTÜ ONAYI

UYGUNDUR

.../.../2022

Prof. Dr. Bekir KOÇLAR

Enstitü Müdürü